

LUND UNIVERSITY

Kränkning och upprättelse. En replikation av en rättssociologisk enkätstudie

Dahlstrand, Karl; Bergwall, Peter

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dahlstrand, K., & Bergwall, P. (2022). *Kränkning och upprättelse. En replikation av en rättssociologisk enkätstudie*. (1 uppl.) (Research report in Sociology of Law; Vol. 2022, Nr. 1). Department of Sociology of Law, Lund University.

Total number of authors:
2

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUND UNIVERSITY

Kränkning och upprättelse. En replikation av en rättssociologisk enkätstudie

Dahlstrand, Karl; Bergwall, Peter

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dahlstrand, K., & Bergwall, P. (2022). *Kränkning och upprättelse. En replikation av en rättssociologisk enkätstudie*. (1 uppl.) (Research report in Sociology of Law; Vol. 2022, Nr. 1). Department of Sociology of Law, Lund University.

Total number of authors:
2

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kränkning och upprättelse

En replikation av en rättssociologisk enkätstudie

Karl Dahlstrand & Peter Bergwall

Research Report in Sociology of Law 2022:1

Karl Dahlstrand & Peter Bergwall

Kränkning och upprättelse

En replikation av en rättssociologisk enkätstudie

SOCIOLOGY OF LAW
LUND UNIVERSITY

För en komplett förteckning över bokutgivningen vid
Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet,
se slutet av boken

Research report in Sociology of Law 2022:1. Lund University.

Copyright Karl Dahlstrand & Peter Bergwall

Editors Jannice Käll & Karl Dahlstrand

Grafisk design Infografen/Desktop

Typesetting Jonas Palm

Produktion Media-Tryck

Omslagsbild Carl Johan De Geer "Skriet och Motorsågsmassakern", ca 1995

Print Media-Tryck, Lund University, Lund, Sweden 2022

ISBN Tryck: 978-91-7267-457-8

Pdf: 978-91-7267-458-5

ISSN 1404-1030

Publishing and distribution

Media-Tryck

Lund University

Box 117

SE-221 00 Lund, Sweden

E-post bookorder@service.lu.se • www.mediatryck.lu.se

Media-Tryck är ett svanenmärkt tryckeri. Läs mer om vårt miljöarbete på www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN ■■

Förord

En rapport är ett försök att avrapportera det som hänt, ofta ett projekt eller en händelse. Att skriva en rapport, att rapportera, blir då ett försök att återge eller vittna om vad som gjorts och vad som hänt, så att andra kan ta del av materialet i efterhand. Att organisera forskningsinformation är rapportens uppgift, den s.k. gråa dokumentationen (Bjerstedt, 1997, s. 9). Syftet med denna rapport är att redovisa och presentera forskningsprojektet ”Replika av en rättssociologisk undersökning om det allmänna rättsmedvetandet och brottskadeersättningen” i Rättssociologiska institutionens rapportserie *Research Report in Sociology of Law*. Forskningsprojektet har möjliggjorts med bidrag från Ulla V Bondesons stiftelse för rättssociologisk och kriminologisk forskning.

Ämnet för rapporten, kränkingsersättning till brottsoffer, engagerar. Under projektets genomförande inträffade en uppmärksam insamling till två unga brottsoffer. Insamlingen, som initierades av en riksdagsman till förmån för brottsoffren, resulterade i att de fick två miljoner kr. Ett annat uppmärksammat fall var JK:s beslut att ge en våldtäktsdömd 840 000 kr i ersättning för felaktigt frihetsberövande – betydligt mer än vad brottsoffret fick i kränkingsersättning. Vad anser allmänheten och brottsoffren om de ersättningsnivåer som gäller i Sverige? Går det att generalisera? Hur förhåller sig rättstillämpningen till de sociala normerna i samhället? Det är exempel på frågor som rapporten behandlar.

Rapport kan också syfta på ett område som ingår i ett helt mönster, som sedan kan upprepas. Mönsterrapport är facktermen för hur ett textilmönster kan vara uppbyggt där motivet återkommer utan att skarven syns. Konstnären Carl Johan De Geer är expert på rapportteknik och har skapat flera uppmärksammade mönster. Rapportens framsida visar hans mönster ”Skriet och Motorsågsmassakern”. Flera respondenter i de enkätundersökningar som presenteras i rapporten uttrycker en frustration liknande Munchs ”Skriet”. Motorsågsmannen i bakgrunden får symbolisera brottet och kränkningen. Upprepningen i mönstret symboliserar likheten i svarsmönster och replikationen av enkäten. ”Skriet och Motorsågsmassakern” illustrerade filmaffischen till De Geers första långfilm ”Buljong” 1994. Rapportens yttre dräkt ska vara estetiskt tilltalande som Bjerstedt påpekar (Ibid). Rapportens titel ”Kränkning och upprättelse. En replikation av en

rättssociologisk enkätstudie” är en medveten upprepning av titeln till avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012).

Delar av enkätresultatet som redovisas i rapportens innehåll har presenterats för utredningen om stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer vid ett sammanträde hösten 2020 i Stockholm (SOU 2021:64, s. 46). Rapporten har även presenterats på Sociologidagarna 2022 i Uppsala, en forskarkonferens arrangerad av Sveriges sociologförbund och Uppsala universitet.

Under forskningsprojekt har olika personer bidragit på olika sätt. Några som bidragit med korrekturläsning, tips och synpunkter är: Joakim Marklund, Linus Broström, Amanda Rehm och Olivia Hjelte. Stort tack!

Till Ulla

Innehållsförteckning

Förord	3
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund och genomförande	9
1.1.1 Kunskapsintresse i Ulla V Bondesons anda.....	10
1.1.2 Närmare om bakgrunden till projektet och dess kontext..	13
1.2 Utgångspunkter och rättsliga ramar.....	17
1.2.1 ”Förhärskande etiska och sociala värderingar”	19
2 Metod och material	25
2.1 En replikation	25
2.1.1 Två enkätundersökningar.....	27
2.1.2 Vinjettfrågorna.....	29
2.1.3 Öppen enkätfråga	30
3 Resultat och analys	31
3.1 Inledning	31
3.2 Redovisning av brottsofferenkäten.....	32
3.2.1 Sammanfattning av brottsofferenkäten	36
3.3 Jämförande redovisning av allmänhetens svar	37
3.3.1 Sammanfattning av den jämförande redovisningen	49
3.3.2 Något om likheten i svarsmönstren	51
3.4 Redovisning av vinjettfrågorna	54
3.4.1 Några centrala lägesmått	57
3.5 Respondenternas kommentarer. En polariserad bild.....	63
3.6 Enkätresultatet från ett könsperspektiv	66
3.6.1 Sammanfattande kommentar om könsskillnader	71
3.7 Sammanfattning av resultat och analys	72
3.7.1 Jämförande sammanfattning och analys	73

4	Fördjupad reanalys	77
4.1	Anser brottsoffer att kränkingsersättningen bidrar till en känsla av upprättelse?	77
4.1.1	Oberoende och beroende variabler i sambandsanalyserna .	78
4.1.2	Effektmått.....	79
4.1.3	Ersättningsnivåns betydelse för känslan av upprättelse	79
4.1.4	Ersättningsnivåns signalvärde	81
4.2	Sammanfattning av den fördjupande reanalysen.....	82
5	Diskussion och slutkommentar	85
5.1	Att tolka en replikation	85
5.2	Erkännande som brottsoffer	88
5.3	Slutord.....	91
6	Referenser	95
7	Bilagor	99
7.1	Bilaga 1	99
7.2	Bilaga 2.....	110
7.3	Bilaga 3.....	117

1 Inledning

Regler förslår inte till att fastställa en praxis, utan man behöver också exempel. Våra regler lämnar bakhöjningar öppna, och praxis måste tala för sig själv.¹

1.1 Bakgrund och genomförande

I denna rapport kommer ett rättssociologiskt forskningsprojekt att presenteras som haft arbetstiteln ”Replika av en rättssociologisk undersökning om det allmänna rättsmedvetandet och brottsskadeersättningen”. Att projektet är en replika innebär att syftet har varit att göra en uppföljning på ett ursprungligt forskningsprojekt som i det aktuella fallet utgörs av de enkätundersökningar som presterades i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012).² Forskningsprojektet har gått ut på att återupprepa en empiriinsamling och metoddesign som utarbetades för ungefär tio år sedan. Det ursprungliga projektet finansierades av Brottsofferfonden och pågick 2007–2012 medan den replika som kommer att presenteras i denna rapport har finansierats av Ulla V Bondesons stiftelse för rättssociologisk och kriminologisk forskning och pågått 2018–2020. Projektet har möjliggjorts genom samarbete med Brottsoffermyndigheten. Peter Bergwall har varit projektassistent för de praktiska delarna vid genomförandet av enkätstudien samt statistiska analyser i SPSS. I projektet har även två praktikanter deltagit i samarbete med Vetenskap i Skolan (VIS).

Tanken på att genomföra en replika av de två enkätstudier som presenterades i avhandlingen föddes tack vare att resultaten från avhandlingen fick en del uppmärksamhet. Ofta återkom synpunkten att det hade varit intressant att se om resultaten som presenterades i avhandlingen skulle upprepas om enkätundersökningarna replikerades. Då Ulla V Bondesons Stiftelse för rättssociologisk och

¹ Wittgenstein, 1981, s. 28.

² Avhandlingen finns tillgänglig för nerladdning här:
<https://lucris.lub.lu.se/ws/files/4296446/2521106.pdf>

kriminologisk forskning ger forskningsanslag för replikationer av Ulla V Bondesons egna eller andra motsvarande studier söktes finansiering för att följa upp den empiriska studie som under Karl Dahlstrands doktorandprojekt hade titeln ”Rättssociologisk undersökning om det allmänna rättsmedvetandet och brottskadeersättningen” som Karsten Åström var huvudansvarig för.³

1.1.1 Kunskapsintresse i Ulla V Bondesons anda

Här kommer en kort bakgrundsbild ges om värdet av empirisk kunskap inom kriminalpolitiken och hur det temat har behandlats inom modern svensk kriminologi och rättssociologi. En av inspiratörerna till det aktuella forskningsprojektet är Ulla V Bondeson (1937–2009). Bondeson blev professor i rättssociologi 1979 vid Lunds universitet och professor i kriminologi vid Köpenhamns universitet 1980, biträdande generalsekreterare i Internationella kriminologiförbundet 1980, vice president 1990 och var ordförande i Nordiskt samarbetsråd för kriminologi 1983–1985. En grundbult i Ulla V Bondessons forskning utgick från ställningstagandet för värdet av empirisk kunskap inom kriminalpolitiken samt hennes återkommande kritiska frågeställning: ”Vilken effekt har straff, behandling och andra påföljder vid brott?” (Bondeson, 2005). En rättsverkan av brott utgörs av den kränkingsersättning som brottsoffer kan ges rätt till som en konsekvens av brottet. Att återkommande genomföra utvärderingar av samhällets olika åtgärder mot brott och stöd för brottsoffren är viktigt för rättsstatens legitimitet, men även för kvalitén på den kriminalpolitiska debatten i samhället. Genom att studera befolkningens inställning till brott och straff ges viktig kunskap om vilka utmaningar som rättsstaten står inför och hur kunskapen om brott och straff kan öka. Sådan kunskap är i sin tur viktig för att kunna förbättra rättsväsendets bemötande gentemot de rättssökande och därmed ge dem ”access to justice”. Idag finns en ökad medvetenhet om att det finns risker med att felaktig information om rättsväsendets verksamhet, brottslighetens orsaker och omfattning eller det straffrättsliga påföljdssystemet sprids – vilket försvårar en kunskapsbaserad och konstruktiv kriminalpolitisk debatt och därmed i förlängningen hur gällande rätt och rättsväsendet utvecklas.

Empiriska studier av rättsmedvetandet i allmänhet, eller specifika grupper normer och attityder gentemot specifika delar av rättsväsendet, är därför ett viktigt kunskapsunderlag vid förståelsen och hanteringen av dessa utmaningar. Därtill spelar

³ För att främja replikerbarhet och öppen tillgång till forskningsdata har data från den ursprungliga undersökningen sedan 2016 gjorts tillgänglig via Svensk nationell datatjänst (SND) <https://snd.gu.se/> (Idnr: "SND-ID: SND 0994").

kunskap om olika lagars och kriminalpolitiska programs effekter en viktig roll för att kunna utvärdera och återkoppla kriminalpolitikens verkan och effekter till lagstiftaren, rättsväsendet och allmänheten (Wahlgren, 2014). Detta gäller även värdet av att öka den kritiska förståelsen om olika lagars och kriminalpolitiska programs latent funktioner och dysfunktioner. Då samhället befinner sig i snabb teknisk, ekonomisk, politisk och social förändringstakt är dock sådan empirisk kunskap en ”färskvare”. Tidigare genomförda studier, inom det beskrivna området, bör därför återkommande replikeras. Samhällets ökade differentiering och stratifiering innebär även metodologiska utmaningar för den kriminologiska och rättssociologiska utvärderingsforskningen. Det kan tala för att tidigare genomföra studier även replikeras med delvis andra metoder och data.

Straffrätten och olika kriminalpolitiska program har varit föremål för ständig förändring, kritik och utveckling (Bondeson, 1979, s. 563; Tamm, 2005, s. 446; Andersson & Nilsson, 2017). Sedan det stod klart att frihetsberövanden inte fungerar särskilt effektivt för att minska återfall i ny brottslighet samtidigt som individualpreventiva och behandlingsorienterade program utsattes för kraftig kritik (Bondeson, 2005, s. 32) har det straffrättsliga påföljdssystemet sökt nya vägar och en grund för sin legitimitet. Ämnet har engagerat flera kriminologiska, rättsvetenskapliga och rättssociologiska författare, inklusive Bondeson. Redan på 1960-talet växte kritiken mot dåtidens behandlingsorienterade påföljdssystem och samhällets vård och behandling av utsatta grupper (Christie, 1960; Eriksson, 1967; Nestius, 1969). Så vad kan vi då göra istället? Frågan ställs av Bondesson i slutet av hennes avhandling ”Fången i fångsamhället” (1974). Hon diskuterar där bland annat fördelarna med olika ekonomiska sanktioner som skadestånd och böter. Straff- och skadeståndsrätten delar flera gemensamma idéer och begrepp som rättvisa, proportionalitet, skuld och prevention. I de gamla rättsordningarna sammanföll även det vi idag kallar skadeståndsrätt och straffrätt (Tamm, 1996, s. 180). Rudolf von Ihering har kritiserat den moderna rättens separation mellan civil- och straffrätt som medfört att den förra blivit fixerad av värderingen av skador i penningvärdet och att gottgörelsen för rättskränkningar förlorat sin rättvisefunktion (Ihering, 1941, s. 74 ff). I Sverige har Ekelöf (1942) analyserat relationen mellan straffet, skadeståndet och vitet. Han diskuterar om skadestånd för ideell skada, som kränkning utgör, i framtiden kan komma att ersätta straffet (s. 125 ff). På senare tid har Friberg (2010) framfört devis liknade tankegångar, men i termer av rättvis tilldelning utifrån förtjänst och proportionalitet (s. 834 ff).

Via ett ökat fokus på brottsoffrens upprättelse har också straff- och skadeståndsrätten kommit att närma sig varandra, bland annat genom det gemensamma nyckelordet ”kränkning” (Schultz, 2008; Dahlstrand, 2012). Brottsloffrens rättigheter och intressen har successivt ökat och även kommit att bli en

legitimitetsskapande grund för kriminalpolitiken och det straffrättsliga påföljdssystemet (Lernestedt & Tham, 2011; Dahlstrand, 2012; Sarnecki, 2017). En annan legitimitetsskapande grund för kriminalpolitiken och det straffrättsliga påföljdssystemet, som under samma period kommit att bli en viktig faktor, är relationen till, och kunskapen om, det allmänna rättsmedvetandet (Andersson, 2002). Det finns således ett samband mellan kriminalpolitikens sökande efter legitimitet för det rådande straffrättsliga påföljdssystemet och kunskapsintresset för såväl allmänhetens kunskap och uppfattningar om samhällets reaktioner på brott, som det ökade intresset för att kompensera brottsoffren.

Kunskapsfrågan om det "allmänna rättsmedvetandet" intresserade Bondeson. 1979 skriver Bondeson att rättsmedvetande, "levande rätt" och "folkets sedvänjor" är återkommande och centrala begrepp och föreställningar inom rättssociologi, kriminologi och rättsteori. Hon nämner bland andra Stjernquist, Savigny, Ehrlich och Aubert. Särskilt lyfter hon upp Eckhoff och Sveris (1952) tanke om konformitet mellan de rättsliga reglerna och det rättsliga beteendet (Bondeson, 1979, s. 126). Även för en rättspositivist som H. L. A. Hart måste rättsordningen uppfylla ett "minimum of justice" och nämner betydelsen av "the inner morality of law" (Hart, 1961). Enligt Fuller (1967) kan det allmänna rättsmedvetandet fungera som en "legal fiktion" och som sådan sakna sanningsanspråk, men ändå vara av praktisk betydelse för rätten och rättslig argumentation. På liknande sätt har den finske rättsteoretikern Klami visat hur rättstillämpning sker via komplexa hänsyn till såväl teoretiska som praktiska satser. Den konkreta juridiska verksamheten innebär med nödvändighet en *transformation* av intryck om beteenden (varat) till normer (börat), något som även har rättssociologisk relevans vid förståelsen av normer och normtillämpning (Baier & Svensson, 2018). Bondeson såg dock risker med att det allmänna rättsmedvetandet förblev fiktivt till sitt innehåll men används för att legitimera och rationalisera olika rättspolitiska syften med rätten som medel. Därför kom Bondeson att återkommande undersöka det allmänna rättsmedvetandet för att försöka nå kunskap om dess innehåll. Bondeson skriver i slutet av 1970-talet att människors attityder beträffande brott och straff inte är ostrukturerade, men att deras kunskaper inte är välstrukturerade (Bondeson, 1979, s. 128). Det är en intressant iakttagelse. Det är också intressant att läsa hennes studie om de "moraliska klimaten" i Norden (2003). Bondeson beskriver i boken "Nordic Moral Climates" olika karaktäristiska värderingar i de olika grannländerna som delvis förklaras av historiska, politiska m.m. skillnader. Det presenteras även tydliga likheter, en sådan likhet är intressant nog "payment of damages as the penalty has a very high acceptance, despite the fact that in practice it cannot be applied instead of a sanction" (Bondeson, 2003, s. 106). Senare forskning har bekräftat att "tilläggsåtgärder", som exempelvis skadestånd till brottsoffren, har starkt stöd hos allmänheten (Jerre & Tham, 2010),

något som enligt Bondeson även gäller för de fyra grannländerna (Bondeson, 2005). Bondeson har särskilt betonat att dessa frågor och liknade teman måste återkommande undersökas för att nå kunskap om; ”the correspondence between the legal and moral cultures, understood as the covariance of the legal structure and the general sense of justice” (Bondeson, 2005, s. 427). Bondeson nämner även i sin avhandling värdet av brottsofferersättningen då hon diskuterar det allmänna rättsmedvetandet (Bondeson, 1974, s. 580), med en referens till Hellners klassiska rättssociologiska utredning om behovet av skadeståndsrättens modernisering (SOU 1969:58) ”Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten”.⁴ Utredningen har även inspirerat denna studie och Hellners utredning kommer att återkomma längre fram i rapporten.

1.1.2 Närmare om bakgrunden till projektet och dess kontext

Det rättsliga och rättssociologiska kunskapsintresset, som motiverade replikan av Dahlstrands avhandlingsprojekt, utgår delvis från de teoretiska och praktiska svårigheterna att värdera brottsoffrens kränkingsersättning. I ”Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017” (2016) anges att ersättning för kränkning utgår från ett ”angrepp på den skadelidandes personliga integritet, vilket i detta sammanhang bäst kan beskrivas som dennes privatliv och människovärde” och ”utgångspunkten vid bestämmande av kränkingsersättning är en skönsässig bedömning utifrån förhärskande etiska och sociala värderingar” (ibid, s. 8). Liknande formuleringar återfinns i förarbetena till skadeståndslagen. Där anges även att syftet med kränkingsersättningen är att kompensera brottsoffret för kränkningen av dennes personliga integritet som brottet medfört (prop. 2000/01:68 s. 19). Den kriminalpolitiska frågan blir då huruvida brottsoffren upplever sig kompenserade och om det finns några ”förhärskande etiska och sociala värderingar” om hur kränkningarna ska värderas och kompenseras. Inom doktrinen har det uppfattats som att det råder inkommensurabilitet mellan skadan (kränkningen) och ersättningen (pengar) (Schultz, 2008). Om sådan fundamental ojämförbarhet råder kan kränkingsersättningen rimligen blott spela en symbolisk funktion genom att åtminstone erbjuda brottsoffren någon form av erkännande, men inte fungera i enlighet med intentionerna för ersättningen, som är att ersätta och kompensera för brottsoffrens kränkning. Även om det finns en viss oklarhet om vad som ersätts vid kränkingsersättning, särskilt Andersson har skrivit ingående om en rad ”ideella kvalificeringar” (Andersson, 2017, s. 614), har rättsområdet och skadetyperna ökat i

⁴ Hellner argumenterade i utredningen för behovet av att empiriskt beforska skador ”genom våldsbrott m.m.” (SOU 1969:58, s. 47).

betydelse. Ofta hörs röster för att kränkningsersättningen bör höjas och att brottsoffer inte får tillräcklig upprättelse.

Som Hydén (2002) skrivit påverkar rättsens innehåll valet av metod, i fallet med kränkningsersättningen har den rådande rättsliga uppfattningen varit att rent ideell skada, som en kränkning är, präglas av "normlöshet" när skadan ska värderas i pengar (skadan är icke-ekonomisk). Därför kommer inte den traditionella juridiska metoden kunna lösa kunskapsproblemet utan lösningen blir att med hjälp av schabloner försöka formalisera värderingen och tillämpningen så att en förutsägbarhet kan uppnås. Problemet är dock att man inte vet hur dessa schabloner och standardiserade värdering speglar de sociala normerna i samhället om man inte empiriskt undersökt saken. Det är därför som det aktuella rättssociologiska ämnesområdet så tydligt väcker såväl praktiska som teoretiska frågor om rättstillämpning. Därtill uppstår frågan och kunskapsaspekterna runt det allmänna rättsmedvetandet på ett tydligt och praktiskt sätt. Utifrån analysen av den ursprungliga studiens data (Dahlstrand, 2012) har intresset kommit att riktas mot en syn på regelföljande som social praktik där distinktionen mellan rätts- och samhällsvetenskap utmanas (Dahlstrand, 2020). Detta perspektiv förklaras kortfattat i boken "Om rättssociologisk tillämpning" (Dahlstrand, 2020, s. 245):

Fokus riktas då på meningen och betydelser inom de praktiker där regler och normer tillämpas och efterlevs. Den "sociala grammatikens" betydelse finns i dess användning som visar sig i olika handlingsmönster inom de livsformer eller livsvärldar människor lever. De som spontant följer denna "praxis" kan studeras, men vi når ingen essens eller absolut sanning om det aktuella fenomenet. Man kan inte nå regelns betydelse och mening genom att studera den isolerat, men studier av regelföljande – som social aktivitet där det visar sig hur begreppen brukas och genom regelföljandets praxis dess meningsinnehåll – är en källa till förståelse vad det betyder att följa en regel. Utifrån detta perspektiv blir koncepten "kodifierad statsrätt" och rätten som "formell ordning" problematiska då frågan vad det betyder att följa en regel på rätt sätt blir en fråga om att följa praxis i vidare mening. Kunskap om regelföljande och social praxis är därför också i hög grad rättsligt relevant kunskap.

Enligt resultatet från de två enkätstudierna, som Dahlstrands avhandling byggde på, skapade respondenterna ett tydligt svarsmönster avseende hur olika kränkningar bör kompenseras med kränkningsersättning. Respondenterna skapade även en tydlig intern proportionalitet mellan de valda ersättningsbeloppen som speglar såväl kränkningarnas abstrakta straffvärde som brottsoffermyndighets praxis. Respondentgrupperna bestod dels av ett urval av svenska medborgare i åldrarna 18–70 som fick representera "allmänheten" och som rekryterades ur en självrekryterad webbpanel med 1099 besvarade enkäter och dels ett urval "brottsoffer" som nyligen

fått kränkingsersättning bestående av 300 besvarade enkäter. Med hjälp av vinjetfrågor konstruerade utifrån Brottsoffermyndighetens refereratsamling fick respondenten själv välja det ersättningsbelopp som denne ansåg borde utgå. Även om det visade sig finnas en stor spridning bland de av respondenterna valda ersättningsbeloppen, valde respondenterna samma belopp som såväl medianvärde som typvärde för flera av de beskrivna kränkningarna, vilket anger att det finns ett tydligt svarsmönster som respondenterna skapat på gruppnivå. Utifrån antagandet att det råder inkommensurabilitet mellan kränkningen och ersättningen var denna likhet i svarsmönstren något förvånande, likheten gäller även några enkätfrågor om hur respondenterna bedömde betydelsen av att brottsoffren får kränkingsersättning. En tolkning av resultatet är därför att det finns ”förhärskande etiska och sociala värderingar” om hur kränkningarna i vinjetfrågorna ska värderas som förenar såväl respondentgruppen ”allmänheten” som de ”brottsoffer” vilka erhållit kränkingsersättning. Frågan uppkom huruvida resultatet skulle upprepas, eller om det finns en förändring rörande hur respondentgrupperna värderar kränkningarna och att respondenterna därmed skulle välja andra ersättningsbelopp. Svaret på frågan är inte endast av teoretisk natur eller av värde för metodutveckling utan kan även ha praktisk betydelse för brottsoffren som erhåller kränkingsersättning. Brottsoffermyndigheten formulerar det som att: ”en fortlöpande anpassning av praxis till vad som speglar samhällets etiska och sociala värderingar är en uppgift för både domstolarna och för Brottsoffermyndigheten”.⁵ Frågan blir då, med referens till Ulla V Bondeson, om hänvisningen till ”samhällets etiska och sociala värderingar” endast verkar som en kriminalpolitisk fiktion med syfte att legitimera förändringar av ersättningsområdet eller om den kriminologiska och rättssociologiska forskningen kan ge empiriskt grundad kunskap i ämnet. I denna rapport presenteras en rättssociologisk studie utifrån detta syfte att nå praktiskt relevant kunskap för rättstillämparen och lagstiftaren om rättsmedvetandet inom ett aktuellt kriminalpolitiskt område.

Utöver Bondesons ovan presenterade inspiration för att genomföra en replikation av avhandlingsprojektet (Dahlstrand, 2012) kan även nämnas att i Norge och Sverige har brottsskadeersättningen varit föremål för utredning. I Norge skrevs FoU-rapporten ”Virkningene av voldsoffererstatning” på uppdrag av Justis- og beredskapsdepartementet som presenterade en kvalitativ studie där drygt 40 brottsoffer intervjuades om deras erfarenheter och uppfattningar om kränkingsersättningen.⁶ När denna rapport skrevs pågick arbetet med

5 Se Dnr 9777/2013. <https://www.brottsoffermyndigheten.se/aktuella-beslut-25-nov-2013>

6 FoU-rapporten var en uppföljning på utredningen ”Rettferdig og forutsigbar voldsskadeerstatning” (NOU 2016: 9) och genomfördes av Oxford Research med Karl Dahlstrand som rådivande expert. Rapporten går att läsa på Norska justitiedepartementets hemsida:

”Utredningen om stärkt rätt till skadestånd för brottsoffer” (Ju 2019:16; SOU 2021:64). Utredningen hade till syfte att stärka brottsoffers ställning och minska skadeverkningarna av brott samt bland annat att ta ställning till i vilken utsträckning nivåerna på kränkingsersättning bör höjas (Dir. 2019:104). En annan omständighet som både fungerat inspirerande och motiverande är att följa arbetet med Hildur Fjola Antonsdottirs doktorandprojekt som pågick 2014–2020 vid rättssociologiska institutionen i Lund. Hildur studerade upplevelser och erfarenheter hos sexualbrottsoffer av olika rättsliga mekanismer så som det straffrättsliga systemet, skadeståndsrätt och reparativ rättvisa, vilket resulterade i avhandlingen ”Decentring Criminal Law. Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and their Implications for Different Justice Strategies” (Antonsdóttir, 2020). Rättviseperspektivet och könsaspekten på ersättningen, som Hildur lyfter fram, återkommer även i reanalysen av det empiriska materialet som presenteras i kap 4 där individens subjektiva bedömning och upplevelse av proceduriell rättvisa analyseras utifrån respondenternas svarsmönster avseende hur olika kränkningar ska kompenseras och ersättas av staten (Bergwall, 2021; Bergwall, 2020; Bergwall & Dahlstrand, 2016). Rättvisenaspekten vid bedömning av kränkingsersättning återfinns bland annat på det sättet att brottsoffren och allmänheten överlag upplever brottsskadeersättningen utifrån retributiv rättvisa, som handlar om att den ansvarige för skadan och kränkningen förtjänar att ersätta den samma eftersom det är rättvist att få ansvara för sina handlingar. Det kan därför vara rättvist att beakta brottsoffrets agerande och eventuella ansvar för den uppkomna situationen. Samtidigt kan man se brottsskadeersättningen utifrån distributiv rättvisa, som handlar om hur man skall fördela tillgångar och nyttigheter i en gemenskap, exempelvis utifrån olika behov, då kan delvis andra aspekter påverka bedömningen. En annan möjlighet är att man ser ersättningen som en rättighetsfråga; då kan man istället betona att det finns en plikt att behandla alla brottsoffer lika oavsett de specifika omständigheterna i det enskilda fallet. Ofta brukar olika rättsområden och enskilda lagar präglas av pragmatiska kompromisser där olika rättviselogiker samverkar och kompletterar varandra med konsekvensen att ingen enskild rättvisenaspekt får tydligt genomslag, vilket dock kan påverka legitimiteten negativt (Dahlstrand, 2011).

<https://www.regjeringen.no/contentassets/7525389093a2426981176ac506def211/rapport---virkningene-av-voldsofferstatning.pdf>

1.2 Utgångspunkter och rättsliga ramar

De teoretiska utgångspunkterna för rapporten är samma som för avhandlingen (Dahlstrand, 2012). Det betyder att det forskningsintresse som format rapporten utgår från intresset att undersöka gränserna mellan det rättsvetenskapliga och det samhällsvetenskapliga kunskapsfältet. I avhandlingen innebar det att intryck hämtades från den analytiska rättsfilosofi som utvecklades i Oxford efter andra världskriget av bl.a. H.L.A. Hart (1961) som Hart kallar ”deskriptiv sociologi”.⁷ Harts bidrag till rättsteorin är att han presenterar en beskrivning av rätten där frågan om gällande rätt följer av hur rättstillämpare i sin praxis erkänner eller känner igen gällande rätt vilket är en empirisk faktafråga. Harts ”Rule of Recognition” är en metaregel eller en norm om normer vars innehåll och roll beror på kontexten och rättskulturen. Meningen hos rättsliga begrepp rör mindre en fråga om att verifiera dess existens mot en formell tillhörighet som att se till hur begreppen brukas och används i praktiken av de som är berörda och förstår begreppens betydelse i vardagslivet, ett meningskriterium utifrån en ”bruksprincip” (Bjarup & Dahlberg-Larsen, 1994, s. 59). Ibland talas det om ”supplerande rättskällor” inom juridisk metod där olika former av *praxis*, *sedvänjor*, *bruk* eller *steder* ingår (Lehrberg, 2001, s. 136). Betydelsen härav kommer att framstå tydligare när det rättsliga regelverket beskrivs. För den som vill läsa mer om de teoretiska utgångspunkterna hänvisas till avhandlingen (Dahlstrand, 2012) eller kap. 5. Ett teoretiskt syfte med avhandlingsprojektet var att undersöka, och om möjligt överskrida, gränsen mellan den interna rättsvetenskapen och den externa rättssociologin rörande relevant kunskap om hur rättsregler ska bedömas och tillämpas. Det är därför Hart och vad andra analytiska (rätts)filosofer uttalat om regelföljande och praxis är av relevans. På senare tid har en annan rättssociolog beskrivit en liknade ambition i boken ”The Law Multiple. Judgment and Knowledge in Practice” (van Oorschot, 2021, s. 51f):

Precisely, then, by nodding to social rules and in advancing a rather sociological thesis that relies on forms of recognition, Hart’s legal thought at first reads as a diplomatic exercise: it grants sociologists their due. Yes, legal rules depend on the social rule of recognition; only that confers legal validity. At the same time this very gesture erects an epistemic border between internal and external, but behind the border is something that actively resists efforts at representation. Again, what is truly internal resists description. Again, our descriptive impulses have been thwarted; precisely as

⁷ Oxfordfilosofi, eller vardagsspråksfilosofi, är en gren av analytisk filosofi som brukar förknippas med namn som Ludwig Wittgenstein, J.L. Austin och H.L.A. Hart (Nordin, 2011, s. 442).

we attempt to move inside law's gates, we find ourselves outside, barred by yet another formidable obstacle: the limitations of description itself.

van Oorschot (Ibid, s. 52) ställer i en rättssociologisk diskussion om rätten som studieobjekt Bourdieu mot Hart på ett intressant och belysande sätt, delvis liknande vad som gjorts med Durkheim och Kelsen i ett annat rättssociologiskt sammanhang för att diskutera mötet mellan rättsvetenskap och sociologi (Svensson, 2008):

With Bourdieu and Hart, our choice between tautology and reduction is now rearticulated to become a choice between trying to inhabit the impossible, Archimedean, all-seeing location of the Bourdieusian sociologist or assume the position of the practical rule-follower whose perspective on the rule is itself something that cannot be described. Either we see much, but not much legally; or else we act legally, but do not see. Either we're out, or we're in.

I likhet med vad van Oorschot kallar "practical rule-follower" fokuserar detta projekt på vad regelföljande betyder. Harts "descriptive sociology" passar särskilt väl som teoretisk grund för rapporten där resultatet av en replikation av den tidigare studien står i centrum för analysen. För att förestå undersökningens bakgrund och utgångspunkter i en bredare mening återges här avhandlingens syfte och två frågeställningar som de formulerades i den ursprungliga studien (Dahlstrand, 2012):

Genom en empirisk rättssociologisk studie, undersöka hur brottsoffrens rätt till kränkningsersättning uppfylls och utreda förutsättningarna för betydelsen av rättssociologisk kunskap i relation till rättsområdet.

De två frågeställningar som väglett forskningsprojektet är följande:

1. Kan den icke-ekonomiska skadan värderas i pengar och finns det uppfattningar om ersättningsnivåerna i samhället utifrån inkommensurabiliteten och differensproblematiken hos kränkningsersättningen?

2. Speglar Brottsoffermyndighetens praxis normerna och värderingarna i samhället som det är tänkt enligt lagen?

Efter denna inledande och kortfattade beskrivning av rapportens utgångspunkter, hämtade från avhandlingen som utgör källan och ramen för det aktuella projektet, kommer de rättsliga ramarna att närmare presenteras nedan.

1.2.1 ”Förhärskande etiska och sociala värderingar”

De rättsliga ramarna, särskilt den rättsliga bakgrunden, för projektet är de samma som presenterades i avhandlingen. Kortfattat är den rättsliga bakgrunden att vid skadeståndslagens (1972:207) tillkomst pågick ett omfattande skadeståndsrättsligt utredningsarbete. En av de utredningar som gjordes inför lagstiftningen var SOU 1969:58 ”Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. Förberedande utredning”. Utredaren, skadeståndsrättsprofessorn Jan Hellner, skriver avslutningsvis i utredningen om behovet av ”en undersökning av allmänhetens uppfattning om rättvisan i skadeståndsreglerna” (SOU 1969:58, s. 57). Hellner ser olika metodutmaningar med att försöka fånga skadeståndsreglernas förankring i rättskänslan och konstaterar om en sådan rättssociologisk empirisk undersökning (Ibid):

Den måste säkerligen utföras fristående i förhållande till andra undersökningar, och det finns möjlighet att senare överväga, med utnyttjande av allmänna rön om undersökningar av rättsmedvetandet i andra avseenden, vad som bör studeras.

Det är intressant att läsa hur brottsofferperspektivet i slutet av 1960-talet börjar ta form, men det skulle dröja tio år till innan vi fick vår första brottsskadelag 1978. Hellner skriver apropå brottsofferperspektivet (Ibid, s. 47):

[...] samhället har ett särskilt ansvar för medborgarnas skydd vid rättskränkningar som kan betraktas som en del av samhällskostnaden för åtgärder mot kriminaliteten, inklusive anstaltsvård av brottslingar m.m. Det synes därför berättigat att sätta nu avsedda skador – kanske även vissa andra som inträffar genom brott mot vilkas följder den enskilde har svårt att skydda sig – i en särställning.

Brottsskadelagen (2014:322) hänvisar till skadeståndslagens regler om ersättningsgilla skador samt för hur brottsskadeersättning ska beräknas och bestämmas. Av 5 § BrSkL framgår att:

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken (kränkning). Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

I skadeståndslagens 5 kapitel om skadeståndets bestämmande framgår av 6 § hur skadestånd för kränkning ska fastställas skadeståndsrättsligt:⁸

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet.

Därvid skall särskilt beaktas om handlingen

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,
3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Det är, av naturliga skäl, inte enkelt att bestämma skadestånd för kränkning genom brott. De straff- och skadeståndsrättsliga reglerna samverkar i ansvarsfrågan. Vad som kan göra det extra komplicerat är att kränkning både kan ses som en gärning och som en skada i sig. Kränkningens syftar primärt till att kompensera någons lidande, men fungerar ibland som den enda tydliga reaktionen och rättsliga sanktionen efter en kränkande gärning, vilket gör den symbolisk och kriminalpolitiskt intressant. Själva kränkningen som skada brukar beskrivas som en ideell skada i meningen att den är icke-ekonomisk, även om den värderas och ersätts i pengar. I grunden gäller en generell skadeståndsprincip om full ersättning även vid ideella skador, men i praktiken får rättstillämparen försöka göra en skönsmässig bedömning. Att det är svårt att göra en värdering av det ovärderliga har uppmärksammats i doktrinen (Schultz, 2008; Friberg, 2010; Andersson, 2017). I förarbetena till skadeståndslagen har lagstiftaren valt att lösa värderingsproblematiken av kränkningen genom att hänvisa till värderingarna vilket är en intressant lösning. Enligt prop. 2000/01:68 är principerna för bestämmande av kränkningens ersättning att den ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Vidare framgår att utgångspunkten för bestämmande av kränkningens ersättning ska ”vara en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar” (Ibid, s. 51). Detta betyder att bedömningen i första hand får se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet vilket innebär att ersättningen i stor utsträckning får bestämmas med ledning av objektiva faktorer, även om det i enskilda fall kan göras avvikelser från den schablonartade bedömningen (Ibid). I skadeståndslagen ursprungliga proposition formulerades en liknade överväganden om hur bedömningen får göras (Prop. 1972:5, s. 572):

⁸ Enligt SOU 2021:64 föreslås att paragrafen ändras så att skadeståndet vid skälighetsbedömningen bestäms på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet.

Åtskilliga omständigheter inverkar på frågan om skadeståndets storlek. Gällande lag ger inte några anvisningar om vilka normer som skall ligga till grund för prövningen. I första hand blir det fråga om en skönsmässig uppskattning av graden av det lidande som har tillfogats den kränkta. Hänsyn bör visserligen tas till intensiteten i dennes subjektiva upplevelse av kränkningen, men man måste i första hand lägga förhärskande etiska och sociala värderingar till grund.

Dessa formuleringar är intressanta ur flera aspekter och perspektiv, men det finns inte utrymme här att analysera förarbetena närmare. I praktiken har ideella skador såsom lidande och kränkning kommit att bestämmas schabloniserat utifrån standardiserade normer som utvecklats av brottsskadenämndens praxis vilka publiceras i Brottsoffermyndighetens referatsamling. Referatsamlingen ska belysa skadeståndsrättslig praxis om kränkningersättning vid olika typer av brott och de verkliga fallen som beskrivs i samlingen är en utgångspunkt när nivåer för kränkningersättning ska bestämmas inom rättstillämpningen i rättsväsendet. Att det inte finns normer för att värdera ideella skador så som kränkningar är således en intressant formulering. ”Normer” förstås här rimligen som formella och ”objektiva” regler och förväntningar på värderingen. Samtidigt är det en sanning med modifikation då ersättningen och värderingen således kommit att bli mycket standardiserad i praktiken. I teorin är dock kränkningersättningen fortfarande ”normlös”, en form av anomali eller anomisk (Dahlstrand, 2020; Dahlstrand, 2007).

Eftersom den här studien handlar om kränkningersättning till brottsoffer och utgår från Brottsoffermyndighetens rättstillämpning kommer här att återges hur praxisbilden ser ut, förutsättningar för ersättningen och hur den bestäms enligt referatsamlingen. Inledningsvis förklaras att; ”[e]rsättning för kränkning lämnas vid brott som inneburit ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet, vilket i detta sammanhang bäst kan beskrivas som dennes privatliv och människovärde” (Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020, s. 10). Det finns skillnader mellan ersättning för personskada och för kränkning som är viktigt att förstå och som beskrivs nedan (Ibid, 12):

Kränkningersättning förutsätter inte att det finns en medicinskt påvisbar personskada. Det vanligaste är ändå att såväl kränkningersättning som ersättning för personskada (främst ersättning för sveda och värk) lämnas. Gemensamt för de två ersättningarna är att de ersätter en skada som inte är ekonomisk, det vill säga en ideell skada. Det finns skillnader mellan ersättningsformerna som kortfattat kan beskrivas i följande fyra punkter: 1. Kränkningersättningen förutsätter inte en personskada. Det gör ersättning för sveda och värk. 2. Kränkningersättningen avser till allra största delen upplevelsen vid och karaktären av själva skadehändelsen (momentant). Ersättning för personskada bygger på följdverkningarna efter skadehändelsen. 3. Kränkningersättningen bestäms framför allt på objektiva grunder. Ersättning för

personskada bestäms helt efter subjektiva förhållanden. 4. Kränkningen ersätts bara om den har orsakats av ett brott. Det krävs inte för att en personskada ska ersättas.

Brottsoffermyndigheten beskriver också i referatsamlingen förutsättningarna för att myndigheten ska betala ut ersättningen (Ibid, s. 16). En sådan förutsättning är att brottsoffret har skadats till följd av brott som är polisanmält och att brottsoffret i skälig utsträckning har bidragit till att det anmälda brottet utreds. Om gärningspersonen är okänd krävs det att det är övervägande sannolikt att brottsoffret har blivit skadad genom brottet. Ersättning kan bara lämnas om skadan inte ersätts, till exempel genom skadestånd från gärningspersonen eller via försäkring. Kronofogden utreder gärningspersonens ekonomiska situation om denne har medel och tillgångar för att betala skadeståndet. Det finns speciella regler om brottsskadeersättning till barn som bevittnat brott. Utöver kränkningersättning ges ersättning för sveda och värk medan ersättning för sak- och rena förmögenhetsskador ersätts i undantagsfall.

En kriminalpolitiskt intressant aspekt av brottsskadeersättningen är att den kan jämkas i större utsträckning än då gärningspersonen betalar skadestånd på grund av brott. Det beror på att brottsskadeersättning betalas ut av skattemedel vilket betyder att staten har anledning att ”välja” de brottsoffer som bedöms förtjäna ersättningen. Brottsskadeersättningen är också subsidiär, vilket betyder att andra ersättningar ska avräknas från ersättningen (Granström & Mannelqvist, 2016, s. 69).

Den norske kriminologen och rättssociologen Nils Christie har myntat begreppet ”det ideala offret” som beskriver att synen på brottsoffret är en kriminalpolitisk konstruktion som inte alltid motsvarar verkligheten (Christie, 1986). Brottsoffermyndighetens referatsamling beskriver jämkning enligt nedan (Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2020, s. 20):

Enligt 12 § brottsskadelagen kan brottsskadeersättningen i vissa fall sättas ner eller helt utebli (jämkas) under förutsättning att det är skäligt med hänsyn till att den skadelidande eller, om skadan lett till döden, den avlidne genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat liknande sätt uppsåtligen eller av oaktsamhet har ökat skaderisken. En vanlig anledning till jämkning är att den skadade har uppträtt provocerande.

Brottskadeersättningen har utvecklats genom olika avvägningar i ett samspel med andra välfärdsersättningar där såväl kriminalpolitiska aspekter som symboliska funktioner som att ge brottsoffret ett erkännande samverkar (Granström & Mannelqvist, 2016, s. 72 ff). Här bör noteras att när empiriinsamlingen gjordes drog Brottsoffermyndigheten ett grundavdrag på 1 500 kr från ersättningen, men avdraget togs bort genom en lagändring (Prop. 2019/20:87) som började gälla 1 juli 2020.

Sammanfattningsvis går den här studien tillbaka till de kunskapsintressen som redan formulerades i den rättssociologiska utredning (SOU 1969:58) som genomfördes inför skadeståndslagens tillkomst. Inom skadeståndsrätten ersätts ideella (icke-ekonomiska) skador, så som kränkning vid brott, vilket öppnar upp för problematiken att ”ersätta det oersättliga” (inkommensurabilitetsproblemet). Ett sätt att hantera detta teoretiska problem är att undersöka hur olika skador uppfattas och värderas i praktiken i form av enkätfrågor. Därför utgör projektet också en undersökning av epistemologi (kunskapsteori) och en form av dekonstruktion om gränsen mellan rätts- och samhällsvetenskap, men med praktisk betydelse.

Utöver ovanstående presenterade bakgrundsbeskrivning om studiens olika utgångspunkter kan även kort nämnas den allmänna och breda viktologiska utvecklingen om ökat intresse för brottsofferfrågor. Sedan fler decennier finns ett ökat och brett kunskapsintresse rörande brottsoffrets situation (Smit, Ghauharali, Van der Veen, & Willemsen, 2018; Van Dijk & Van Mierlo, 2009). Detta gäller särskilt de psykiska effekterna av brott och hur de kan begränsas (Lamet & Wittebrood, 2009; Shapland & Hall, 2007). Olika brottsoffergrupper kan bli underkompenserade eller inte få det stöd och erkännande som kan förväntas (Button et al., 2014; Cross et al., 2016; Henson et al., 2013; Jansen & Leukfeldt, 2018).

Sedan 1948 har den som skadats till följd av brott haft en möjlighet att få ersättning av allmänna medel i Sverige (ersättning utgick från ett s.k. rymningsanslag). Hur ersättningsnivån vid skador av ideell natur ska se ut har diskuterats och utretts återkommande då det i grunden är en rättspolitisk fråga (SOU 1998:40, s. 224). Ersättning för kränkning genom brott och brottsoffrets roll inom kriminalpolitiken har engagerat såväl kriminologer, straffrättare och andra samhällsvetare som exempelvis rättssociologer (Lernstedt & Tham, 2011). Successivt har brottsskadelagen utvidgats och anpassats till utredningar som föreslagit att brottsoffrens intressen ska stärkas i olika delar (SOU 2012:26). Den senaste utredningen (SOU 2021:64) presenterade sitt betänkande under 2021. Enligt direktivet är en del av utredningsuppdraget att bedöma höjda ersättningsnivåer för kränkning då ersättningsnivåerna för kränkning behöver ses över ”[...] för att stå i bättre överensstämmelse med de etiska och sociala värderingarna som råder i dag” (Dir. 2019:104, s. 5). ”Det är viktigt att kränkningserättningen står i samklang med rådande samhällsvärderingar och utgör en adekvat kompensation för den kränkning som ett brottsoffer har utsatts för” skriver regeringen i kommittédirektivet (Ibid), vilket är rättssociologiskt relevant och även motiverar den rättssociologiska forskning som presenteras här.

2 Metod och material

Vi lär oss inte praxis att fälla empiriska omdömen genom att lära oss regler; man bibringar oss *omdömen*, och deras sammanhang med andra omdömen. *En helhet* av omdömen görs trovärdig för oss.⁹

2.1 En replikation

I detta kapitel kommer studiens metod att presenteras som utgörs av en replikation av två enkätundersökningar vilka ursprungligen ingick i ett doktorandprojekt och beskrevs i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012). Syftet är således att upprepa metoden från avhandlingen.¹⁰ Nedanför kommer en kortfattad metodbeskrivning ges för att presentera hur enkätundersökningarna genomförts och därmed vilket material som samlats in.

Innan metod och material presenteras kan det faktum att det aktuella projektet är en replikation kommenteras. Replikationer är relativt sällsynta inom samhällsvetenskapen vid jämförelse med naturvetenskapliga ämnen som fysik, kemi eller medicin (Esaiasson m.fl. 2007, s. 33). Att en undersökning replikeras betyder att undersökningen görs om under så snarlika omständigheter som möjligt, ofta för att undersökningens forskningsproblem är komplext och föränderligt eller därför att forskningsresultatet behöver prövas (Ibid). Att replikera en undersökning kan därför vara ett sätt att mäta undersökningsmetodens reliabilitet (tillförlitlighet). Att vetenskapliga studier beskriver med vilken metod och med vilket syfte en studie har gjorts är för att den ska vara replikerbar, särskilt gäller detta inom kvantitativ forskning. Repeterbarhet (”test-retest-reliabilitet”) av en studies mätmetod är en central teknik för att bedöma dess tillförlitlighet. Att bedöma reliabiliteten och generaliserbarheten är dock svårt. Låg reliabilitet vid en replikation kan bero på en

⁹ Wittgenstein, 1981, s. 28.

¹⁰ Den som vill läsa mer om den ursprungliga metoddesignen och genomförandet hänvisas till metodbeskrivningen i avhandlingen (Dahlstrand, 2012).

effekt av förändringar hos undersökningsobjektet, medan hög reliabilitet vid en replikation kan bero på att undersökningen inte mäter en faktisk förändring vilket betyder att undersökningens mätningvaliditet är låg (Bryman, 2018, s. 208 ff). En möjlighet att delvis hantera dessa problem är att återkommande mäta något med samma metod för att via en longitudinell forskningsdesign få kunskap om tidsmässiga förhållanden mellan olika variabler för att därmed kunna dra kausala slutsatser (Ibid, s. 92). Huruvida denna replikation utvecklas till en longitudinell panelundersökning återstår att se. På ytnivån är projektet präglad av en positivistisk kunskapssyn som avser att objektivt mäta kausala samband mellan olika variabler och relatera värderingar och normer om kränkningar till rättskällorna och rättstillämpningen (Ericsson, 2019, s. 31). På ett djupare plan är projektet inspirerat av en syn på empiri rörande enkätsvaren som erfarenhet och kompetens hos respondenterna, vilket är något annat än att enbart se empiri som data (Ibid, s. 69). I avhandlingen (Dahlstrand, 2012) diskuterades därför relevansen av kritisk realism, som vetenskaplig metateori för att förstå och komma undersökningsobjektet så nära som möjligt, och för att relatera den empiriska nivån med de ontologiska mekanismer som möjliggör studieobjektet (kränkningensersättningen). Genom enkätundersökningar om kränkningensersättningen studeras inte primärt kränkningen, utan hur kränkningensersättningen förstås och dess betydelse utifrån respondenternas erfarenheter och perspektiv (i kap 5 diskuteras enkätresultatet närmare).

Om liknande replikering, som redovisas i denna rapport, är relativt ovanlig inom samhällsvetenskapen och rättssociologin kan det också noteras att det gäller också för den typ av ”återkoppling” eller utvärdering av rättsreglers tillämpning som här görs. Wahlgren skriver i boken ”Lagstiftning” (2014, s. 237):

Varför undersökningar av lagstiftningens verkan är så eftersatta är svårt att förstå. Utan säker kunskap om vad nya lagar får för effekt är det inte möjligt att utveckla lagstiftningstekniken på ett rationellt sätt. Det är också uppenbart att den rådande situationen ofta måste få till följd att lagstiftningen inte får en optimal utformning och därför rimligen också riskerar att bli ineffektiv.

Att undersöka lagars verkan är samtidigt en central rättssociologisk uppgift, även om den alltså delvis kan upplevas som försummad i praktiken. Varken ursprungsstudien eller den replika som här rapporteras är dock i teknisk-formell mening utvärderingar av brottsskadelagen eller Brottsoffermyndighetens rättstillämpning. Här ska samtidigt sägas att även om ”utvärdering” låter tekniskt-formellt så innebär en utvärdering värderingar och bedömningar av en rad faktorer i olika steg som görs av utvärderaren (Sandberg & Faugert, 2020). Däremot finns ett viktinologiskt kunskapsintresse att återkoppla och ge feedback rörande hur brottsoffren har upplevt

kränkingsersättningen och om ersättningen har legitimitet hos medborgarna. Det är således viktigt att ersättningen speglar de ”förhärskande etiska och sociala värderingarna” (jmf kap. 1.1.3.) och därför är enkäterna viktiga att replikera. Helst skulle en typ av löpande utvärdering på området genomföras i form av en slags ”följeforskning” (Ibid).

2.1.1 Två enkätundersökningar

Projektet består av empiriinsamling i form av två enkätundersökningar; en webbenkät som vänder sig till urval av allmänheten och en traditionell postenkät som vänder sig till ett urval brottsoffer som erhållit kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten. Webbenkäten utformades och genomfördes i samarbete med AQ Analys AB¹¹ som i sin tur använder sig av Cints (Consumer Intelligence) självrekryterade webbpanel bestående av 441 518 stycken respondenter med ett riksrepresentativt urval av personer i åldrarna 14–80 år. Att med hjälp av en panelundersökning samla in data via en webbpanel (panelen kallas ”medborgarpanelen” av undersökningsföretaget AQ Analys) är en snabb och kostnadseffektiv metod som tillämpats vid liknande undersökningar (Svensson, 2008; Dahlstrand, 2012; Svensson & Dahlstrand, 2014; Bergwall, 2021). Webbenkäten döptes till ”Allmänhetens uppfattningar om kränkingsersättning till brottsoffer” och genomfördes oktober till november 2018. 1124 respondenter besvarade enkäten online. Rådata konverterades till SPSS för statistisk analys. Enkäten, som den presenterades för respondenterna, återfinns som bilaga 1.

Postenkäten riktades till brottsoffer som erhållit kränkingsersättning vilket möjliggjordes genom att Brottsoffermyndigheten lämnade ut besluten med adressuppgifter till respondenterna (uppgifterna är att betrakta som allmänna handlingar och kan begäras ut enligt offentlighetsprincipen). Enkätundersökningen som riktades sig till brottsoffren pågick vintern 2019–2020 och besvarades av 214 respondenter.¹² Metoddesignen etikprövades av Etikprövningsmyndigheten och godkändes (diarienummer 2019-01226) i likhet med den ursprungliga studien (Dahlstrand, 2012). Under hösten 2019 kontaktades Brottsoffermyndigheten med en begäran om 500 bifallsbeslut för vetenskapligt forskningsändamål. I begäran angavs att beslut som tagits fr.o.m. den 1 april 2019 och framåt som uppfyller följande kriterier efterfrågades: 1) beslutet har expedierats före den 1 juli 2019, 2)

¹¹ AQ Analys AB är en oberoende undersökningsleverantör som följer Etiska rådet och ESOMARs etiska regler. De genomför olika undersökningar så som datainsamlingar via webbenkät och webbpanel

¹² En besvarad enkät felkodades i SPSS så antalet besvarade enkäter i tabellerna är enbart 213.

sökanden är vuxen vid tiden för beslutet, 3) ersättning för kränkning har betalats ut och 4) sökandens namn och adress framgår av beslutet. 496 bifallsbeslut kom som kopior i digital form via mail (säker informationsöverföring tillämpades i form av Transport Layer Security (TLS) som är ett kryptografiskt kommunikationsprotokoll). Efter en rensning av utländska adresser och några okända eller ofullständiga adressuppgifter återstod 483 adresser som skrevs ut och klistrades på kuvert som innehöll pappersenkäten, informationsbrev och frankerade svarskuvert. När svaren kom tillbaka var dessa helt anonyma vilket medförde att det var omöjligt att veta vilka som besvarat eller inte vid påminnelseutskicket. Däremot kom det tillbaka ett antal öppnade enkäter på grund av att personen var exempelvis okänd eller avflyttad utan eftersändning. 83 adresser raderas från adressregistret inför andra utskicket. Sedan begärdes ytterligare bifallsbeslut från Brottsoffermyndigheten och proceduren upprepades. Sammantaget skickades 918 enkäter ut och 129 kom öppnade i retur från posthanteringen, dessa kan beskrivas som naturligt bortfall. Av de 789 enkäter som återstår kom 214 besvarade enkäter tillbaka vilket ger en svarsfrekvens på 27 procent. Med en populationsstorlek på 918 personer, en konfidensnivå på 95 procent och en ”provgruppsstorlek” på 214 blir felmarginalen 6 procent.¹³ Inom samhällsvetenskap används ofta 95 procent konfidensgrad vilket innebär att konfidensintervallet med 95 procent säkerhet är det värde man skulle fått om man frågat alla i populationen och inte enbart urvalet.

Det görs här ingen närmare bortfallsanalys, men det kan nämnas att svarsfrekvenser på 20-30 procent inte är överraskande i ett sådant här sammanhang. Väletablerade undersökningar som den senaste årliga nationella SOM-undersökningen ligger runt 50 procent och svarsfrekvensen bland de yngre respondenterna är runt 30 procent (Falk, 2020, s. 464) p.g.a. exempelvis lägre kontaktgrad och fler svarsvägrare. Så länge respondenterna är representativa är låg svarsfrekvens i sig inget problem. Ett mer kvalitativt mått av datakvalité är att en upplevd ”empirisk mätnad” inträder förvånansvärt tidigt vid datainsamlingen då man känner till materialet och fältet i fråga. Det kan även tilläggas att populationen, som i detta fall utgörs av personer vilka fått kränkingsersättning under några månader 2019, kan antas vara socio-ekonomiskt svagare och yngre än genomsnittet i landet då de är brottsoffer. Det är slående att många adresser är av typen ”care of”, inte längre är aktuella eller går till olika institutioner och boenden. Alla brottsoffer är, som bekant, inte ”ideala” (Sarnecki, 2009, s 486). Här ska också nämnas att brottsskadeersättning bara lämnas om skadan inte ersätts på annat sätt, t.ex. genom skadestånd från gärningspersonen eller via försäkring. En del av bortfallsanalysen, i

¹³ Beräkningen görs enligt formeln: $n = \text{provgruppsstorlek} \cdot \sigma = \text{standardavvikelse för population} \cdot z = z\text{-poäng}$ där $z\text{-poäng} = 1,96$.

meningen mätningens tillförlitlighet (reliabiliteten), kommer att beröras i analysen där de olika enkätresultaten kommer att jämföras och analyseras som en del av undersökningens replikerbarhet som intersubjektiv prövbarhet.

2.1.2 Vinjettfrågorna

En viktig del av enkätundersökningen utgörs av vinjettfrågorna. I slutet av enkäten ligger sex vinjettfrågor om ersättningsnivåerna avseende kränkingsersättning. Vinjettfrågorna utgår från verkliga fall som är hämtade från Brottsoffermyndighetens referatsamling, där olika kränkningar beskrivs sorterade utifrån brottstyp samt med vilket belopp som utbetalades till brottsoffret. Syftet med referatsamlingen är att redovisa ett antal beslut tagna av Nämnden för brottsskadeersättning vid Brottsoffermyndigheten för att illustrera praxis för olika kränkingsersättningar. Referatsamlingen får en särskilt vägledande roll för den skadeståndsrättsliga praxisutvecklingen på området eftersom ersättningen bestäms på ”objektiva” grunder. De belopp som anges i referatsamlingen går från 0 kr till 600 000 kr. Fallen som låg till grund för vinjettfrågorna i de båda enkäterna är samma i de två enkäterna, vilket även var fallet i den ursprungliga undersökningen, men det är inte samma vinjettfrågor i replikan som i ursprungsstudien då ambitionen varit att jämföra med den praxis som är aktuell vid respektive enkätundersökning. Redovisning av vinjettfrågorna beskrivs i kap 3.4. Fallen har valts för att de är relativt typiska och kortfattade, utan några speciellt avvikande omständigheter eller uppgifter, de är hämtade från Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017 (2016).

Vinjettfrågorna föregås av en kort informationstext om syftet med kränkingsersättningen. Bland annat upplyses respondenten om att det är Brottsoffermyndigheten som utbetalar ersättningen med skattemedel (att respondenten är medveten om de relevanta aspekterna är viktig för begreppsvaliditeten). Vinjettfrågorna har utformats så att respondenten efter att ha läst fallet i något nerkortad version får besvara frågan: ”Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av? Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.” Respondenten får alltså helt fritt välja det belopp hen anser är rätt. När den aktuella vinjettmetoden tillämpades första gången vid den ursprungliga studiens genomförande (Dahlstrand, 2012) var det oklart om respondenterna skulle förmås att besvara frågorna på ett meningsfullt sätt. Ett betydande internt bortfall skulle kunna betyda att mätmetodens relevans (validiteten) och lämplighet kunde ifrågasättas, men också belysa metafrågan om kränkningar kan värderas och kompenseras med pengar (inkommensurabilitetstesen). Därför är det intressant, både metodmässigt och teoretiskt, att respondenterna både vid genomförandet av den ursprungliga

enkätundersökningen som vid replikationen besvarade vinjettfrågorna utan betydande internt bortfall och med i stort liknade svarsmonster. I resultatdelen kommer resultatet av vinjettfrågorna att redovisas och relateras till den ursprungliga studien (Ibid), se kap 3.4.

2.1.3 Öppen enkätfråga

Enkäten avslutades med en öppen enkätfråga med möjlighet till fritextsvar där respondenten kunde lämna egna kommentarer om enkätämnet. En sådan fritextfråga möjliggör mer information om enkätämnet som även kan ge en mer personlig ämnesbild om exempelvis egna erfarenheter och åsikter. Svaren på de slutna frågorna kan då ges ökad förståelse eller djupare mening, men öppna frågor kräver ofta mer efterbearbetning och tolkning för att presenteras. De kan även vara svårare att redovisa på ett rättvisande och översiktligt sätt men de öppna enkätfrågorna ger möjlighet till en kvalitativ förståelse av hur respondenterna uppfattar enkätämnet likt ett fenomenografiskt ”utfallsrum”. I ursprungsstudien redovisades dock svaren på de två öppna frågorna relativt övergripande och det gäller även denna rapport (se kap 3.5).

3 Resultat och analys

När vi börjar tro något, så är det inte en enskild sats, utan ett helt system av satsar. (Ljuset går småningom upp över det hela.)¹⁴

3.1 Inledning

I detta kapitel kommer resultatet av den genomförda replikationen att redovisas och analyseras. Redovisning och analys kommer främst att göras i jämförelse med den ursprungliga studiens resultat som redovisades i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012). Resultatfokus ligger på de enkätfrågor som är av störst intresse från brottsofferersättningsperspektiv samt de kunskapsintressen, frågeställningar och syfte som presenterades i avhandlingen. Nedan kommer en rad grundläggande data att presenteras från Brottsoffermyndighetens årsredovisning för 2019 som en ram för förståelsen av materialet och resultatet.

Då kontaktuppgifter till respondenterna som erhållit kränkningersättning begärdes från Brottsoffermyndigheten under 2019 (avseende aktuella beslut under samma år) är det relevant att känna till hur Brottsoffermyndighetens verksamhet såg ut 2019 och därmed vad som kännetecknar totalpopulationen. Under 2019 utbetalades totalt 104 562 000 kr i brottsskadeersättning och under samma år avgjordes totalt 10 372 ärenden, vilket betyder att det genomsnittliga beloppet var ca 10 000 kr. Antal avgjorda ärenden avseende vuxna var dock lägre, 8370 stycken, vilket betyder att det är totalpopulationen för året i relation till den population som kontaktades med postenkäten under en begränsad tid. Den genomsnittliga handläggningstiden var ca fyra månader (88 arbetsdagar). Eftersom många respondenter uppger att det är viktigt att det är gärningspersonerna som får betala kränkningersättningen kan data rörande Brottsoffermyndighetens regressverksamhet kort nämnas. Gärningspersoner kan krävs i efterhand på

¹⁴ Wittgenstein, 1981, s. 28.

brottsskadeersättning som Brottsoffermyndigheten ”i deras ställe” betalat till brottsoffren. Myndigheten skriver i årsredovisningen (2019, s. 19.):

Regressintäkterna till staten motsvarar 36 procent av den utgift som staten har genom den brottsskadeersättning som Brottsoffermyndigheten betalar ut. Kravhanteringen är en signal från samhället att alla kända gärningspersoner hålls ansvariga för sina brott.

Resultatredovisningen av de två enkäterna kommer att inledas med att enkäten till brottsoffren redovisas samtidigt som relevanta jämförelser med den ursprungliga enkätstudien (Dahlstrand, 2012) görs. Därefter redovisas enkäten till allmänheten genom relevanta jämförelser med ursprungsenkäten. Avslutningsvis kommer ett urval av gemensamma enkätfrågor från de båda enkäterna att redovisas och analyseras i relation till den ursprungliga studien. I kap 4 presenteras en fördjupad ”reanalys” utifrån några statistiska samband som framkom vid analysen av hur brottsoffren besvarat enkäten.

3.2 Redovisning av brottsofferenkäten

Brottsofferenkäten kommer nedanför redovisas i ordningen frågorna kommer i enkäten, se bilaga 1 för att läsa enkäten. Jämförelser med svarsresultat från enkäten till allmänheten som den ursprungliga studien (Dahlstrand, 2012) kommer att göras.

Den inledande frågan om respondentens kön visar att fler kvinnor än män besvarade enkäten, könsskillnaden är på ca 10 procent mot 8 procent i den ursprungliga enkätstudien. Nästa fråga rör respondentens ålder. Fördelningen i replikan är något jämnare än för den ursprungliga enkätstudien och svarsfördelningen ligger i stort i linje med motsvarande åldersindelning som enkäten till allmänheten. Nästa inledande bakgrundsfråga rör om respondenten utsatts för ett antal uppräknade integritetskränkande brott under de senaste 24 månaderna. Den vanligaste brottstypen som respondenterna ur allmänheten självrapporterat är stöld medan den vanligaste självrapporterade brottstypen bland brottsoffren, både i replikan och i den ursprungliga studien, är våldsbrott. Även frihets- och fridsbrott samt rån är relativt vanliga svarsalternativ bland brottsoffren i båda studierna. Den ovanligaste brottstypen som respondenterna självrapporterat är sexualbrott, även om könsskillnaderna i utsatthet är stora. Avslutningsvis kan det vara värt att lyfta fram att för alla brottstyperna anger respondenterna från allmänheten en större utsatthet för brott vid replikan som genomfördes 2018 än den ursprungliga som

genomfördes 2009. Trenden bekräftas även av att färre svarar ”nej” på frågan om egen utsatthet i replikan.

Nästa fråga rör vilket eller vilka brott som utgjorde grunden för den kränkingsersättning som respondenten erhållit från Brottsoffermyndigheten. I stort är brottsfördelningen den samma för replikan som i den ursprungliga studien. Vanligaste brottstyp är misshandel följt av frihets- och fridsbrott samt rån. De två mindre vanliga brottstyperna är stöld och sexualbrott. Några procent anger svarsalternativ ”övrigt”. Frågan efter brottstyp rör hur lång tid det tog från brottstillfället till det att respondenten erhöll kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten. Här visar svarsmönstren i replikan att handläggningstiderna har ökat. Det är dock möjligt att de respondenter som haft längre handläggningstider är mer motiverade att besvara enkäten. I den ursprungliga studien svarade 24 procent att de erhöll ersättningen inom sex månader medan i replikan är motsvande siffra endast 16 procent. Andelen respondenter som anger svarsalternativet ”mellan 19–24 mån” har ökat från 9 procent till 13 procent i replikan. Därpå följer två frågor hur respondenterna upplevt handläggningen respektive rättsprocessen (om aktuellt).

Då det empiriska materialet är relativt omfattande kan svarsmönstren redovisas som balansmått som genom en mätning av differensen eller balansen mellan olika svarsalternativ. Ett balansmått räknas fram utifrån en sammanräkning av flera svarsalternativ, så att exempelvis andelen ”mycket bra” och ”ganska bra” minskas med andelen, som besvarat frågan med ”mycket otillfredsställande” och ”otillfredsställande”. I den ursprungliga studien var balansmättet avseende frågan om handläggningen 31,4. I replikan har motsvarande balansmått sjunkit till 18,3 vilket betyder att respondenterna har blivit mer otillfredsställda. Motsvande siffror för frågan om rättsprocessen visar på en motsatt utveckling, balansmättet har gått från 9,7 till 18,8 i replikan vilket betyder att balansmättet för handläggningen rättsprocessen numera är i princip likartade. Svarsresultatet för nästa fråga kan eventuellt ge en ledtråd till varför respondenterna blivit mindre nöjda. Enkätfrågan efterfrågar vilket belopp som respondenten erhöll i kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten. Medelvärdet för de belopp som respondenterna uppger har sjunkit under de ca tio åren från 12 936 kr till 11 599 kr och som median från 8500 kr till 8000 kr. I stort är ersättningsnivåerna ändå likartade, även om de sjunkit något.¹⁵ Det kan också tilläggas att de kvinnliga respondenterna anger högre ersättningsbelopp än männen, detta gäller både för ursprungsstudien och replikan och oavsett om beräkningen görs utifrån medelvärde eller median. Detta kan bero

¹⁵ Minskningen är dock större om hänsyn tas till inflationen på tio år, ett penningvärde på 13 000 kr 2009 motsvarar 14 500 kr 2019.

på att fler kvinnor drabbas av sexualbrott som våldtäkt och därmed erhåller en relativt högre ersättning (se kap 4 för reanalys).

Respondenterna får även besvara frågor om brottet har påverkat hur de mår när de besvarar enkäten samt vilken betydelse som ersättningen uppfattas haft. På frågan om brottet har påverkar hur respondenten mår idag uppvisas i stort ett liknande svarsmönster när replikan jämförs med ursprungsstudien. Istället finns en viss skillnad när svarsmönstren avseende frågan vilken betydelse som ersättningen haft för hur respondenten mår idag jämförs mellan de båda studierna. Det visar sig att ungefär tio procent färre i replikan väljer svarsalternativen ”mycket stor betydelse” och ”ganska stor betydelse” än i ursprungsstudien. Den negativa betydelsebalansen har sammantaget ökat från -24 till -48 (balansmått beräknat enligt ovan). Ett annat sätt att redovisa de två frågorna är en fyrfältare där liknade kategorier slagits samman och svarsalternativet ”vet ej” utelämnats. Nedan redovisas först den ursprungliga tabellen från avhandlingen (Dahlstrand, 2012) ”ursprungsstudien” och därefter motsvande data för replikan.

Tabell 1.

(Fråga 9/10): *Betydelse av ersättningen och påverkan av brottet*. Heltal. Sammanförda värden. ”Ursprungsstudien”.

Påverkan/Betydelse av ersättningen:	Stor betydelse	Begränsad/ingen bet.
Negativ påverkan	88	133
Inte längre/positivt	20	47

Tabell 2.

(Fråga 9/10): *Betydelse av ersättningen och påverkan av brottet*. Heltal. Sammanförda värden. ”Replikan”.

Påverkan/Betydelse av ersättningen:	Stor betydelse	Begränsad/ingen bet.
Negativ påverkan	34	117
Inte längre/positivt	19	33

Flest brottsoffer anger att ersättningens betydelse för hur de mår vid tidpunkten för enkätundersökningen är begränsad eller ingen och påverkan av brottet är fortsatt negativ. Tabellerna ska läsas och tolkas utifrån ersättningens ambition att återställa brottsoffrens känslomässiga upplevelser i samband med brottet och återställa brottsoffren efter brottet. Det verkar som om ersättningen inte har den funktionen enligt enkätresultatet då majoriteten av de som angett att brottet inte längre påverkar hur de mår, inte heller anger att ersättningen haft så stor betydelse. Att rutan i det vänstra hörnet innehåller fyrfältarens lägsta siffra, då det egentligen borde vara tvärtom, är således nedslående. Samtidigt kan ersättningen enligt respondenterna ha en ”symbolisk betydelse”. I den ursprungliga studien svarade 65 procent antingen ”I mycket hög grad” eller ”i ganska hög grad” på frågan om ersättningen har en sådan symbolisk betydelse även om den inte kan ersätta skadan, motsvarande siffror för

replikan är 62 procent, så en viss nedgång kan noteras, andelen som svarar ”Inte alls” har ökat från 8 till 11 procent. En närliggande fråga är ”Anser du att ersättningen kunnat kompensera för den kränkning som Du drabbats av som en följd av brottet?”. Även här följer replikan i stort den ursprungliga studiens svarsmönster även om respondenterna verkar mer polariserade (andelen som besvarar ”I mycket hög grad” har ökat från 5 till 9 procent medan de som besvarar ”Inte alls” ökat från 28 till 36 procent). Det polariserade intrycket återfinns även i frågan ”I vilken grad anser Du att ersättningen har medverkat till att kompensera för den kränkning som brottet medfört?”, här har andelen som antingen besvarat ”I mycket hög grad” eller ”I ganska hög grad” sjunkit från 26 till 19 procent. Andelen som besvarat ”Inte alls” har samtidigt ökat från 18 till 27 procent. På frågan ”Har ersättningen fungerat som upprättelse?” har andelen som valt svarsalternativet ”Inte alls” ökat från 26 till 38 procent, vilket också får bedömas vara ett nedslående resultat. Det intrycket går tyvärr igen för flera andra frågor. På frågan ”Har ersättningen gett Dig erkännande som brottsoffer?” var det i ursprungsstudien 50 procent som besvarade antingen ”I mycket hög grad” eller ”I ganska hög grad” medan motsvarande siffra i replikan är 45 och andelen som besvarat ”Inte alls” har ökat från 16 till 21 procent. Uttryckt som medelvärde där ”I mycket hög grad” motsvarar 1, ”I ganska hög grad” motsvarar 2, ”I begränsad grad” motsvarar 3 och ”Inte alls” motsvarar 4 har medelvärdet ökat från 2,46 till 2,59. På frågan hur ersättningen påverkat respondentens förtroende för rättsväsendet har andelen som besvarar ”Negativt” ökat från 19 till 29 procent och på frågan om ersättningen möjliggjort några förändringar i din livssituation har andelen som besvarar ”Inte alls” ökat från 56 till 72 procent.

Avslutningsvis finns en central fråga om ersättningen motsvarar respondentens uppfattning av hur allvarligt det brottsliga angreppet var. Här besvarar endast 4 procent i replikan ”I mycket hög grad” och andelen som väljer svarsalternativet ”Inte alls” har ökat från 49 till 57 procent. Detta resultat kan jämföras med svarsmönstret på den grundläggande frågan ”Skapade brottet ett behov av att få upprättelse?”, intressant nog är svarsmönstret helt lika för den ursprungliga studien som för replikan, 76 procent svarade ”Ja”, 14 procent ”Nej” och 10 procent ”Vet ej”. Det är alltså en klar majoritet av respondenterna för båda enkätundersökningarna som anger att brottet skapade ett behov av upprättelse, likheten i svarsmönstren kommer kommenteras och analyseras längre fram. Som vi såg ovan är det alltså få som anser att ersättningen motsvarar respondentens uppfattning av det brottsliga angreppets allvarlighet. På den direkta frågan om ersättningen fungerat som upprättelse svarade en minoritet av de båda respondentgrupperna ”I mycket hög grad” eller ”I ganska hög grad” (32 procent i den ursprungliga studien och 30 procent i replikan).

3.2.1 Sammanfattning av brottsofferenkäten

Redovisningen av "brottsofferenkäten" har fokuserat på de frågor som är specifika för brottsoffren i enkäten. Efter ett tjugotal frågor, som fokuserar på brottsoffrens erfarenheter och uppfattningar om ersättningen, följer ett antal allmänna och gemensamma frågor om ersättningen som även ingår i enkäten till "allmänheten". Sammanfattningsvis visar resultatet av replikan att respondenterna har ett liknade svarsmönster vid jämförelse med den ursprungliga enkätundersökningen. Detta är intressant av metodologiska aspekter och det faktum att det är ungefär tio år sedan de båda enkätundersökningarna genomfördes. De skillnader som finns ligger främst inom den statistiska felmarginalen och ska inte övertolkas, särskilt inte då främst replikan har en relativt låg svarsfrekvens med ett betydande bortfall. Trots dessa aspekter i materialet så uppvisar alltså de båda enkätundersökningarnas ett påfallande liknade svarsmönster vilket talar för att reliabiliteten (tillförlitligheten) i metoden och resultaten är relativt god. Reproducerbarhet (upprepning) av tidigare forskning, med samma upplägg och metod, för kontroll av resultat och forskningsdesignen är ett allmänt krav i empirisk forskning. Tendensen i de skillnader som finns mellan den ursprungliga studien och i replikan går i riktningen mot mer polarisering inom respondentgruppen och överlag mindre tillfredsställelse med exempelvis handläggningen och kränkningersättningen. Det är en minoritet, runt en fjärdedel, av respondenterna i båda respondentgrupperna som svarar att brottet inte vid enkätögonblicket längre påverkar dem. Resultatet ska ses utifrån syftet med ersättningen som är att kompensera för upplevelsen vid och karaktären av själva skadehändelsen (kränkningen vid det brottsliga angreppet) så för övriga 75 procenten har ersättningen haft ingen eller begränsad måluppfyllelse. Ett generellt intryck från båda respondentgrupperna är således att respondenterna inte anser sig kompenserade och fått upprättelse som brottsoffer efter brottet. Det är även en polariserad bild som framträder, svarsmönstret pekar på att respondenterna i replikan både är mer nöjda och mer missnöjda som brottsoffer i jämförelse med ursprungsstudien. På den centrala frågan (16b) om ersättning fungerat som upprättelse svarar dock fler med svarsalternativet "Inte alls" i replikan än i ursprungsstudien (från 26 procent till 38 procent). Det finns även tydliga könsskillnader som vi lyfter fram i kap 4.

Ett systemproblem med ersättningen är att det inte är gärningspersonen som betalar, något respondenterna verkar efterfråga, vilket kan tänkas påverka den symboliska upplevelsen av rättvisa. Handlar rättvisan här att bli erkänd som brottsoffer, eller att gärningspersonen hålls ansvarig? Det bör dock beaktas att de respondenterna som besvarar enkäten är de mest motiverade och att motivationen kan korrelera med de som upplevt att ersättningen inte kompenserat dem eller är missnöjda på andra sätt. Att det upplevs ta lång tid att erhålla ersättning kan vara en

sådan faktor (genomsnittliga handläggningstiden är runt 4 månader). Intrycket att respondentgruppen överlag är svag socioekonomiskt verkar även ha förstärkts i replikan. Den ökade kritiken mot den rådande ersättningsordningen som respondenterna uppvisar kan bero på ökad kunskap av ersättningsordningen på grund av ökat kriminalpolitiskt intresse för brottsofferfrågor och ökad bevakning av ”brott och straff” i media. Samhällsklimatet kan också tänkas ha hårdnat under de ca tio åren. Trots kritiken och missnöjdheten med ersättningen, och trots att resultatet visar att respondentgruppen anger att de i genomsnitt fått lägre ersättning i jämförelse med den ursprungliga studien (vilket är anmärkningsvärt), svarar majoriteten av respondenterna att ersättningen har en viktig symbolisk betydelse som en signal på att det de råkat ut för var allvarligt och fel. Avslutningsvis är alltså likheten i svarsmönstren mellan de två enkäterna slående. Svarsmönstret visar att brottsoffren som besvarat enkäterna utgör en social grupp med vissa återkommande uppfattningar och erfarenheter, som bildar en ram inom vilken ersättningen verkar och förstås.

3.3 Jämförande redovisning av allmänhetens svar

Nedan redovisas webbenkäten som under hösten 2018 besvarades av ett urval respondenter och som är tänkt att representera allmänhetens syn på Brottsoffermyndighetens kränkingsersättning. Jämförelser kommer dels göras med resultat från samma enkät som presenterades i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012) dels med de enkätfrågor som är gemensamma med postenkäten som riktades till ett urval brottsoffer som fått kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten. Köns- och åldersfördelningen är i stora drag lika mellan respondentgrupperna ”allmänheten” och ”brottsoffren”. Nästa enkätfråga rör respondentens självrapporterade brottsutsatthet, frågan lyder ”Har Du utsatts för några av följande integritetskränkande brott under de senaste 24 månaderna?”. 73 procent av respondenterna från ”allmänheten” svarade ”Nej”, i ursprungsstudien svarade 80 procent ”Nej” på samma enkätfråga. Enligt den årliga Nationella trygghets-undersökningen (NTU) som genomförs av Brottsförebyggande rådet (Brå) brukar runt en fjärdedel uppge att de utsatts utsattes för någon eller några brottstyper som kallas för brott mot enskild person: misshandel, hot, sexualbrott, personrån, fickstöld, försäljningsbedrägeri, kort-/kreditbedrägeri, trakasserier eller nätkränkning. Det vanligast brottet som respondenterna uppger att de utsatts för är stöld och därefter kommer frihets- och fridsbrott, detta resultat gäller för både replikan och ursprungsstudien. Nästa enkätfråga lyder: ”Om Du skulle bli utsatt för

ett brott som kränker din integritet (som vålds- eller sexualbrott), hur tror Du att rättsväsendet (t.ex. polis, åklagare, domstol och Brottsoffermyndigheten) skulle tillvarata dina intressen som brottsoffer?”. Frågan är gemensam för såväl postenkäten till brottsoffren som webbenkäten till ”allmänheten”. Svaresresultatet redovisas nedan i en gemensam tabell, när resultatet kommenteras görs även relevanta jämförelser med svaresresultatet från ursprungliga studien, denna redovisningsmetod kommer tillämpas nedan för flera gemensamma frågor.¹⁶

Tabell 3.

(Fråga 5/21): Om Du skulle bli utsatt för ett brott som kränker din integritet (som vålds- eller sexualbrott), hur tror Du att rättsväsendet (t.ex. polis, åklagare, domstol och Brottsoffermyndigheten) skulle tillvarata dina intressen som brottsoffer?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>Mycket väl</i>	Antal	82	29	111
	Procent	7	14	8
<i>Ganska väl</i>	Antal	310	70	380
	Procent	28	33	28
<i>I begränsad grad</i>	Antal	568	80	648
	Procent	51	38	49
<i>Inte alls</i>	Antal	115	17	132
	Procent	10	8	10
<i>Vet ej</i>	Antal	49	14	63
	Procent	4	7	5
Total	Antal	1124	210	1334
	Procent	100	100	100

Enkätfrågan ovan är fråga nr 5 i enkäten till ”allmänheten” och fråga nr 21 i enkäten till ”brottsoffren” och ingår i ett frågebatteri som i enkäten ligger under rubriken ”Allmänna frågor om ersättning” som alltså är gemensam för båda enkäterna. Ett positivt resultat är att dubbelt så stor andel av brottsoffren (14 procent) anger svarsalternativet ”Mycket väl” i jämförelse med allmänheten (7 procent), det är även fler brottsoffer som valt svarsalternativet ”Ganska väl” än allmänheten. Det vanligaste svarsalternativet för båda respondentgrupperna är dock ”I begränsad grad” vilket visar att brottsoffren, som bör ha relativt ny erfarenhet av rättsväsendet, i likhet

¹⁶ Notera att vänstra kolumnen ”Total” är en sammanslagning av båda respondentgrupperna. Eftersom grupperna är olika stora blir procentvärdet inte alltid ett medelvärde.

med allmänheten har begränsad förtroende för att deras intressen som brottsoffer skulle tillvaratas av rättsväsendet. Jämförs istället allmänhetens svar på ursprungsstudien med replikan framträder att förtroendet minskat, från 7 procent som angett ”Inte alls” och 38 procent antingen ”Mycket väl” eller ”Ganska väl” till 10 procent och 34 procent i replikan (Dahlstrand, 2012). Jämför man utvecklingen bland brottsoffren framträder en något motsägelsefull och polariserad bild, vid ursprungsstudien var det 5 procent fler som svarade antingen ”Mycket väl” eller ”Ganska väl” medan andelen som svarar ”Inte alls” sjunkit från 11 procent till 8 procent (Ibid).

Nästa gemensamma enkätfråga lyder: ”Finns det ett behov av kränkingsersättning som ’plåster på såren’ åt brottsoffer även om skadan inte helt kan ersättas med pengar?”. Frågan rör kränkingsersättningens stöd hos såväl allmänheten som brottsoffren – även om ersättningen är problematisk med en svår uppgift att ersätta kränkningen som skadetyper. Nedanför presenteras hur respondentgrupperna allmänheten och brottsoffren besvarat enkätfrågan.

Tabell 4.

(Fråga 6/22): Finns det ett behov av kränkingsersättning som ”plåster på såren” åt brottsoffer även om skadan inte helt kan ersättas med pengar?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>Mycket stort behov</i>	Antal	422	116	538
	Procent	38	55	40
<i>Ganska stort behov</i>	Antal	445	60	505
	Procent	40	29	38
<i>Ett begränsat behov</i>	Antal	162	20	182
	Procent	14	10	14
<i>Inget behov alls</i>	Antal	20	7	27
	Procent	2	3	2
<i>Vet ej</i>	Antal	75	7	82
	Procent	7	3	6
Total	Antal	1124	210	1334
	Procent	100	100	100

Svarsmönstret visar att kränkingsersättningen uppges ha en viktig roll för brottsoffren utifrån det behov som brottsoffren antas ha av ersättningen. 84 procent av brottsoffren anger antingen ”Mycket stort behov” eller ”Ganska stort behov” i

jämförelse med allmänheten där motsvande värde är 78 procent. Endast några få procent svarar "Inget behov alls". Att färre brottsoffer än "allmänhetens" respondenter svarar "Vet ej" kan anses förståeligt. I stora drag speglar svarsmönstret i replikan ursprungsstudien, vilket är intressant. Det är exempelvis 85 procent av brottsoffren i ursprungsstudien som antingen besvarar frågan med svarsalternativen "Mycket stort behov" eller "Ganska stort behov" i jämförelse med 84 procent för replikan (Ibid). Motsvarande för allmänheten är 76 procent mot 78. Sammantaget är det endast ett fåtal respondenter som inte anser att brottsoffer har något behov av kränkningersättning, trots det problematiska med ersättningstypen. Brottsoffren, som själva har erfarenhet av ersättningen, anser i högre grad än allmänheten att det finns ett behov av kränkningersättning som "plåster på såren", vilket är intressant och kan anses förståeligt. Överlag är svarsmönstret lika för de båda svarsgrupperna, endast ett fåtal respondenter svarar att det finns inget behov alls av ersättningen.

Den efterföljande enkätfrågan lyder: "Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?", enkätsvaren redovisas nedan.

Tabell 5.

(Fråga 7/23): Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>I mycket hög grad</i>	Antal	41	11	52
	Procent	4	5	4
<i>I ganska hög grad</i>	Antal	167	23	190
	Procent	15	11	14
<i>I begränsad grad</i>	Antal	415	70	485
	Procent	37	33	36
<i>Inte alls</i>	Antal	340	79	419
	Procent	30	37	31
<i>Vet ej</i>	Antal	161	28	189
	Procent	14	13	14
Total	Antal	1124	211	1335
	Procent	100	100	100

Enkätfrågan ovan om ersättningens överensstämmelse med värderingar och normer i samhället är central i sammanhanget och speglar hur lagstiftaren har formulerat att

ersättningen ska bestämmas av rättstillämparen.¹⁷ Frågan är naturligtvis svårbesvarad i sak, respondenten uppmanas dock göra en uppskattning utifrån vad hen tror om ersättningens överensstämmelse med vad som ibland kallas ”det allmänna rättsmedvetandet” (Dahlstrand, 2020). Tittar vi på svarsmönstret är det slående likt för de båda respondentgrupperna. I grova drag är svarsmönstret det motsatta från förra frågan om behovet av kränkingsersättning. En klar majoritet, 67 procent av allmänheten respektive 70 procent av brottsoffren, anger antingen svarsalternativet ”I begränsad grad” eller ”Inte alls”. Att endast 16 procent av brottsoffren angett antingen svarsalternativet ”I mycket hög grad” eller ”I ganska hög grad” är anmärkningsvärt mot bakgrund av att respondenterna har egen erfarenhet av kränkingsersättningen och med tanke på hur lagstiftaren har bestämt att ersättningen ska bestämmas. Jämförs svarsfördelningen med ursprungsstudien framstår ett intressant resultat. Vid ursprungsstudien misstrodde respondentgruppen ”allmänheten” ersättningens överensstämmelse med rådande värderingar och normer i samhället i högre grad än ”brottsoffren”. Då var det 71 procent av ”allmänheten” som antingen angav ”I begränsad grad” eller ”Inte alls” och motsvarande siffra för ”brottsoffren” var 63 procent. Som vi såg ovan är det i replikan större andel ”brottsoffer” än ”allmänheten” som besvarar nekande. Det var också en större andel av ”brottsoffren” än ”allmänheten” i ursprungsstudien som trodde att ersättningen stämmer överens med värderingarna och normerna i samhället, medan relationen är den omvända i replikan. Om detta är en trend är den oroväckande dels eftersom brottsoffren som grupp har erfarenhet, och därmed rimligen bättre kunskap, av ersättningen än människor i allmänhet och dels om resultatet speglar att brottsoffren inte upplever sig ha kunskap om de dominerande värderingarna och normerna i samhället. Här bör beaktas att brottsoffren som söker och får kränkingsersättningen av Brottsoffermyndigheten gör ofta det för att de saknar möjlighet att få ut motsvarande ersättning från hemförsäkringen. Avslutningsvis kan också noteras att frågan är svårbesvarad och svarsresultatet ska därför tolkas med viss försiktighet, därför är det intressant att svarsalternativet ”Vet ej” får i princip exakt lika stor andel av respondenternas svar i de fyra enkätundersökningarna (14 respektive 13 procent).

Nedan redovisas nästa enkätfråga som också den är av central betydelse för förståelsen av hur respondenterna uppfattar och värderar ersättningens betydelse.

¹⁷ Se prop. 2000/01:68 s. 48 och 56. Brottsoffermyndigheten återger även tanken i referatsamlingen: ”Utgångspunkten vid bestämmande av kränkingsersättning är en skönsmässig bedömning utifrån förhärskande etiska och sociala värderingar” (Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020, s. 10).

Tabell 6.

(Fråga 8/24): Tror Du ersättningen till brottsoffren har någon betydelse för att brottsoffren skall känna upprättelse och kunna gå vidare efter brottet?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>Mycket stor betydelse</i>	Antal	246	64	310
	Procent	22	30	23
<i>Ganska stor betydelse</i>	Antal	422	68	490
	Procent	38	32	37
<i>En begränsad betydelse</i>	Antal	344	56	400
	Procent	31	27	30
<i>Ingen betydelse alls</i>	Antal	58	14	72
	Procent	5	7	5
<i>Vet ej</i>	Antal	54	8	62
	Procent	5	4	5
Total	Antal	1124	210	1334
	Procent	100	100	100

Frågan rör huruvida respondenterna tror ersättningen har betydelse för brottsoffren och därmed delvis om ersättningen uppfattas vara viktig och legitim ur ett brottsofferperspektiv. Svaresresultatet visar att det är en större andel ”brottsoffer” än ”allmänheten” som väljer svarsalternativet ”Mycket stor betydelse”, 30 procent mot 22 procent. Men det är också något fler andelar ”brottsoffer” som väljer att svara ”Ingen betydelse alls”, 7 procent mot 5 procent. Sammantaget har ersättningen ett brett och jämt stöd hos såväl ”allmänheten” som hos ”brottsoffren”, det är runt 60 procent i båda respondentgrupperna som antingen svarat ”Mycket stor betydelse” eller ”Ganska stor betydelse”. Att inte fler än några procent, särskilt från respondentgruppen ”allmänheten”, valt svarsalternativet ”Vet ej” kan tyckas förvånande. Vid en jämförelse med ursprungsstudien framträder i stort ett liknande svarsresultat, men det kan lyftas fram att ”allmänhetens” bedömning av ersättningens betydelse verkar ha ökat samtidigt som ”brottsoffrens” svarsmonster gått i motsatt riktning, med resultatet att de båda grupperna närmat sig varandra. Detta resultat kan tolkas olika, men att de respondenter som har erfarenheter av ersättningen i ökad grad anser att den har begränsad eller ingen betydelse är naturligtvis en problematisk utveckling om den fortsätter. De båda respondentgrupperna svarar

sammanfattningsvis likartat på frågan, vilket innebär att enbart ett fåtal respondenter anser att ersättningen har ingen betydelse alls.

Nästa fråga handlar om vilken betydelse respondenten tror att fyra faktorer eller orsaker rörande ersättningen har för att ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet. De fyra påståendena som respondenten får ta ställning till är: ”Att det går lätt och snabbt att få ersättningen?”, ”Att ersättningen är hög?”, ”Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?” och ”Att det är gärningspersoner som får betala och inte staten?”. För tydligheten och enkelhetens skull kommer endast frågornas balansmätt att redovisas och diskuteras nedan, först presenteras resultatet från ursprungsstudien (Dahlstrand, 2012) och sedan för ”replikan”.

Tabell 7.

(Fråga 912/26A–26D): Vilken betydelse tror Du följande orsaker har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet? Ursprungsstudien.

	Allmänheten	Brottsoffren
Att det går snabbt och lätt att få ersättningen?	51	55
Att ersättningen är hög?	37	63
Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?	78	79
Att det är gärningsmannen som får betala och inte staten?	83	74

Tabell 8.

(Fråga 9/25): Vilken betydelse tror Du följande orsaker har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet? ”Replikan”.

	Allmänheten	Brottsoffren
Att det går snabbt och lätt att få ersättningen?	57	54
Att ersättningen är hög?	53	64
Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?	76	84
Att det är gärningsmannen som får betala och inte staten?	71	63

Precis som för ursprungsstudien anger respondenterna positiva balansmätt för de olika faktorerna vilket visar att samtliga faktorer uppfattas av båda respondentgrupperna är betydelsefulla för att ersättningen ska ge upprättelse. I stora drag liknar också svarsmönstren varandra, såväl mellan de olika respondentgrupperna som mellan de två undersökningstillfällena. Det finns dock intressanta skillnader att belysa. En sådan är att betydelsen huruvida ersättningen är

hög inte är så avgörande som kanske många tror. Sedan ursprungsstudien har dock respondentgruppen ”allmänheten” uppvärderat betydelsen, från ett balansmått på 37 till 53. Samtidigt har inte den interna fördelningen rörande hur ”allmänheten” värderar de olika orsakerna förändrats i replikan – ersättningsnivån är fortfarande den orsaken som värderas lägst. För ”brottsoffren” är replikans balansmått rörande ersättningsnivån i princip samma som ursprungsstudien. Svarsmönstret för frågan om ersättningsnivån kan relateras till frågan om hur respondenterna värderar orsaken att det är gärningspersonen som betalar ersättningen och inte staten (Brottsoffermyndigheten). Eftersom kränkingsersättningen, som utbetalas av Brottsoffermyndigheten, finansieras av allmänna medel kan denna aspekt fungerat dämpande på respondenternas värdering av vilken betydelse som ersättningsnivån spelar. Att gärningspersonen får betala kan vara viktigt av såväl rättvise- som samhällsekonomiska skäl. Samtidigt kan det innebära en osäkerhet om ersättningen utbetalas. Respondenterna kan också uppleva att det är samhällets och särskilt (rätts)statens uppgift att ta ansvar för brottslighetens effekter gentemot medborgarna. Den uppfattningen verkar vara tydligare i replikan än i ursprungsstudien. Det är också tydligt färre respondenter från båda grupperna i replikan som svarar att de anser det vara av stor betydelse att gärningspersonen får betala ersättningen. Det kan tolkas som att samhällsansvaret betonas mer än den enskilde gärningspersonens. Svarsresultatet kan även tolkas som att fler respondenter i replikan anser att kostnaderna för brottsligheten är symboliskt viktiga eller har kunskapen om att det sällan är gärningspersonen som betalar ökat hos respondenterna. Frågan om vilken orsak respondenten tillmåter att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet och som ett erkännande av brottsoffret har det sammanlagt högsta balansmålet av de fyra frågorna. Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet och erkänner vad brottsoffret råkat ut för är alltså viktigt för respondenterna, särskilt enligt de brottsoffer som besvarat enkätfrågan, det resultatet gäller både för ursprungsstudien och replikan. Sammantaget verkar symboliska och rättviseaspekter, som vem som betalar, spela större betydelse som orsak för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet än praktiska eller tekniska aspekter och ersättningsnivån, resultatet gäller både ursprungsstudien och replikan.

Att det är tydligt fler i respondentgruppen ”allmänheten” i replikan i jämförelse med ursprungsstudien som lyfter betydelsen att ersättningen är hög kan möjligen ses i ljuset av en förändrad kriminalpolitik som allt mer betonar brottsofferperspektivet och signalfrågor om samhällets reaktioner vid brott. Den sociala och allmänna aspekten för ersättningsens betydelse behandlas även i de två efterföljande frågorna. Först presenteras enkätfrågan om vilken betydelse som respondenterna tror ersättningen har för att ge brottsoffren upprättelse i allmänhetens ögon.

Tabell 9.

(Fråga 10/26): Vilken betydelse tror Du ersättningen har för att ge brottsoffer upprättelse i allmänhetens ögon?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>Mycket stor betydelse</i>	Antal	364	71	435
	Procent	32	34	33
<i>Ganska stor betydelse</i>	Antal	438	69	507
	Procent	39	33	38
<i>En begränsad betydelse</i>	Antal	220	34	254
	Procent	20	16	19
<i>Ingen betydelse alls</i>	Antal	44	17	61
	Procent	4	8	5
<i>Vet ej</i>	Antal	58	18	76
	Procent	5	9	6
Total	Antal	1124	209	1333
	Procent	100	100	100

”Upprättelse” är ett komplicerat begrepp och något som i regel erfars subjektivt, men frågan fokuserar på den sociala dimensionen av ersättningen eftersom den ingår i ett bredare kriminalpolitiskt sammanhang och hur ersättning är tänkt att bestämmas enligt lagstiftaren. Därtill kan närstående och anhörigas uppfattningar och reaktioner spela roll för hur det enskilda brottsoffret upplever ersättningens sociala betydelse och relevans. Att brottsoffer inte anser sig fått upprättelse i omvärldens ögon är belysande. I stort liknar de båda respondentgruppernas svarsmönster även här varandra. Det är dock en dubbelt så stor andel ”brottsoffer” än ”allmänheten” som svarat ”Ingen betydelse alls” och i jämförelse med ursprungstudien ser vi en lika stor ökning av andelen ”brottsoffer” som inte tror ersättningen har någon betydelse alls för att ge upprättelse i omvärldens ögon. Förändringen kan tolkas som en typ av protestsvar från brottsoffrens sida rörande deras egen erfarenhet av ersättningen. Det är dock viktigt att notera att det fortfarande endast är några procent av ”allmänhetens” respondenter som svarar att ersättningen inte har någon betydelse i sammanhanget. Att fler ”brottsoffer” än ”allmänheten” svarar ”Vet ej” är något förvånade då brottsoffren borde ha mer erfarenhet av frågetemat än människor i allmänhet. Brottsofferrespondenterna har ett något lägre balansmått än respondenterna från ”allmänheten” vilket får ses som ett negativt resultat. Jämför man med ursprungstudien framträder en intressant förändring, då var balansmättet

för brottsoffren 54 och för allmänheten endast 29. Balansmålet för brottsofferrespondenterna har sjunkit något medan den tydligt har ökat för respondentgruppen ”allmänheten”. Sammantaget har de båda respondentgruppernas svarsmönster närmast sig varandra i replikan för denna centrala fråga om upprättelsefunktionen.

Nästa fråga rör också ersättningens sociala och samhälleliga sida. Frågan handlar om respondenten anser att ersättningen ska sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott. Här ska tilläggas att enligt lagstiftaren har ersättningen ingen sådan signalfunktion att verka preventivt, men det kan vara intressant att mäta huruvida respondenterna anser att ersättningen ska ha en sådan funktion då den kan tänkas ha betydelse för upprättelse och erkännande.

Tabell 10.

(Fråga 11/27): Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>I mycket hög grad</i>	Antal	579	115	694
	Procent	52	55	52
<i>I stor grad</i>	Antal	361	65	426
	Procent	32	31	32
<i>I begränsad grad</i>	Antal	102	14	116
	Procent	9	7	9
<i>Inte alls</i>	Antal	18	5	23
	Procent	2	2	2
<i>Vet ej</i>	Antal	64	10	74
	Procent	6	5	6
Total	Antal	1124	209	1333
	Procent	100	100	100

Även för denna fråga gäller att de båda respondentgruppernas svarsmönster liknar varandra, även om likheten i detta fall är än mer slående. Det är tydligt att respondenterna anser att ersättningen ska sända en signal om hur allvarligt samhället ser på den aktuella brottsligheten. En viss otydlighet i hur svarsmönstret kan tolkas bör uppmärksammas: Är det specifikt ersättningens signalsändande grad som respondenten har i åtanke eller är det mer allmänt om samhällets syn på allvarligheten i integritetskränkande brott som kan inbegripa straffrätten? Troligtvis

finns det en blandning rörande hur respondenterna tolkat frågan och olika aspekter kan uppfattas som överlappande. Brottsoffren besvarar frågan i något högre grad positivt än allmänheten vilket kan anses förståeligt då de har erfarenhet av ersättningen och det faktum att ersättningen inte har den preventiva signalfunktionen som efterfrågas, balansmättet för "brottsoffren" är 77 mot 74 för "allmänheten". I likhet med den redovisade enkätfrågan ovan "Finns det ett behov av kränkingsersättning som 'plåster på sårén' åt brottsoffer även om skadan inte helt kan ersättas med pengar?" är det endast några få procent av de båda respondentgrupperna som helt tar avstånd från frågetemat. Båda frågorna rör betydelsen och behovet av ersättningens symboliska funktion som alltså delvis går utanför det som rent formellt är ersättningens funktion. Att så få respondenter helt avvisar dessa aspekter kan även ge en förklaring till varför det hos flera respondenter finns en kritik eller frustration avseende ersättningen. Jämförs svarmönstret i replikan med ursprungsstudien framträder att "allmänheten" har i princip samma balansmätt och liknade svarsmönster medan "brottsoffrens" balansmätt gått från 66 till 77 i replikan, här har således "allmänheten" och "brottsoffren" närmat sig varandra. Att "brottsoffren" i replikan även har gått om "allmänheten", rörande synen på i vilken grad ersättningen ska sända en signal om samhällets syn på integritetskränkande brott, kan tolkas som ett uttryck för en desperation hos brottsoffren. Denna kritik eller desperation återfinns även om ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen vilket redovisas nedan.

Tabell 11.

(Fråga 12/28): Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>I mycket hög grad</i>	Antal	58	4	62
	Procent	5	2	5
<i>I stor grad</i>	Antal	122	24	146
	Procent	11	11	11
<i>I begränsad grad</i>	Antal	486	93	579
	Procent	43	44	43
<i>Inte alls</i>	Antal	302	65	367
	Procent	27	31	28
<i>Vet ej</i>	Antal	156	23	179
	Procent	14	11	13
Total	Antal	1124	209	1333
	Procent	100	100	100

Enkätfrågan ovan handlar om förväntningarna på ersättningen och som svarsmönstret visar har respondenterna lågt förtroende för att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar. Samtidigt är det en fråga som kan tolkas och besvaras olika, utifrån övriga enkätsvar framträder att såväl ”brottsoffren” som ”allmänheten” har begränsade förväntningar på ersättningen och dess funktion. En möjlig tolkning och ett sätt att besvara frågan vore att utgå från att ersättningen i stora drag motsvarar de lågt ställda kraven och att ersättningstypen är sådan att förväntningarna har kategoriskt svårt att bli uppfyllda för de olika brottsoffren. Det är något subjektivt och relativt hur en kränkning upplevs liksom hur ersättningen förstås. Brottssoffren som själva har erfarenhet av ersättningen uppvisar dock ett tydligare svarsmönster än allmänheten. För denna fråga är balansmåttet negativa, -62 för brottsoffren och -54 för allmänheten. Det är naturligtvis problematiskt och allvarligt att ”brottssoffren”, som själva har erfarenhet av ersättningen, i mindre grad än ”allmänheten” tror att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar. Det ligger nära till hands att ”brottssoffren” som besvarar frågan utgår från egna erfarenheter och upplevelser eller sådana de kommit i kontakt med i samband med brottet och efterföljande händelser. Jämförs balansmåttet från replikan med de från ursprungsstudien framträder en problematisk förändring, då var balansmättet för allmänheten -63 och brottsoffren -52. Det är naturligtvis positivt att ”allmänhetens” tilltro till att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar ökat, även om det även är möjligt att tolka resultatet som att respondenterna inte tror att brottsoffrens har några direkta förväntningar. Att ”brottssoffren” i högre grad enligt replikan än i ursprungsstudien tror att ersättningen inte motsvarar brottsoffrens förväntningar är nedslående, men kanske inte förvånande utifrån hur ”brottssoffren” besvarat de övriga frågorna. Att en större andel respondenter från ”allmänheten” än ”brottssoffren” anger svarsalternativet ”Vet ej” förefaller dock rimligt liksom att det är en större andel som valt detta svarsalternativ för denna fråga än för andra enkätfrågor då frågan kan upplevas svårbesvarad.

Nästa fråga, som är den avslutande enkätfrågan i frågebatteriet, rör brottsoffrens *behov* istället för deras *förväntningar*.

Tabell 12

(fråga 13/29): Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens behov av ersättningen?

		Allmänheten	Brottsoffer	Total
<i>I mycket hög grad</i>	Antal	71	11	82
	Procent	6	5	6
<i>I stor grad</i>	Antal	188	32	220
	Procent	17	15	17
<i>I begränsad grad</i>	Antal	504	81	585
	Procent	45	39	44
<i>Inte alls</i>	Antal	197	50	247
	Procent	18	24	19
<i>Vet ej</i>	Antal	164	33	197
	Procent	15	16	15
Total	Antal	1124	207	1331
	Procent	100	100	100

Svarsmönstret för frågan ovan om brottsoffrens behov liknar i stort svarsmönstret för den senast redovisade frågan om brottsoffrens förväntningar. Det finns också, i likhet med flera andra av de här redovisade enkätfrågorna, ett slående likartat svarsmönster hos de båda respondentgrupperna. Detta gäller också vid jämförelse med svarsmönstret i ursprungsstudien. Respondenternas svar visar att endast en klar minoritet av respondenterna tror att ersättningen motsvarar brottsoffrens behov. Det vanligaste svarsalternativet är, i likhet med frågan ovan om brottsoffrens förväntningar, ”I begränsad grad”. Det är också för de båda frågorna en relativt stor andel som besvarar frågorna med svarsalternativet ”Vet ej” vilket kan anses rimligt och förväntat med tanke på att enkätfrågan efterfrågar kunskap som saknas (vad som efterfrågas är vad respondenten ”tror”). Hur respondenten besvarar frågorna kan dock säga något om hur såväl ”allmänheten” som ”brottsoffren” ser på ersättningens relevans och därmed även dess sociala och rättsliga funktion.

3.3.1 Sammanfattning av den jämförande redovisningen

I kapitel 3.3 har jämförelser gjorts med resultat från samma enkät som presenterades i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012) och med enkätfrågor som

är gemensamma med postenkäten som riktade sig till ett urval brottsoffer som fått kränkningserättning från Brottsoffermyndigheten. De ovan redovisade enkätfrågorna är således gemensamma för såväl enkäten till respondentgruppen "allmänheten" och respondentgruppen "brottsoffren" och är allmänna frågor om ersättningen. De gemensamma frågorna är åtta stycken, varav en fråga är en flervalsfråga med fyra svarsalternativ som respondenten fick bedöma utifrån ett frågetema, från fråga 21 till fråga 29 i "brottsoffrenkäten" och från fråga 5 till fråga 13 i enkäten till respondentgruppen "allmänheten".

Sammanfattningsvis speglar de olika respondenternas svarsmönster varandra relativt väl. Resultatet framträdde redan i analysen av ursprungsstudien (Dahlstrand, 2012). När sammanfattningen av de två enkätundersökningarna gjordes i avhandlingen (den som här kallas "ursprungsstudien") konstaterades: "En annan viktig aspekt är likheten i svarsmönstren mellan allmänheten och brottsoffren. Som vi såg i empiriredovisningen var det flera centrala frågor som visar ett mycket likartat svarsmönster" (Dahlstrand, 2012, s. 251). Intrycket upprepas och förstärks då replikans svarsmönster redovisas, vilket är ett viktigt och intressant resultat. Samtidigt finns det skillnader mellan såväl de båda respondentgrupperna som mellan ursprungsstudien och replikan som bör framlyftas.¹⁸ Exempel på en intressant skillnad är svarsfördelningen på den grundläggande och inledande frågan: "Om Du skulle bli utsatt för ett brott som kränker din integritet (som vålds- eller sexualbrott), hur tror Du att rättsväsendet (t.ex. polis, åklagare, domstol och Brottsoffermyndigheten) skulle tillvarata dina intressen som brottsoffer?". I ursprungsstudien var "brottsoffrens" balansmätt 14, i replikan hade balansmättet sjunkit till 1, vilket betyder att respondenterna, som ju ofta har relativ färsk erfarenhet av rättsväsendet, har betydligt lägre förtroende än för ca tio år sedan. Denna nedslående bild är återkommande för flera av frågorna. Även om respondenterna visar en kritisk sida och ett bristande förtroende rörande brottsoffrens situation och rättstillämparens förmåga ska inte detta resultat tolkas som att respondenterna tar avstånd från ersättningen eller brottsofferperspektivet. Snarare verkar det vara tvärtom, respondenterna betonar samhällets och särskilt rättsstatens ansvar för brottsoffren och brottsofferperspektivet kan därför sägas vara väl etablerat hos respondenterna. Det är tydligt att respondenterna anser att ersättningen har en central betydelse för brottsoffren och för samhällets möjlighet att signalera avståndstagande från brottslighet, vilket samtidigt ger ett erkännande för brottsoffret. Från en kriminalpolitisk synvinkel går det därför att anta att

¹⁸ Det kan dock vara för tidigt att slå fast några trender eller tendenser då det dels finns en felmarginal. Skillnader som beror på slumpen kan övertolkas men genom att upprepa enkätundersökningen skulle det var möjligt att eventuellt presentera trender eller tendenser hur respondenterna besvarar enkätfrågorna.

ersättningen har en latent potential att spela en viktigare roll ur ett legitimitetsperspektiv.

Avslutningsvis finns en förändring mellan ursprungsstudien och replikan som kan tolkas som att respondentgrupperna ”allmänheten” och ”brottsoffren” närmat sig varandra. På den centrala frågan om respondenten tror att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället har ”allmänhetens” balansmått gått från -55 till -48 samtidigt som ”brottsoffrens” balansmått gått från -40 till -45. Det är en större andel brottsofferrespondenter som i replikan väljer svarsalternativet ”Inte alls” än i ursprungsstudien, vilket kan spegla en ökad polarisering som kommer diskuteras i kap 3.5.

3.3.2 Något om likheten i svarsmönstren

I detta kapitel kommer likheter i svarsmönstren att närmare redovisas och kommenteras. Ett av de centrala resultaten i avhandlingen och ursprungsstudien var likheten i respondenternas svarsmönster. Eftersom det är svårt att värdera kränkningar i pengar, det är något personligt och subjektivt hur enskilda uppfattar och värderar kriminalpolitiska bedömningar om hur brottsoffer ska hanteras av rättsväsendet, var resultatet förvånande. Svårigheten att kompensera kränkningar i pengar uttrycks rättsligt genom att kränkning är en ”ideell skada” eller ”icke ekonomisk skada” då dessa inte kan värderas enligt objektiva kriterier.¹⁹ Svårigheten att mäta medborgares rättsuppfattningar och idén att det finns en gemensam eller allmän rättsuppfattning eller rättskänsla i samhället brukar uttryckas genom att ett sådant allmänt rättsmedvetande skrivs med citattecken ”allmänt rättsmedvetande”.²⁰ Därför är det ett både oväntat och intressant resultat att det för flera enkätfrågor och vinjettfrågor var så lika svarsmönster att det inte gick att statistiskt säkerställa en skillnad mellan hur de två respondentgrupperna besvarat frågorna. Detta gällde exempelvis för enkätfrågorna ”Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?” och ”Anser Du att ersättningen

¹⁹ Jmf ”När det föreligger ersättningsskyldighet på grund av kränkning av den personliga integriteten, ska den ideella skadan ersättas. Huvudsyftet med kränkningserättningen är att utgöra ett erkännande och synliggörande av att den kränkta har blivit behandlad på ett oacceptabelt sätt, dvs. en form av upprättelse. Det är alltså inte en ersättning för ekonomisk förlust” (Ramberg, 2020, s. 353).

²⁰ Exempelvis Andersson & Nilsson skriver i boken ”Svensk kriminalpolitik” om det allmänna rättsmedvetandets centrala kriminalpolitiska betydelse: ”Dagens svenska kriminalpolitik är till för de laglydiga medborgarna. Det är deras känsla av otrygghet och utsatthet som ska styra de kriminalpolitiska prioriteringarna. Kriminalpolitikens legitimitet beror på huruvida ’det allmänna rättsmedvetandet’ anser att den förda kriminalpolitiken är bra eller inte” (Andersson & Nilsson, 2017, s. 162).

skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?” samt vinjettfrågorna rörande misshandel, våldtäkt och dråpförsök. I avhandlingen var en av frågeställningarna om nivåerna på brottsoffrens kränkingsersättning speglar de sociala normerna och värderingarna i samhället. I slutet av avhandlingen diskuterades och kommenterades resultatet (Dahlstrand, 2012, s. 248):

Särskilt intressant är den enkätfråga som formulerades om ”ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället” och som besvarades av både allmänhet och brottsoffer. Utifrån min formulering finns ett antagande eller en hypotes om att det finns ett socialt tryck av normativ art, som återfinns hos både brottsoffer och allmänhet. I praktiken innebär det att jag gjort en hypotesprövning utifrån en nollhypotes, där man testar, om det finns några signifikanta trender i de båda vinjettstudiernas svarsmönster.

Vidare förklarades den s.k. ”nollhypotesen” vara: “[...] ett antagande om att erfarenheten av att vara ett brottsoffer, som oberoende variabel, inte har någon avgörande effekt på hur man besvarar vinjettstudien (det kan även uttryckas som att fenomenet i fråga inte behöver någon förklaring)” (Ibid, s. 148). Antagandet är således att respondenterna ur ”allmänheten” och brottsoffren som erhållit kränkingsersättning delar i stort samma sociala normer av relevans för bedömningen av kränkingsersättningen. Från ett rättssociologiskt perspektiv har sociala normer definierats utifrån tre essentiella attribut: ”Normer utgör (a) imperativ som är (b) socialt reproducerade och (c) utgör individens uppfattningar avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet” (Baier & Svensson, 2018, s. 59). Något förenklat kan man säga att attityder är personliga ”emotionella kognitiva tumregler” (Ibid, s. 139) som inte direkt förändras utan är kopplade till personligheten, opinioner kan däremot förändras snabbt i samhället medan sociala samhälleliga normer förändras relativt långsamt. Det är därför väntat att om ursprungsstudien fångade samhälleliga normer av relevans för kränkingsersättningen så skulle replikan i någon del också kunna mäta motsvarande normer och kanske till och med ett delvis överlappande resultat.

Likheten mellan de båda respondentgrupperna har provats med hjälp av ett X^2 -test (Pearson Chi-Square test) för att se om det finns någon signifikant skillnad mellan hur brottsoffren och allmänheten besvarat frågan. Signifikansnivån är satt till 95 procent (Sig.<0,05). Ett signifikant X^2 -test indikerar att det kan finnas samhälleliga normer avseende kränkingsersättningen som de båda respondentgrupperna delar. Den statistiska signifikansprövningen visade ingen signifikant skillnad avseende enkätfrågan ”Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?”. Det

förelåg heller ingen signifikans för frågorna ”Tror Du ersättningen till brottsoffren har någon betydelse för att brottsoffren skall känna upprättelse och kunna gå vidare efter brottet?”, ”Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?”, ”Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen?” och ”Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens behov på ersättningen?”. Det är således de fem enkätfrågor där det inte finns någon signifikant skillnad i svarsmönster för de båda respondentgrupperna, vilket är ett intressant resultat då det nästan är hälften av de sammanlagt tolv gemensamma enkätfrågorna.

Resultatet visar att brottsoffren och allmänheten delar den kritiska synen på ersättningens bristande överensstämmelse med de samhälleliga normerna och att ersättningen enbart i begränsad grad motsvarar brottsoffrens förväntningar och behov. De båda respondentgrupperna delar också normen att ersättningen ska signalera hur allvarligt samhället ser på det integritetskränkande brottet. Detta är alltså samma resultat som när ursprungsstudien analyserades (Dahlstrand, 2012, s. 252). Resultatet rörande likheten i svarsmönstren är intressant eftersom en sådan symbolisk funktion inte följer av de rättsliga normerna inom ersättningsrätten på området. Men det finns även intressanta skillnader mellan svarsmönstren i ursprungsstudien, X^2 -testet visade inte då någon signifikans för frågan ”Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?”, men i replikan visar frågan signifikans då brottsoffren i högre grad än allmänheten väljer svarsalternativet ”Mycket stor betydelse”. Liknade tendens gäller för frågorna rörande om ersättningen ska gå lätt och snabbt att få och att ersättningen är hög. Här verkar således erfarenheten att vara brottsoffer och erhållit ersättningen påverka svarsmönstret i mer kritisk riktning till den rådande ersättningsordningen och betonandet av ersättningens betydelse för brottsoffren.

Eftersom det sammanlagt är fyra olika respondentgrupper som besvarat de gemensamma allmänna frågorna om ersättningen gjordes även ett statistiskt test om det finns en statistiskt signifikant skillnad mellan de olika enkätsvaren. För de enkätfrågor som prövades förelåg ingen statistiskt signifikant skillnad för tre frågor; ”Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?”, ”Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?” och ”Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen?”.²¹ Det faktum att flera enkätfrågor genererar ett så likartat svarsmönster att ett statistiskt test inte kan påvisa en statistiskt säkerställd skillnad

²¹ Den statistiska prövningen görs med hjälp av ett X^2 -test som är ett dubbelsidigt test, p-värdet (”Asymp. Sig.”) ska vara $<.05$ för att testet ska vara statistiskt signifikant.

mellan de fyra olika respondentgrupperna trots att de både genomförts vid olika tidpunkter, olika urval av respondenter och med olika metoder (postenkät och webbenkät) är naturligtvis slående. Nedan redovisas en av enkätfrågorna där ingen statistiskt signifikant skillnad påvisades.

Tabell 13.

(Fråga 11/27 & 14/24): Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)? Ursprungsstudien kursiverad till höger.

		Allmänheten	Brottsoffer	Allmänheten	Brottsoffer
<i>I mycket hög grad</i>	Antal	579	115		
	Procent	52	55	52	52
<i>I stor grad</i>	Antal	361	65		
	Procent	32	31	33	29
<i>I begränsad grad</i>	Antal	102	14		
	Procent	9	7	9	12
<i>Inte alls</i>	Antal	18	5		
	Procent	2	2	3	3
<i>Vet ej</i>	Antal	64	10		
	Procent	6	5	4	4

3.4 Redovisning av vinjettfrågorna

I detta kapitel kommer ett antal vinjettfrågor att redovisas som återfinns i de båda enkäternas avslutande del om ersättningsnivåerna. Vinjettfrågor är en enkätmetod med frågor som ofta används i samband med undersökningar om människors normer och värderingar (Bryman, 2018, s. 330). Vinjetten, som inom typografin är en liten illustration, ger respondenten kort men relevant information om en konkret situation som respondenten får ta ställning till. Vinjettfrågor kan användas såväl i kvalitativa intervjuer som vid kvantitativa enkäter liknande den som här presenteras.

I avhandlingen beskrivs vinjettfrågorna i enkäten på följande sätt (Dahlstrand, 2012, s. 199):

I den praktiska delen bestående av vinjettfrågor får respondenten välja vilket ersättningsbelopp, som ”Du anser skulle vara skälig ersättning för kränkningen hos det integritetskränkande brottet som beskrivs i de följande fallen så att brottsoffret får upprättelse”. Här får således personen, som besvarar enkäten, själv välja ett belopp mot bakgrund av sex olika brottsbeskrivningar hämtade från Brottsoffermyndighetens referatsamling. [...] Tanken att använda sig av en vinjettstudie som metod växte fram mot bakgrund av mitt kunskapsintresse, karaktären på undersökningsämnet och befintliga kunskapskällor. Den kunskapskälla som åsyftas är främst Brottsoffermyndighetens referatsamling, där olika brottsliga angrepp på den personliga integriteten beskrivs kortfattat, ungefär som en kortare tidningsartikel. Under varje fall finns ett belopp angivet, som är praxis och referatsamlingen fungerar som en komplexitetsreducerande norm för domstolar och jurister i deras vardagliga arbete.

Vinjettfrågorna är således hämtade från Brottsoffermyndighetens referatsamling, i ursprungsstudien från 2009 års upplaga medan replikan utgår från 2017 års upplaga. Replikan innehåller således inte samma vinjettfrågor som användas i ursprungsstudien eftersom ett syfte med replikan är att mäta de aktuella normerna och värderingarna hos respondenterna i relation till den rådande rättsliga praxis som gäller vid enkätundersökningen.²² Dock har vinjettfrågorna i replikan valts ut med liknade kriterier som vid ursprungsstudien, ambitionen har varit att välja fall som är representativa och som därmed har störst relevans ur ett viktologiskt perspektiv. De brottstyper som ingår i vinjettstudien är *misshandel*, *våldtäkt*, *rån*, *sexuellt ofredande* och *olaga hot*, i ursprungsstudien ingick även brottet *dråpförsök* men för att öka studiens praktiska relevans byttes i replikan detta brott ut till *stöld* istället. Rörande syftet med vinjettstudien och övriga metodologiska aspekter rörande vinjettfrågorna hänvisas till kap. 2.1.2. Nedanför återges de ursprungliga fallen så som de presenteras i referatsamlingen, de har kortats ner något i vinjettfrågorna som återfinns i bilaga 1 och 2 där enkäterna återges. Fallen redovisas i den ordning de kommer i vinjettstudien, siffran hänvisar till fallets nummer i 2017 års referatsamling.

²² Brottsoffermyndigheten beskriver referatsamlingens syfte så här: ”Brottsoffermyndigheten ger sedan 1998 ut en referatsamling i syfte att belysa skadeståndsrättslig praxis om kränkingsersättning vid olika typer av brott. De fall som refereras har det gemensamt att de ska kunna utgöra en utgångspunkt i den praktiska hanteringen när kränkingsersättning ska bestämmas” (Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017, s. 6).

Misshandling: (106) En ung man misshandlades av flera personer. De tilldelade honom slag i ansiktet och mot huvudet samt sparkar mot huvudet och kroppen när han låg ned. Våldet medförde bl.a. hjärnskakning, näsfraktur och tandskada. Ingen har kunnat bindas till gärningen. För den allvarliga kränkning av mannens personliga integritet som brottet inneburit fick han brottskadeersättning med 15 000 kr.

Våldtäkt: (1)

En kvinna tvingades till samlag av en man i ett skogsområde. Mannen utnyttjade att kvinnan befann sig i en särskilt utsatt situation och genomförde ett vaginalt samlag med henne mot hennes vilja. Hovrätten dömde mannen för våldtäkt och att betala skadestånd till kvinnan för kränkning med 100 000 kr. Kvinnan fick brottskadeersättning för kränkning med samma belopp.

Grovt rån: (303)

En ung man utsattes för ett rån försök. Angriparen visade upp en pistol och gjorde en mantelrörelse. Tingsrätten dömde honom för försök till grovt rån och att betala skadestånd till den angripne med 10 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten lämnade brottskadeersättning med samma belopp.

Sexuellt ofredande: (14)

En kvinna utsattes för sexuellt ofredande av en man när de befann sig i en tunnelbanevagn. Mannen vände sig mot henne, tog fram sitt könsorgan och onanerade inför henne. Tingsrätten dömde mannen för brottet och att betala skadestånd till kvinnan med 5 000 kr för kränkning. Hon fick brottskadeersättning med samma belopp.

Grov stöld: (297)

När en kvinna var på väg hem till sin bostad ryckte en pojke av henne den väska som hon bar i en axelrem. Hon föll till marken och slog i ansiktet. Hon fick också vissa axelbesvär. Tingsrätten dömde pojken för grov stöld och att betala skadestånd till kvinnan med 5 000 kr för kränkning. Hon fick brottskadeersättning med samma belopp.

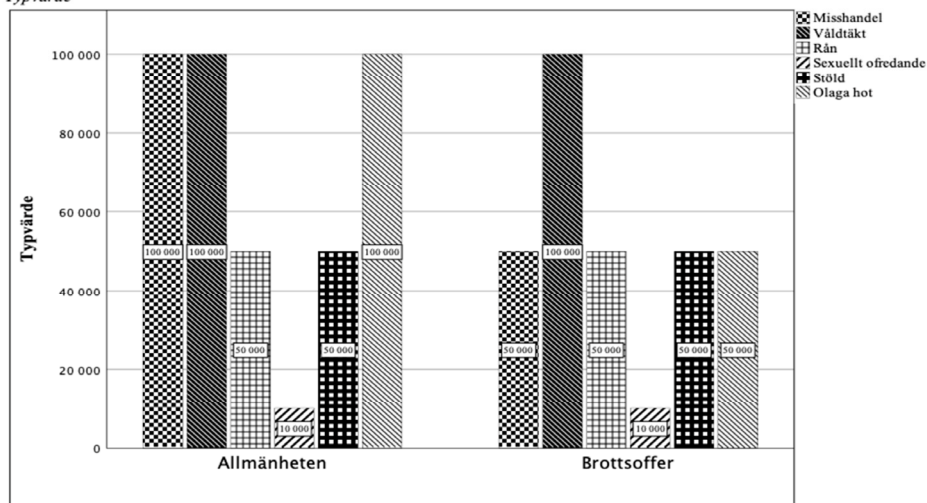
Olaga hot: (186)

En man hotades av fyra män beväpnade med skjutvapen, batong och kniv genom att de uttalade att han och hans familj skulle dödas eller skadas. En av männen avlossade flera skott mot honom och i luften. Tingsrätten dömde två män för grovt olaga hot och att solidariskt betala skadestånd till mannen med 20 000 kr för kränkning. Brottskadeersättning beviljades med samma belopp.

3.4.1 Några centrala lägesmått

Nedanför presenteras vinjettstudien utifrån olika lägesmått (typvärde och median). Medelvärden presenteras inte eftersom värdena blir påverkade av något eller några extremvärden vilket gör resultatet mindre användbart i sammanhanget. Exempelvis är typvärdet (det värde som förekommer flest gånger i en talmängd. En mängd kan ha mer än ett typvärde, då det kan finnas värden som är lika förekommande) för *olaga hot* 100 000 kr medan medelvärdet är 1 090 624 kr i respondentgruppen "allmänheten". Motsvarande typvärde för *våldtäkt* är också 100 000 kr medan medelvärdet är 9 657 279 kr vilket beror på att några respondenter angett extremvärden för det aktuella brottet (vad som i sammanhanget är att anse som "extremvärde" är naturligtvis diskutabelt, men fem miljarder, som är det högsta angivna värdet för *våldtäkt*, får anses relativt extremt, åtminstone i relation till Brottsoffermyndighetens praxis). Den stora skillnaden mellan medelvärdet och typvärdet gäller för samtliga vinjettfrågor och gäller även när vinjettfrågorna redovisas som medianvärden. Figuren nedan presenterar typvärden för de olika brottstyperna utifrån hur de båda respondentgrupperna besvarat vinjettfrågorna.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som personen drabbats av?
Typvärde

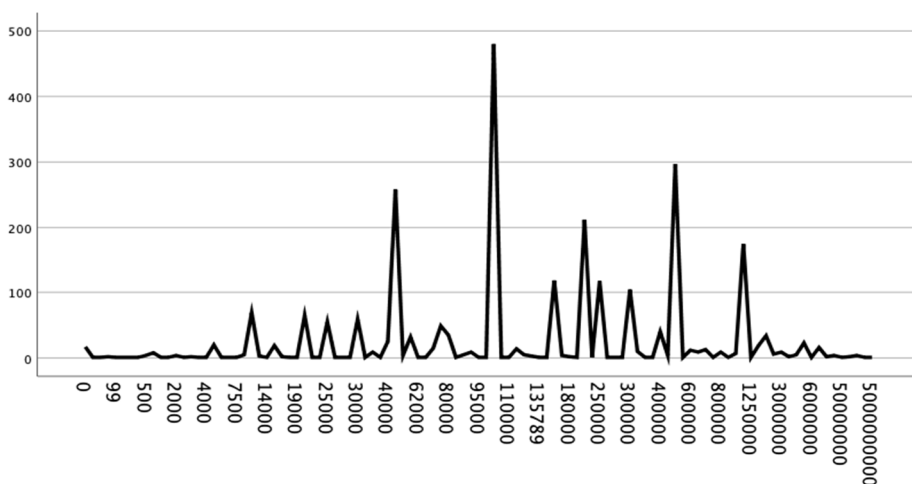

Figur 1.

(Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Typvärden.

Ett tydligt resultat när vinjettfrågorna analyseras är att respondenterna tenderar att välja värden som representerar belopp som är avrundade och typiska vilket skapar "plataeffekter" i svars mönstret. Exempelvis väljer många 50 000 kr eller 100 000 kr.

Båda värdena är belopp som många kan relatera till och jämföra med, de är också belopp som ligger inom den ram där många ersättningsbelopp för kränkning kan återfinnas, även om de i det sammanhanget är relativt höga. Som vi ser finns det således tre belopp (10 000 kr, 50 000 kr och 100 000 kr) som utgör typvärden för sammanlagt tolv vinjettfrågor. Att respondentgruppen "allmänheten" ligger högre än respondentgruppen "brottsoffer" är ett resultat som även gäller för ursprungsstudien. Tydligast framgick detta svarsmönster när värdena presenterades som medelvärden då dessa var genomgående högre för "allmänheten" jämfört med "brottsoffren" (Dahlstrand, 2012, s. 238). För att illustrera hur respondenterna tenderar att välja avrundade och "standardiserade" värden som 100 000 kr, 500 000 kr eller 50 000 kr visas nedan en figur över spridningen och fördelningen av antalet olika vinjettsvar (svarsvärden) för den andra vinjettfrågan rörande *våldtäkt* enligt de båda respondentgrupperna.

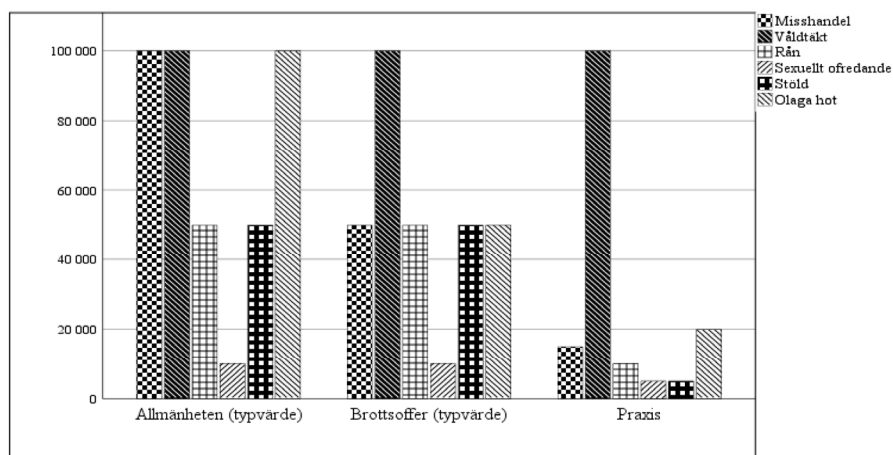
Figur 2.
(Fråga 15/31): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning kvinnan drabbats av? Spridning av svarsvärden.

Av figuren ovan framgår tydligt att 100 000 kr är det vanligaste svarsalternativet för vinjettfrågan rörande *våldtäkt*. Som framgick av figur 1 är 100 000 kr också vinjettfrågans typvärde enligt de båda respondentgrupperna. Men det framgår även, enligt figuren ovan, att det finns flera respondenter som samtidigt anger mycket högre och lägre belopp. Ett antal väljer även 0 kr vilket kan vara ett uttryck för uppfattningen att det inte är möjligt att värdera och ersätta kränkningar och/eller en våldtäkt i pengar. Det kan även noteras att det tidigare "normalbeloppet" på 75 000 kr vid våldtäkt anges endast av ett fåtal respondenter (sedan 2013 är 100 000 kr

”normalbeloppet” för kränkingsersättning vid våldtäkt), vilket är ett intressant resultat som visar att respondentgruppen ligger nära rådande praxis, även om respondenterna själva inte tror att ersättningen speglar de värderingar och normer som råder i samhället (jmf tabell 5).²³ Resultatet ligger i linje med Axberger (1996) studie om rättsmedvetande från 1990-talet där respondenterna tenderade att underskatta rättstillämpningens spegling av rättsmedvetandet.

För att enklare kunna göra jämförelser mellan de olika vinjettfrågornas ”praxisvärden”, alltså de belopp som utgår i kränkingsersättning enligt Brottsoffermyndighetens referatsamling, i relation till respondenternas svarsmönster, redovisas de olika beloppen nedan som ”praxis” till höger i diagrammet.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som personen drabbats av?

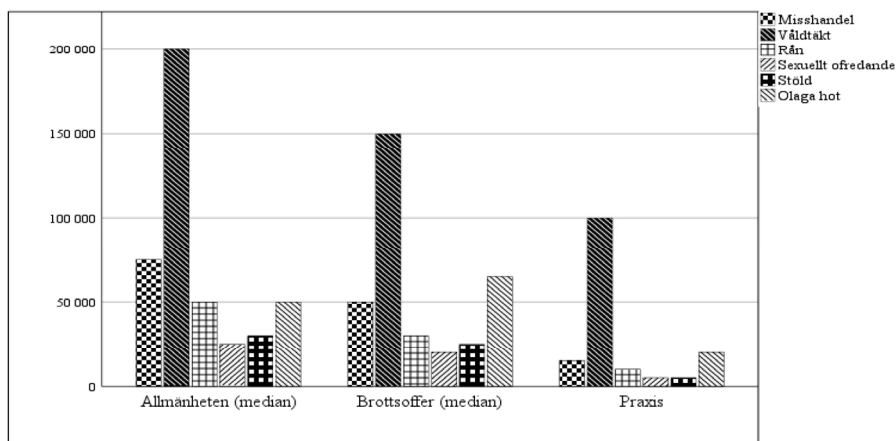
Figur 3. (Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Typvärden och praxis.

Det är intressant att det enda typvärde som respondenterna angett vilket motsvarar ”praxis” är för vinjettfrågan om *våldtäkt*. Detta trots att just vinjettfrågan om *våldtäkt* har en stor spridning rörande vilket värde som respondenterna väljer. Den stora spridningen speglas också i det relativt höga medelvärdet för den aktuella vinjettfrågan (närmare tio miljoner kr). Även för det andra sexualbrottet i

²³ En schabloniserad kränkingsersättning om 75 000 kr tillämpades vid våldtäkt mot vuxna från 1999, men i februari 2013 höjde Nämnden för brottsskadeersättning vid Brottsoffermyndigheten beloppet till 100 000 kr utifrån en ”fortlöpande anpassning av praxis till vad som speglar samhällets etiska och sociala värderingar”, den skärpta synen på sexualbrott enligt lagstiftaren och hänsyn till det förändrade penningvärdet (Dnr 10421/2012).

vinjettstudien, *sexuellt ofredande*, verkar respondenternas svarsmönster ligga relativt nära ”praxis”, typvärdet är 10 000 kr för båda respondentgrupperna medan ”praxis” är 5000 kr. Resultatet får anses vara något förvånande och speglar kanske inte en allmän uppfattning om rättsväsendets förmåga att i övrigt bedöma och värdera sexualbrotten. Det övergripande intrycket är annars att ”praxis” ligger tydligt längre än de båda respondentgruppernas typvärden för de olika vinjettfrågorna. Detta resultat gäller även för ursprungsstudien (Dahlstrand, 2012, s. 238). Annars är det också noterbart att mängdbrott, så som stöld och rån, som ligger relativt lågt enligt praxis, värderas betydligt högre enligt såväl ”allmänhetens” som ”brottsoffrens” typvärden. Den grova stölden beskriven i referatsamlingen medförde en kränkningersättning på 5000 kr, men typvärdet var 50 000 kr enligt vinjettstudien, vilket är tio gånger högre än praxis och utgjorde därmed största skillnaden mellan praxis och respondenternas svar redovisat som typvärde. Nedanför kommer vinjettfrågorna att redovisas med ett annat lägesmått, som median, för att möjliggöra ytterligare jämförelser.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som personen drabbats av?

Figur 4. (Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Median och praxis.

När vinjettfrågorna redovisas som medianvärden framstår respondenternas svarsmönster som mer heterogena än när samma frågor redovisas som typvärden. Överlag följer dock medianvärdena och typvärdena varandra och de båda speglar också i stort den proportionalitet mellan de olika brotten som finns i praxis. Respondentgruppen ”brottsoffren” ligger något närmare praxis än respondentgruppen ”allmänheten”, vilket kan framstå som förståeligt utifrån deras

erfarenhet av de aktuella ersättningsnivåerna. Detta resultat gäller även för ursprungsstudien. Att några respondenter väljer relativt höga värden för *våldtäkt* speglas i högre grad när vinjettsvaren redovisas som medianvärde än som typvärde. 100 000 kr var som vi såg ovan såväl brottsoffrens som allmänhetens typvärde för *våldtäkt* medan samma vinjettsfråga redovisad som medianvärde resulterar i värden på 200 000 kr och 150 000 kr. Det finns också en stor spridning i respondenternas svarsmönster som innebär att många väljer låga belopp, inklusive 0 kr, tendensen kan förklara varför några medianvärden är lägre än samma vinjettsfråga redovisad som typvärde. Resultatet gäller för hur "allmänheten" besvarat vinjettsfrågan om *misshandel* och *stöld* samt hur "brottsoffren" besvarat vinjettsfrågorna om *rån* och *stöld*. Det är intressant att sexualbrottet *sexuellt ofredande* även redovisat som medianvärde ligger relativt nära praxis (5000 kr). Redovisat som typvärde var resultatet 10 000 kr för båda respondentgrupperna och som medianvärde 20 000 kr enligt "brottsoffren" och 25 000 kr enligt "allmänheten". Ett annat resultat som bör lyftas fram är att svarsmönstret för vinjettsfrågan om *rån* uppvisar en stabilitet på 50 000 kr, när vinjettsfrågan redovisas enligt "brottsoffrens" medianvärde blir resultatet 30 000 kr istället för 50 000kr. Nedan presenteras en översikt av hur de båda respondentgrupperna besvarat vinjettsfrågorna samt Brottsoffermyndighetens praxis.

Tabell 14.

(Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Praxis, typvärde och median.

Brott	Misshandel	Våldtäkt	Rån	Sexuellt ofredande	Stöld	Olaga hot
Praxis	15.000	100.000	10.000	5000	5000	20.000
Allmänhet Typvärde	100.000	100.000	50.000	10.000	50.000	100.000
Allmänhet Median	75.000	200.000	50.000	25.000	30.000	50.000
Brottsoffer Typvärde	50.000	100.000	50.000	10.000	50.000	50.000
Brottsoffer Median	50.000	150.000	30.000	20.000	25.000	60.000

Det finns alltså en stor spridning avseende hur respondenterna har besvarat vinjettsfrågorna, särskilt gäller detta på individnivå, men när vinjettsfrågorna redovisas som typvärden och medianvärden framträder en regelbundenhet och proportionalitet i svarsmönstren som är intressant. Genomgående anger respondentgrupperna högre värden än praxis då vinjettsvaren redovisas som typvärde och medianvärde. Respondentgruppen "brottsoffren" svarsvärden ligger överlag

lägre än respondentgruppen "allmänhetens" och därmed också närmare "praxis" enligt Brottsoffermyndighetens referatsamling. Vinjettfrågorna redovisade som typvärden ger en mer homogen svarspridning eftersom de vanligaste svarsvärdena redovisas medan svaren redovisade som medianvärden ger en mer heterogen svarsbild som präglas av en större svarsvariation. Ändå finns ett återkommande svarsmönster och det återfinns en tydlig proportionalitet i hur respondenterna värderar de olika brottsliga kränkningarna som i stort speglar "praxis". Exempelvis uppvisar svarsmönstret för *rån* en tydlighet rörande värderingen (50 000 kr) liksom *sexuellt ofredande* (10-20 000 kr). Andra exempel på likheten i svarsmönstren är att respondentgruppen "brottsoffren" har samma belopp redovisat som typvärde och median (50 000 kr) för *misshandel* och samma gäller för respondentgruppen "allmänheten" avseende *rån*. *Stöld* ser ut att i relation till "praxis" (5000 kr) ligga relativt mycket högre i respondenternas bedömningar; 50 000 kr är både "allmänhetens" liksom "brottsoffrens" typvärde vilket är tio gånger högre än "praxis". En möjlig slutsats är att mängdbrott eller "vardagsbrott" som till exempel *stöld*, *rån* och *misshandel* är undervärderade enligt "praxis" i relation till hur respondenterna värderar kränkningarna. Att allmänhetens typvärde för misshandel ligger på 100 000 kr medan praxis endast är 15 000 kr kan exempelvis noteras.

Avslutningsvis genomfördes ett Mann Whitney test (ett icke-parametriskt test) för att identifiera skillnader i en variabel mellan två oberoende grupper, här används testet för att mäta avvikelsen som ett mått på variationen inom en mängd tal i form av respondenternas svarsmönster på vinjettfrågorna. Testet genomfördes på alla vinjettfrågorna i replikan (alltså den senaste "allmänheten" jämfört med den senaste omgången "brottsoffer"), inför testet var variablerna rensade från respondenternas extremvärden ("extreme outliers").²⁴ Resultaten visade att skillnaderna mellan *rån* samt *stöld* är statistiskt signifikanta medan övriga vinjettfrågor är det inte. Att extremvärden har exkluderats har betydelse för testet men den redigering får anses korrekt i det här fallet, om ett par respondenter svarar 5 000 000 kr på en vinjettråga med medianen 50 000 kr och det påverkar signifikanstesterna radikalt blir de signifikanstesten missvisande när det övergripande resultatet och svarsmönstret är av intresse. Att skillnaderna mellan *rån* samt *stöld* är statistiskt signifikanta kan misstänkas bero på att "brottsoffrens" medianvärden för de två vinjettfrågorna ligger relativt lågt.

²⁴ Bara för att en respondent har klassats som extrem på en variabel betyder det inte att samma respondent har klassats som extrem på en annan variabel, t.ex. vinjettfrågan *våldtäkt*. Processen med att exkludera extremvärden har således gjorts individuellt för varje vinjettfråga. Innan rensningen var det endast vinjettfrågan *misshandel* där det inte förelåg signifikant skillnad i svarsmönstret.

Eftersom flera av brottstyperna som beskrevs i vinjettfrågorna var samma i ursprungsstudien och i replikan gjordes också signifikansprövning mellan de fyra olika respondentgruppernas svarsmönster enligt sex olika kombinationsmöjligheter för varje brottstyp som är gemensam. Enligt testet förelåg det icke-signifikans när "allmänheten" och "brottsoffren" jämfördes från ursprungsstudien och när "allmänheten" och "brottsoffren" jämfördes från replikan, men inte vid andra kombinationer, varje undersökningstillfälle skapar delvis ett specifikt svarsmönster.

Som beskrivits ovan var det för fem av de gemensamma enkätfrågorna inte möjligt att statistiskt säkerställa en skillnad i de båda svarsgruppernas svarsmönster. Att detta även gäller för fyra av de sex vinjettfrågorna betyder sammantaget att för hälften av de gemensamma frågorna (18 stycken) förelåg en statistiskt säkerställd likhet i svarsmönstren. Resultatet ligger i linje med ursprungsstudien, då var det fem av de gemensamma frågorna som signifikansanalysen inte kunde påvisa någon skillnad. Trots denna skillnad ger det sammantagna intrycket av respondenternas svar i replikan att graden av polarisering kan ha ökat. De båda respondentgrupperna svarar delvis med liknade kritiska svarsmönster i replikan som uttrycker en kritik om hur rättsväsendet tillvarar brottsoffrens behov och intressen. Den kritiken framträder särskilt vid läsningen av respondenternas egna kommentarer på enkätämnet som kommenteras nedan.

3.5 Respondenternas kommentarer. En polariserad bild

Båda enkäterna avslutades med en öppen fråga med möjlighet till fritextsvar där respondenten erbjöds skriva kommentarer om enkätämnet. Den avslutande öppna frågan i de fyra enkäterna lød: "Har du kommentarer eller reflektioner kring ämnet kan Du skriva dessa här". Nedan kommer några av de teman som återkom i respondenternas fritextsvar att kort återges och kommenteras. Det kan dock nämnas att i grova drag ligger kommentarernas innehåll och omfattning i linje med den ursprungliga studien (Ibid). I enkäten som besvarades av "allmänheten" lämnade ca 325 respondenter en kommentar vilket får anses vara ett högt tal och kan tolkas som att enkätämnet engagerar. I grova drag kan kommentarerna delas in i följande fyra kategorier:

1. *Kritik av kriminalpolitiken överlag* i form av önskan om mer rättvisa och hårdare tag,

2. *Svårigheter om att värdera kränkningar i pengar* och därmed utforma ett välfungerande ersättningssystem, 3) *Positiva reaktioner runt enkäten* och ambitionen att lyfta fram brottsoffrens situation samt
3. *Egna berättelser om utsatthet och offerskap* i olika former men med särskilt fokus på brottslighet.

Flera respondenter upplever att brottslingar slipper undan för lätt och att gärningspersonerna borde tvingas stå för kostnader som brottsligheten orsakar. Många lyfter fram missnöje med att brottsoffren kan ha svårigheter att få kränkningserättningen. Återkommande nämns systemet som finns i Norge som positiv förebild (respondenterna upplever det norska systemet som snabbt, lätt och effektivt). En annan återkommande synpunkt är att ersättningen borde i större utsträckning ses i ett bredare sammanhang med ökad möjlighet till individuell och subjektiv anpassning i det enskilda fallet. Samtidigt ska nämnas att flera respondenter betonar svårigheten att kompensera brottsoffer och ge upprättelse efter ett brott. Denna svårighet kan också eventuellt förklara varför i sammanhanget mindre relevanta teman som utvisning, invandring och integration återkommer. Överlag framkommer mycket frustration hos de respondenter som lämnar kommentarer. Känslan som framkommer är att många upplever att ingen lyssnar på dem och att rättsväsendet och samhället präglas av flera orättvisor och brister. För att illustrera hur respondenterna ser på ämnet återges en typisk kommentar: "Våldtäkt o kvinnomisshandel ska va extra stora böter. O boven ska själv betala om inte har pengar ska personen utmätas. O långa fängelsestraff o utvisning." Respondenternas egna kommentarer ger ofta bilden av okunskap om de rättsliga begreppen och hur det ersättningsrättsliga systemet fungerar, istället tecknas en relativt mörk bild av samtiden med breda penseldrag.

Tittar vi istället på de kommentarer som lämnades av respondentgruppen "brottsoffer" var det över 200 respondenter som lämnade en kommentar, vilket betyder att i princip alla respondenter utnyttjade möjligheten, vilket är anmärkningsvärt. Delvis återkommer de teman som redovisats ovan, men av naturliga skäl återfinns även en stor grupp som relaterar till den egna erfarenheten som brottsoffer och brottsofferersättningen. Överlag är respondenterna negativa i sina kommentarer. Kritiken mot såväl samhället och rättsväsendet i allmänhet och Brottsoffermyndigheten i synnerhet är betydande. Samtidigt finns det positiva kommentarer, men man får intrycket att det främst är de med negativa erfarenheter eller åsikter som besvarat frågan. Kritiken riktar sig även till möjligheten att kunna ersätta brottsoffrens upplevelser. En respondent skriver: "Jag är över huvud taget väldigt frågande till tanken att kränkningar kan gottgöras med pengar." Flera respondenter lyfter fram kritik och besvikelse runt det grundavdrag på 1500 kr som

då drogs från brottsskadeersättningen för de flesta av de brottsoffer som beviljades brottsskadeersättning. Även hos brottsoffren lyfts det norska ersättningssystemet fram som förebild då många skriver att gärningspersonen borde betala ersättningen i högre grad. Flera respondenter lämnar detaljerade redogörelser över hur mycket de påverkats av brott de drabbats av. Det verkar finnas ett betydande behov och intresse att berätta sin historia och samtidigt betona i vilken begränsad grad man upplever sig kompensera. Även här verkar respondenterna uppleva att brottsskadeersättningen borde ha koppling till de faktiska skador de haft i högre grad. Flera respondenter skriver att ersättningen bör variera från "från person till person, fall till fall". Uppfattningen kan relateras till och förklaras utifrån det beteendevetenskapliga begreppet KASAM (känsla av sammanhang, på engelska "Sense of Coherence") vilket görs i avhandlingen (Ibid). KASAM rör förmågan att uppleva olika fenomen (begriplighet), att de resurser som krävs för dessa fenomen finns tillgängliga (hanterbarhet) och delaktighet i livets utmaningar (meningsfullhet) (Ibid). Även om det är ett stort antal respondenter som valt lämna en kommentar får man beakta att dessa inte behöver vara representativa för totalpopulationen. Andelen som lämnar en kommentar är fler än vid ursprungsundersökningen och tonen är mer kritisk och ibland närmast desperat. Att så många av respondenterna bland "brottsoffren" lämnat så kritiska omdömen kan även beaktas när övriga enkätfrågor analyseras.

Avslutningsvis ska något om resultatet ovan rörande likheten i svarsmönstren relateras till polariseringsdebatten i samhället. Det har diskuterats om ökad ideologisk polarisering, affektiv polarisering och framväxande kulturella värderingskonflikter i samhället. För att närmare undersöka fenomenet har Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) i "Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige" undersökt polarisering utifrån frågan: "Har den politiska polariseringen ökat i Sverige?" Slutsatsen i forskningsrapporten är att åsiktpolariseringen och åsiktsintensiteten, graden av bimodalitet (fördelningen av svenska folkets åsikter i politiska sakfrågor) och polariseringsindex (riksdagsledamöters och väljares självplaceringar längs vänster–högerskalan) är på fallande stabil, men det finns dock förändringar över tid. Den långa trenden är att polariseringen är relativt stabil och verkar även minska, även om en ökad affektiv polarisering de senaste åren kan observeras (Oscarsson et al. 2021, s. 124ff).²⁵ Delvis

²⁵ Enligt rapporten har den traditionella vänster–högerdimensionen fått sällskap av en konfliktlinje som rör kulturella värderingar vars åsiktsdimension rör frågor som invandring, mångkultur, flyktingmottagning, brott och straff, moralfrågor och nationalism (Oscarsson et al. 2021, s. 38ff). Det är tydligt i respondenternas svar på den öppna avslutande enkätfrågan att dessa kulturella värderingar och normer påverkar synen på såväl brott och straff som andra frågor som mångkultur och invandring, se kap 3.5.

kan replikan sägas spegla en ökad polarisering rörande respondenternas kriminalpolitiska uppfattningar, även om det övergripande resultatet är likheten i svarsmönstren.²⁶ Som redovisats i kap 3.3.2 om likheten i svarsmönstren verkar de båda respondentgrupperna påfallande lika i sina svarsmönster, detta gäller även vid jämförelse med ursprungsstudien. Det verkar således snarare råda en slags konsensus rörande olika kriminalpolitiska synsätt på kränkingsersättningen och brottsofferfrågor i samhället. Henrik Tham skriver i boken ”Kriminalpolitik. Brott och straff i Sverige sedan 1965” att: ”Brottsofferdiskursen i Sverige är tydligt präglad av konsensus i meningen att så gott som alla ställer sig bakom brottsoffret och vill visa omtanke genom olika typer av stödinsatser” (Tham, 2018, s. 115). Frågan om enkätresultatets betydelse i relation till frågan om samhällsklimat, polarisering eller konsensus, och det allmänna rättsmedvetandet är viktiga teman. Det finns även rättsvetenskaplig forskning som intresserat sig för folks missnöje med rätten och vad det betyder som en fråga om rättens frånvaro eller ”rättsalienation”, många kan uppleva rättslig meningslöshet, cynism eller en skillnad mellan rättens upplevda normer och värden och egna normer och värden (rättslig värdeisolering) (Hertogh, 2018). I avhandlingen (Dahlstrand, 2012, s. 289) fördes ett resonemang om att rättstillämparens strävan efter intern rättslig koherens och konsonans kan resultera i konflikt och dissonans med omvärlden som tenderar att sträva efter konsonans utifrån rättskänslan och sociala normer – kränkingsersättningen hamnar i en spänning mellan intern legalitet och extern legitimitet.

3.6 Enkätresultatet från ett könsperspektiv

I detta kapitel kommer delar av enkätresultatet att presenteras och kommenteras utifrån ett könsperspektiv. Inom viktimologin har könsperspektiv, feministiska perspektiv och ”genus och rätt” länge varit centrala (Nordlöf, 2013). Eftersom det forskningsprojekt som presenteras i rapporten delvis utgår från Ulla V Bondesons forskning och är finansierat av Ulla V Bondesons stiftelse för rättssociologisk och kriminologisk forskning tillämpas ett traditionellt könsperspektiv som speglar Bondesons forskning och tidsanda och inte ett genusperspektiv som problematiserar

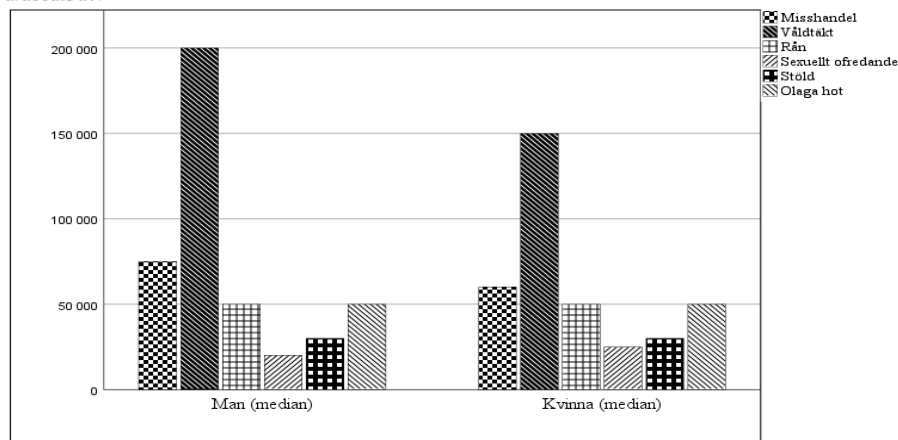
²⁶ Här kan även relateras till de nationella SOM-undersökningarna som årligen mätt förtroendet för domstolarna, resultatet visar att förtroendebalansen legat runt +40 (balansmättet kan variera mellan +100, alla respondenter anger stort förtroende, och -100, alla respondenter anger litet förtroende) (Berndtsson, Bjereld & Ydén, 2020, s. 342).

könsdikotomin (Gunnarsson et al. 2018, s. 55).²⁷ Ett könsperspektiv, och särskilt ett könsmaktsperspektiv, kan föra in ett konfliktperspektiv i brottsofferfrågan, som annars tenderar att präglas av konsensus. Tham skriver: ”Motsatsförhållandet mellan gärningsman och brottsoffer blir särskilt tydligt i diskursen gällande den typ a brott som står i centrum för debatten – mäns våld mot kvinnor. [...] Två grupperns intressen står mot varandra och tolkningen är ett tydligt exempel på ett konfliktperspektiv i brottsofferfrågan” (Tham, 2018, s. 117). Ett sådant binärt synsätt har problematiserats inom genusteoretiska viktinologiska studier, det gäller även synen på rättvisa och upprättelse som ses mer reflexivt och relativt än tidigare (Antonsdóttir, 2020). Samtidigt har det i forskningen lyfts fram att kvinnor och män kan uppleva och reagera olika på kränkningar och att vara offer. Kvinnor och män kan även drabbas av olika typer av kränkningar (Ibid; Svensson & Dahlstrand, 2014).

I ursprungsstudien analyserades inte enkätresultatet ur ett könsperspektiv då det inte ingick i syftet eller forskningsfrågorna, även om några könsspecifika skillnader i svarsmönstren ändå lyftes i redovisningen. Dessa var att kvinnorna som respondentgrupp angav lägre värden i vinjettstudien än männen, även om de båda könen i majoriteten av vinjettfrågorna angav samma värden då vinjettfrågorna redovisades som medianvärde. Kvinnornas svarsmönster var även något mindre differentierad än männens, särskilt avseende respondentgruppen ”allmänheten”. Både i respondentgruppen ”allmänheten” och ”brottsoffren” värderade männen tydligt *dråpförsöket* högre än kvinnorna medan kvinnorna i respondentgruppen ”brottsoffer” värderade *sexuellt ofredande* något lägre än männen (Dahlstrand, 2012, s. 238). Könsskillnaderna i ursprungsstudien var inte betydande och skillnaden antogs kunna bero på att kvinnor privat och professionellt generellt kan antas hantera mindre summor pengar i jämförelse med män, vilket kan förklara skillnaden: ”Ett intressant resultat rörande vinjettfrågorna är att brottsoffrens uppgivna ersättningsnivåer återkommande understiger allmänhetens. Kvinnor visade sig också ange något lägre ersättningsnivåer än vad männen gjorde. En möjlig förklaring är att respondentens val av ersättningsnivåer speglar den egna ekonomiska situationen” (Ibid, s. 260). Här kan flera faktorer samverka, kön, ålder, socioekonomiska faktorer etc. Nedanför kommer vinjettfrågorna i replikan att redovisas, sammanslagna för de båda respondentgrupperna, som typvärde och som median fördelat på kvinnor och män.

²⁷ När enkäterna konstruerades i ursprungsstudien fanns svarsalternativen ”Kvinna” och ”Man” på frågan ”Kön”, i replikan lades svarsalternativen ”Annat” och ”Vill ej ange” till. Två respondenter valde svarsalternativet ”Annat”.

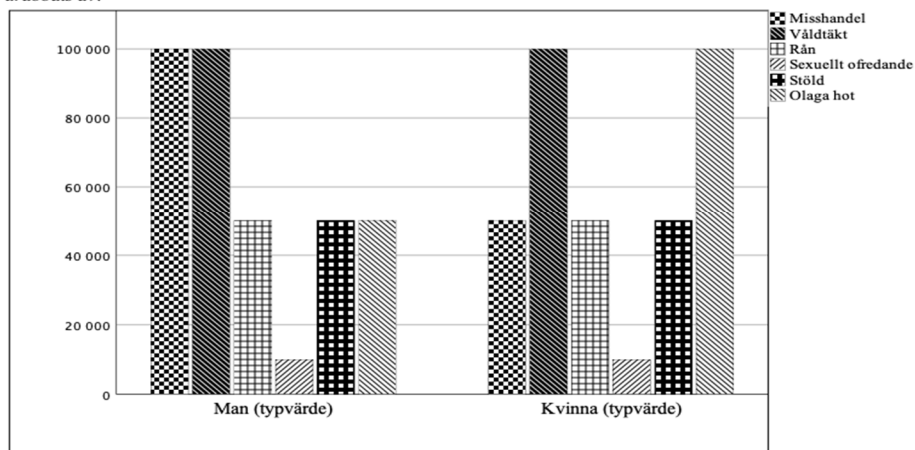
Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som personen drabbats av?

Figur 5. (Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Medianvärde fördelat på kön.

I stora drag speglar kvinnornas och männens svarsmönster varandra, men i likhet med ursprungstudien anger männen alltså något högre värden. Det är intressant att männen anger klart högre värden än kvinnorna för *våldtäkt*, även om kvinnorna anger något högre värden för *sexuellt ofredande*, som också är ett sexualbrott. Redovisas samma vinjettstudie, men istället som typvärden, fördelat på kön framträder en något annan bild:

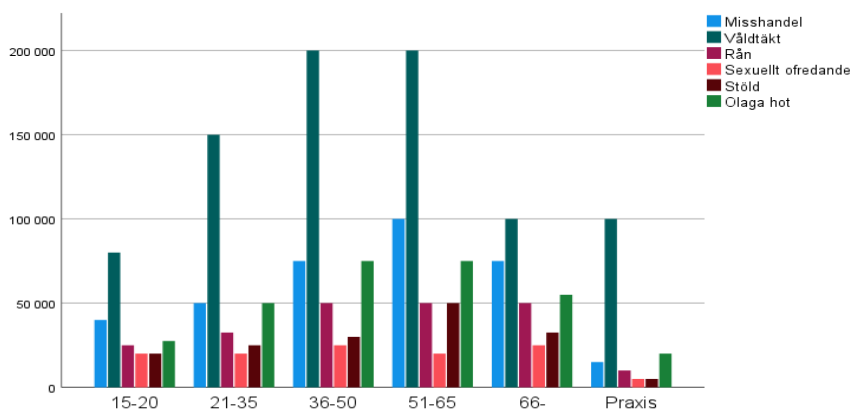
Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som personen drabbats av?

Figur 6. Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Typvärde fördelat på kön.

Trenden att männen värderar *misshandel* högre än kvinnorna återkommer även när vinjettfrågorna redovisas som typvärde, annars framstår könsskillnaderna mindre när vinjettstudien redovisas med detta lägesmått, av de sex olika vinjettfrågorna är det utöver *misshandel* bara en annan vinjettfråga, *olaga hot*, där det finns könsskillnader. I vinjettfrågan rörande *olaga hot* kan noteras att även om det var en man som drabbades i fallet riktades hotet både mot mannen och dennes familj (de skulle dödas eller skadas). Om respondenternas svar på vinjettfrågorna studeras fördelat på kön framträder att män anger fler ”extrema” svarsvärden, men också fler låga belopp runt 0 kr, särskilt gäller det för vinjettfrågan om sexuellt ofredande. (Den större svarsspridningen för männen kan eventuellt ses som exempel vad som brukar kallas för ”variabilitetshypotesen”, eller "the greater male variability hypothesis" att hanar i allmänt brukar uppvisa större variabilitet än honor, enkelt uttryckt.)

Innan vi går vidare och tittar på könsskillnader på de olika enkätfrågorna, kan antagandet att kvinnornas delvis lägre värden (vilket särskilt framgick i ursprungsstudien och då vinjettfrågorna redovisades som medianvärde ovan) beror på den egna ekonomiska situationen närmare kommenteras. År 2018, året då enkätundersökningen till ”allmänheten” genomfördes, hade 41 procent av männen en sammanräknad förvärvsinkomst på minst 400 000 kr, jämfört med 25 procent av kvinnorna enligt SCB.²⁸ Tittar vi istället på ålder, vilket också är en variabel som tenderar påverka inkomst och ekonomi, ser vinjettstudien presenterad som medianvärden och utifrån ålder ut så här:

Figur 7.

(Fråga 14–19/30–35): Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning personen drabbats av? Medianvärde och praxis, fördelat på ålder.

²⁸ Se: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2020/kvinnors-inkomst-narmar-sig-mans--men-langsamt/> (Hämtad: 2022-02-09).

Det är tydligt att det är i de åldersgrupperna som tenderar ha den bästa ekonomin och i yrkeslivet kan tänkas hantera en rad ekonomiska ärenden som också änger högst svarsvärden på vinjettfrågorna. Den åldersgrupp som ligger närmast ”praxis” är den yngsta åldersgruppen 15–20 år, resultatet är intressant då brottsutsatthet ofta är ett ”ungdomsfenomen”. Resultatet återfinns även när vinjettstudien redovisas som typvärden fördelat på ålder, den yngsta åldersgruppen ligger närmast ”praxis” och i åldersgruppen 36–50 återfinns de högsta svarsvärdena. Resultat är också anmärkningsvärt då den aktuella kränkningersättningen finansieras främst via skattemedel, och därmed de yrkesverksamma med högst inkomster. Sammantaget, utifrån resultatet att brottsoffren som erhåller kränkningersättning från Brottsoffermyndigheten är en socioekonomiskt svagare grupp än ”allmänheten” också tenderar att ange lägre värden i vinjettstudien än ”allmänheten”, får det anses vara en rimligt antagande att respondentens egen ekonomiska situation har betydelse för hur de olika kränkningarna i vinjettfrågorna värderas (Dahlstrand, 2012, s. 209, 231). Utifrån detta resultat skulle det vara relevant att anpassa ersättningsnivåerna till mottagarens ekonomiska situation men den rättspolitiska signal som en sådan ordning skulle kunna medföra framstår problematisk.

Lämnar vi vinjettfrågorna och tittar översiktligt på svarsfördelningen på enkätfrågorna till brottsoffren utifrån ett könsperspektiv framträder en rad intressanta resultat. På enkätfrågan i enkäten till brottsoffren (fråga 9) huruvida brottet har påverkat hur du mår idag svarar kvinnorna att de har påverkats mer än männen. Även för frågan (12) i ”brottsofferenkäten” om det brottsliga angreppet medfört en kränkning av dig personligen svarar kvinnorna i högre grad än männen att så är fallet, det är även fler kvinnor än män som svarat ”Mycket kränkande” på följdfrågan (12b). På nästa fråga (12c), om ersättningen kunnat kompensera för kränkningen, svarar fler kvinnor än män ”Inte alls”. Detsamma gäller även för den snarlika följdfrågan (12d) om ersättningen har medverkat till att kompensera för kränkningen. På fråga (13) om brottet påverkat respondentens självkänsla svarar fler kvinnor än män ”Ja” och på följdfrågan (13b) om ersättningen bidragit till att förbättra eller återställa din självkänsla svarar något fler kvinnor än män ”Inte alls”. På frågan om respondenten upplevde brottet som förnedrande (fråga 14) svarar fler kvinnor än män ”Ja”. Det finns en tydlig könsskillnad avseende hur respondenterna besvarat fråga 15 om kränkningen inneburit lidande för dig, fler kvinnor än män svarade ”Ja”. På frågan om ersättningen fungerat som upprättelse (16b) svarar fler kvinnor än män ”Inte alls”. På nästa fråga (17) om brottet skapade en förväntan att rättsväsendet skulle ge dig ett erkännande att det du råkat ut för var fel svarar kvinnorna att de hade högre förväntningar än männen. Ett positivt resultat är att det är fler kvinnor i replikan än i ursprungsstudien som besvarar följdfrågan (17b) att ersättningen gett erkännande som brottsoffer. På nästa fråga (18) om ersättningen

påverkat respondentens förtroende för rättsväsendet är männen mer negativa än kvinnorna. På frågan (20) om respondenten anser att ersättningen motsvarar hans uppfattning om hur allvarligt det brottsliga angreppet var är männen något mer nöjda än kvinnorna.

Tittar vi även på några av de gemensamma frågorna, som alltså även besvarats av "allmänheten", framträder fler könsskillnader. På frågan (5/21) om respondenten har förtroende för att rättsväsendet skulle tillvarata hans intressen som brottsoffer framträder att kvinnornas förtroende är lägre än männens, det är även fler kvinnor som anger svarsalternativet "Vet ej" än männen. Därför är det kanske väntat att kvinnorna också anser i högre grad än männen att det finns ett behov av kränkingsersättning till brottsoffren (fråga 6/22), det frågeresultatet gäller för alla fyra enkätundersökningarna. En annan fråga (9c/25c) där det finns tydlig könsskillnad som återkommer i de olika enkäterna är att det är fler kvinnor än män som svarar att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av brottsoffret råkat ut för har stor betydelse för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet. Det finns också en tydlig könsskillnad rörande frågan (11/27) om ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott, fler kvinnor än män väljer svarsalternativet "I mycket hög grad". På den efterföljande frågan (12/28) om respondenten tror att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen anger männen i högre grad än kvinnorna svarsalternativet "Inte alls" (detta gäller dock inte för replikan till "brottsoffren"). På den avslutande frågan (13/29) om ersättningen motsvarar brottsoffrens behov av ersättningen tenderar kvinnorna vara mer kritiska än männen och väljer ofta svarsalternativet "Inte alls", detta resultat gäller främst för de två replikationerna.

3.6.1 Sammanfattande kommentar om könsskillnader

Sammanfattningsvis finns det en rad intressanta könsskillnader i materialet. Att kvinnorna anger lägre värden för sexualbrott, som oftare drabbar kvinnor, än män är ett resultat som kan uppfattas överraskande. Dock tenderar kvinnorna ligga lägre än männen när vinjettfrågorna redovisas, detta gäller även för ursprungsstudien. Övergripande kan sägas att kvinnorna i replikan riktad till respondentgruppen "brottsoffer" uppger sig vara mindre nöjda än männen och mer kritiska till hur ersättningen fungerat, kvinnorna upplevs vara mer "viktimerade" än männen trots att de erhållit kränkingsersättningen som ska ge erkännande och upprättelse. Samtidigt är kvinnorna osäkrare än männen och svarar oftare "Vet ej". Männen är mindre positiva till kränkingsersättningen som sådan och tror i mindre grad att den uppfyller de egenskaper som den har enligt lagen. Att männen väljer högre värden

än kvinnorna i vinjettstudien kan tolkas som en del av denna kritik och bristande tilltro till rättsväsendet. Utifrån en sammanvägd bedömning skulle en medelålders man som inte erhållit kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten tänkas ange de högsta värdena i vinjettstudien medan en ung kvinna som erhållit kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten kan tänkas ange de lägsta svarsvärdena. Avslutningsvis ska dock nämnas att för flera enkätfrågor framträder ingen direkt könsskillnad i svarsmönstret, detta resultat gäller både för ursprungsstudien och för replikan. Vi kommer dock att göra en reanalys i kap 4 där könsskillnaderna åter lyfts fram och temat fördjupas.

3.7 Sammanfattning av resultat och analys

Utifrån respondenternas svarsmönster finns det normer om hur olika kränkningar kan bedömas och värderas, samtidigt finns det en stor spridning på individnivå. Normer kan här förstås som *kollektiva förväntningar*, eller *omgivningens förväntningar* på det egna beteendet, om man utgår från Brottsoffermyndighetens perspektiv rörande deras rättstillämpning (Baier & Svensson, 2018, s. 57). Att det finns normer var ett resultat som även presenterades när ursprungsstudien redovisades (Dahlstrand, 2012). Att resultatet i replikan delvis upprepas är ett viktigt och intressant resultat då det befäster vissa trender som presenterats i ursprungsstudien. Detta gäller särskilt såväl ”allmänhetens” som ”brottsoffrens” starka och gemensamma stöd för att brottsoffren erhåller kränkingsersättning, särskilt ska ersättningen ”sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)”.²⁹ Ett annat resultat som återkommer i det insamlade materialet är att ersättningsnivåerna generellt upplevs låga, samtidigt behöver det inte vara några ”fantasisummor” som respondenterna väljer när materialet redovisas som medianvärde eller typvärde. Exempelvis anger både respondentgruppen ”allmänheten” och respondentgruppen ”brottsoffren” 100 000 kr i kränkingsersättning för *våldtäkt* när vinjettsvaren redovisas som typvärde (det värde som förekommer flest antal gånger bland svaren). Enligt Brottsoffermyndighetens referatsamling är det samma belopp (100 000 kr) som utgår för den i frågan beskrivna kränkningen (brottet). Att det kan sägas finnas sociala normer om kränkingsersättningen är rättsligt relevant eftersom lagstiftaren angett att när kränkingsersättning ska bestämmas ska det göras utifrån en

²⁹ För enkätfrågan om signalvärdet går det inte att påvisa någon skillnad vid signifikansanalysen av respondentgruppernas svarsmönster. Det resultatet gäller även för ursprungsstudien (Dahlstrand, 2012, s. 252).

skönsmässig bedömning utifrån förhärskande etiska och sociala värderingar. Nedanför ges en kort presentation av metoden och det insamlade materialet.

Replikan består av en webbenkät till ett urval av respondenter som får representera "allmänheten" via en självrekryterad webbpanel om kränkingsersättning till brottsoffer (N=1124) och en postenkät till brottsoffer som fått kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten (N=214). Enkäterna innehåller delvis samma frågor så som synen på kränkingsersättningens betydelse samt vinjettfrågor utifrån Brottsoffermyndighetens referatsamling.

3.7.1 Jämförande sammanfattning och analys

Nedanför presenteras en jämförande sammanfattning och analys där jämförelser görs mellan dels ursprungsstudien och replikan och dels mellan enkätsvaren från "allmänheten" och "brottsoffren". Av praktisk relevans fokuseras jämförelsen och analysen på vinjettstudien. För att kunna göra en relevant jämförelse mellan ursprungsstudien och replikan måste de båda vinjettstudierna vara *jämförbara*. Vinjettstudierna är, som beskrivits tidigare, olika i så motto att de bygger på olika vinjettfrågor och olika fall hämtade från Brottsoffermyndighetens referatsamling. Vinjettstudien i replikan är uppdaterad mot 2017 års referatsamling och urvalet har gjorts för att möjliggöra jämförelser och innehåller därför samma brottstyper (*dråpförsök* bytes dock ut till *stöld* eftersom detta mängdbrott har större viktinologisk relevans än dråpförsök). Ett sätt att analysera jämförbarheten mellan de båda vinjettstudierna är då att jämföra några centrala lägesmått för den "praxis" som ligger till grund för vinjettfrågorna. En sådan jämförelse visar intressanta skillnader som är av relevans för tolkningen av hur respondenterna besvarat vinjettfrågorna. Lägesmått för vinjettstudien i ursprungsstudien är följande: medelvärde: 31 000 kr, median: 15 000 kr och typvärde: 10 000 kr och 15 000 kr (talmängden kan ha mer än ett typvärde om talet förekommer lika många gånger). Motsvarande lägesmått för replikan är: medelvärde: 26 000 kr, median: 12 500 kr och typvärde: 5000 kr. Således är lägesmått för replikan något lägre i jämförelse med ursprungsstudien. Det vore därför intressant om respondenternas svarsmönster i replikan, beräknat som medelvärden av vinjettstudiens sammanförda medianvärden och typvärden, är lägre än för motsvarande värden i ursprungsstudien. Sammanförda värden betyder här att vinjettstudierna i ursprungsstudien och i replikan har slagits samman till en talföljd för att enklare kunna se trender ur ett synkront perspektiv. I replikan är medelvärdet 64 000 kr beräknat på vinjettstudiens enkätsvar presenterat som medianvärden och när samma studie är presenterad som typvärden är medelvärdet 60 000 kr. Motsvarande beräkningar för ursprungsstudien som medianvärden ger ett medelvärde på 75 000 kr och motsvarande som typvärden blir

medelvärde 71 000 kr. Medelvärdena är således något lägre i replikan i jämförelse med ursprungsstudien när medelvärdet beräknas på vinjettstudiernas lägesmått vilket kan tänkas spegla det faktum att "praxis" för vinjettfrågorna i replikan också är lägre beräknat på de tre lägesmåten vilket är intressant. Trenden att medelvärdena är högre när vinjettstudien redovisas som medianvärden i stället för typvärden gäller för både ursprungsstudien och replikan. Vinjettstudien redovisad som medianvärden resulterar alltså i högre lägesmått än motsvarande vinjettstudie redovisad som typvärden vilket kan förklaras av att medianvärdena typiskt sett är högre än typvärdena i båda vinjettstudierna. Som vi såg tidigare är i sin tur medianvärdena typiskt sett lägre än medelvärdena för de båda vinjettstudierna (det gäller även för ursprungsstudien), vilket innebär att fördelningen inte är symmetrisk utan positivt sned, fördelningen är skev åt höger i ett histogram med normalfördelningskurva. Medelvärden är användbart som lägesmått när vinjettstudierna redan är beräknade och redovisade som medianvärden och typvärden till skillnad från när "extremvärdena" som präglar ursprungsmaterialet gör svarsfördelningen så asymmetrisk att medelvärden är missvisande som centralmått.

När vi nu redovisat medelvärden för vinjettstudiernas sammanlagda svarsmönster redovisade som medianvärden och typvärden ska vi titta på motsvarande lägesmått redovisade som typvärde och median. Typvärdet för de två sammanförda vinjettstudierna redovisade som typvärden är 50 000 kr. När de sammanförda vinjettstudierna redovisas som medianvärden är typvärdet också 50 000 kr. Det vanligaste svarsalternativet för de sammanlagt fyra vinjettstudierna är alltså 50 000 kr, det finns dock skillnader för de enskilda vinjettstudierna. Typvärdet för vinjettstudien riktad till "allmänheten" i replikan är 100 000 kr och i ursprungsstudien är 50 000 kr och 100 000 kr båda typvärden. Medianvärdet för de båda sammanslagna vinjettstudierna redovisade som typvärden är också 50 000 kr, men även här finns skillnader, som liknar redovisningen ovan vid typvärdet, exempelvis är "allmänhetens" medianvärde då vinjettstudien i replikan redovisas som typvärden 100 000 kr och motsvarande värde i ursprungsstudien är 75 000 kr. Medianvärdet när vinjettstudierna redovisas som medianvärden är också 50 000 kr för tre av de fyra vinjettstudierna medan "allmänheten" i ursprungsstudien har 67 500 kr som motsvande medianvärde, det sammanslagna medianvärdet för ursprungsstudien är 55 000 kr i jämförelse med 50 000 i replikan, lägsta medianvärde återfinns hos "brottsoffren" i replikan med 40 000 kr.

Det sammantagna resultatet av jämförelserna ovan är att 50 000 kr är ett återkommande svarsalternativ och lägesmått för de olika vinjettstudierna, oavsett om beräkningen görs utifrån typvärden eller medianvärden. Medelvärdena är högre i ursprungsstudien och typvärden och medianvärden är genomgående högre för "allmänheten" än för "brottsoffren". Den vinjettstudie med högst varians eller

spridning avseende hur respondenterna besvarat vinjettfrågorna är "brottsoffrens" svarsmönster i replikan redovisade som medianvärden. Även "allmänheten" uppvisar en högre grad av varians i replikan när vinjettstudien redovisas som medianvärde än motsvarande redovisning i ursprungsstudien. Det kan också noteras att de två vinjettstudierna i replikan har tre typvärden; 10 000 kr, 50 000 kr och 100 000 kr, medan de två vinjettstudierna i ursprungsstudien har två typvärden; 50 000 kr och 100 000 kr. Den större spridningen och de lägre medelvärdena i replikan speglar samtidigt den större spridningen och det lägre medelvärdet i "praxis" för vinjettstudien. Att respondenterna som grupp i replikan lyckats spegla det faktumet i sitt svarsmönster får anses imponerande och ett intressant resultat. Som vi såg ovan är medelvärdet för "praxis" i ursprungsstudien 31 000 kr medan motsvarande värde i replikan är 26 000 kr, 75 000 kr var i ursprungsstudien medelvärdet för respondentgrupperna "allmänheten" och "brottsoffren" när svarsresultatet från vinjettfrågorna redovisades som medianvärden (Dahlstrand, 2012, s. 239). I replikan är, som vi såg, är motsvarande medelvärde 64 000 kr, skillnaden mellan 31 000 kr och 75 000 kr i jämförelse med 26 000 kr och 64 000 kr är identisk (faktor 2,4). Motsvarande faktor när medianvärdena från "praxis" jämförs med medianvärdet för vinjettstudierna redovisade som medianvärden istället för medelvärden är 3,7 för ursprungsstudien och 4 för replikan. Det övergripande intrycket är således att resultatet av vinjettstudien i replikan speglar och därmed bekräftar de generella svarsmönster som återfinns i ursprungsstudien.

Här ska påminnas om att det statistiska Mann Whitney testet som genomfördes på alla vinjettfrågorna i replikan visade att skillnaderna mellan *rån* samt *stöld* är statistiskt signifikanta medan övriga vinjettfrågor är det inte. Svarsmönstret för de övriga fyra vinjettfrågorna varierar alltså så lite mellan de två respondentgrupperna att det inte statistiskt går att påvisa en skillnad i avvikelse. Motsvande test gjordes i ursprungsstudien, vilket redovisas i avhandlingen, då blev resultatet inte signifikant för vinjettfrågorna *misshandel*, *våldtäkt* och *dråpförsök* medan för *rån*, *olaga hot* och *sexuellt ofredande* förelåg signifikant skillnad avseende spridningen mellan de båda respondentgruppernas svarsmönster (Ibid, s. 249). Det är intressant att det föreligger signifikant skillnad i både vinjettstudierna för *rån*, det kan tyda på att respondenterna som grupp har svårare att bedöma kränkningen och gör därför relativt olika bedömningar med delvis större spridning än för några av de andra vinjettfrågorna (brotten).

Övergår vi till att titta på de övriga enkätfrågorna framträder en rad intressanta likheter i svarsmönstret vid en jämförelse mellan de fyra enkätstudierna. Ett sådant resultat är att det inte finns någon statistiskt säkerställd skillnad mellan hur de fyra respondentgrupperna besvarat några centrala enkätfrågor om respondenternas kriminalpolitiska syn på kränkingsersättningen till brottsoffren. Här framträder att

samtliga respondentgrupperna i samma grad vill att ersättningen ska sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott. Respondentgrupperna uppvisar en slående likhet i svarsmönstret rörande deras misstro och kritik rörande ersättningens bristande överensstämmelse med de värdering och normer som råder i samhället, liksom att ersättningen inte motsvarar brottsoffrens förväntningar och behov. Resultatet visar att brottsofferfrågor och kränkningersättningen har ett starkt stöd hos respondenterna men också att de är kritiska mot rättsväsendets regler och praxis. Kritiken närmar sig närmast ”aktivistiska” dimensioner när resultat på den öppna enkätfrågan sammanfattas och analyseras. I den öppna enkätfrågan, där respondenterna således kunde lämna egna kommentarer på enkätämnet, är det slående många respondenter som kritiserar det grundavdrag på 1500 kr som tillämpades då enkätundersökningen genomfördes.

Avslutningsvis visar jämförelsen av enkätresultatet utifrån ett könsperspektiv att kvinnorna genomgående värderar vinjettfrågorna längre än männen. Att kvinnorna i respondentgruppen ”brottsoffren” samtidigt uppger sig vara mer viktimerade och påverkade av brottet vid enkätbesvarandet är anmärkningsvärt. Kvinnorna uppvisar också ett något starkare stöd för kränkningersättningens symboliska betydelse. Sexualbrotten i vinjettstudien ger upphov till en polariserad bild med påfallande höga såväl som låga svarsvärden, att kvinnorna som respondentgrupp inte värderar dessa brottstyper högre i vinjettfrågorna är också anmärkningsvärt och skulle kunna analyseras närmare från feministisk synvinkel. Detta är teman vi kommer att återkomma till i nästa kapitel.

4 Fördjupad reanalys

Låt ordens användning lära dig deras betydelse! (På ett liknande sätt kan man i matematiken ofta säga: Låt *beviset* lära dig vad som bevisats.)³⁰

4.1 Anser brottsoffer att kränkingsersättningen bidrar till en känsla av upprättelse?

Nedanför presenteras en kvantitativ fördjupad reanalys utifrån den övergripande frågan: *Anser brottsoffer att kränkingsersättningen bidrar till en känsla av upprättelse?* Syftet med kränkingsersättningen är, förenklat uttryckt, att den ska bidra till en känsla av upprättelse hos brottsoffret (Friberg, 2010, s. 366; SOU 2021:64). Om nivån på ersättningsbeloppet ligger för långt ifrån brottsoffrets egna förväntningar på kränkingsersättningen så finns en risk att ersättningen inte leder till upprättelse. Det är alltså viktigt att ersättningsbeloppet står i proportion till hur allvarlig kränkningen kan anses vara, såväl objektivt som sett ur brottsoffrets perspektiv. Frågan vi ställer oss här är således: anser brottsoffer att kränkingsersättningen bidrar till en känsla av upprättelse?

På den raka frågan om huruvida kränkingsersättningen har inneburit upprättelse för brottsoffret så svarade 70 procent att den har gjort det endast i begränsad grad eller inte alls (fråga 16b). Gällande vilken betydelse som ersättningen har haft för brottsoffrets mående så svarade 74 procent att ersättningen har haft begränsad eller ingen betydelse alls (fråga 10). Vidare svarade 81 procent av brottsoffren att ersättningen har lindrat deras lidande i begränsad grad eller inte alls (fråga 15b) medan hela 85 procent uppgav att ersättningen har bidragit i begränsad grad eller inte alls till att förbättra eller återställa deras självkänsla (13b). Utifrån de här resultaten finns det anledning att anta att brottsoffer som har erhållit kränkingsersättning inte anser att ersättningen har bidragit till att ge dem upprättelse.

³⁰ Wittgenstein, 2021, s. 252.

Brottsoffren fick även uppge vilket belopp som de har erhållit i ersättning (fråga 8) samt vilken brottstyp som ersättningen avsåg (fråga 4a-4f). Den genomsnittliga kränkningen varierar mellan brottstyperna (medianbelopp inom parentes): brott mot liv och hälsa (9 000 kr), stöld (5 000 kr), sexualbrott (6 000 kr), rån (10 000 kr), frihets- och fridsbrott (5 500 kr), samt övrigt (6 000 kr). Ett belopp kan alltså utgöra en förhållandevis låg ersättning för en brottstyp samtidigt som det skulle utgöra en förhållandevis hög ersättningsnivå för en annan brottstyp. Här kan noteras att när undersökningen genomfördes drog Brottsoffermyndigheten ett grundavdrag, eller "självriskavdrag" på 1 500 kr från det belopp som fastställs vara skälig ersättningsnivå. Från och med 1 juli 2020 görs dock inget sådant avdrag efter en lagändring.

För att undvika missvisande resultat så standardiserades därför svaren på fråga 8 för vart och ett av brottstyperna. De standardiserade värdena slogs därefter samman i en ny variabel som kodades om till en ordinalskala med fem kategorier av ersättningsbelopp ("lågt", "ganska lågt", "medelhögt", "ganska högt" och "högt"). Detta möjliggör jämförelser av ersättningsnivåer mellan olika brottstyper i efterföljande analyser.

4.1.1 Oberoende och beroende variabler i sambandsanalyserna

Bivariat sambandsanalys³¹ utfördes med den nya standardiserade beloppsvariabeln ("Erhållet belopp") som oberoende variabel. Fem beroende variabler representerade ersättningsnivåns betydelse för känslan av upprättelse:

- 1) *Vilken betydelse har ersättningen haft för hur Du mår idag?* (fråga 10)
- 2) *Har ersättningen bidragit till att förbättra eller återställa din självkänsla?* (fråga 13b)
- 3) *Har ersättningen bidragit till att kompensera för den förnedring som brottet medfört?* (fråga 14b)
- 4) *Hur har ersättningen lindrat det lidande Du upplevt?* (fråga 15b)
- 5) *Har ersättningen fungerat som upprättelse?* (fråga 16b)

³¹ Vid bivariat sambandsanalys intresserar man sig för sambandet eller samvariationen mellan två variabler.

Tre beroende variabler representerade ersättningsnivåns signalvärde:

- 1) *Vilken betydelse tror Du att följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet:*
 - a. *Att ersättningsnivån är hög?* (fråga 25b)
 - b. *Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret har råkat ut för?* (fråga 25c)
- 2) *Anser du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?* (fråga 27)

4.1.2 Effektmått

Det faktum att samtliga variabler mäts på ordinalnivå samt att vi har fastslagit vilken variabel som är oberoende respektive vilka som är beroende gör Somers' Delta (d) till ett lämpligt mått på samband mellan de undersökta variablerna.³² Med 213 respondenter krävs en uppmätt effekt på minst $d=0.189$ för att testet ska ha en acceptabel konfidensgrad respektive statistisk styrka ($\alpha=5$ procent; $\beta=20$ procent). Svagare effekter än $d=0.189$ kommer därmed inte att diskuteras här, även om testet skulle indikera att effekten är statistisk signifikant ($p<0.05$).

4.1.3 Ersättningsnivåns betydelse för känslan av upprättelse

Vi undersökte om det finns ett samband mellan ersättningsnivå och brottsoffrets känsla av upprättelse, vilket mättes med frågorna 10, 13b, 14b, 15b och 16b. Vi kunde inte identifiera något sådant samband i studiepopulationen som helhet, men i en jämförelse mellan kvinnor och män så kunde vi identifiera ett medelstarkt positivt samband mellan ersättningsnivå och ersättningsens betydelse för hur kvinnliga brottsoffer mår idag (tabell 15). Resultatet indikerar att ersättningsnivån har en mer positiv inverkan på kvinnliga brottsoffers långsiktiga mående i en jämförelse med manliga brottsoffer.

Vi fann vidare ett medelstarkt negativt samband mellan erhållet belopp och vilken betydelse som manliga brottsoffer fäster vid att ersättningsnivån är hög (tabell 16). En hög ersättningsnivå anses alltså ha större betydelse för de manliga brottsoffer som har erhållit en något lägre kränkningersättning. Den betydelsen minskar dessutom i takt med att ersättningsnivån ökar. Detta skulle kunna ses som en indikation på att de lägre ersättningsbeloppen inte motsvarar de manliga brottsoffrens förväntningar

³² Somer's d baseras på ordningskonsistensen mellan två datauppsättningar.

på kränkingsersättning. Det här sambandet kunde vi inte identifiera för kvinnliga brottsoffer eller för studiepopulationen i sin helhet.

Tabell 15:

Erhållet belopp – Brottsoffrets mående.

Effektstorlek (Somer's d): kön		Värde (d)	Asymptotiskt standardfel	Ungefärligt T-värde	Ungefärlig signifikans (p)
Man	Symmetriskt	-0.018	0.091	-0.194	0.845
	10. Vilken betydelse har ersättningen haft för hur Du mår idag? (beroende variabel)	-0.016	0.084	-0.194	0.846
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.019	0.100	-0.194	0.846
Kvinna	Symmetriskt	0.213	0.078	2.753	0.006
	10. Vilken betydelse har ersättningen haft för hur Du mår idag? (beroende variabel)	0.199	0.072	2.753	0.006
	Erhållet belopp (beroende variabel)	0.228	0.084	2.753	0.006
Total	Symmetriskt	0.114	0.059	1.940	0.052
	10. Vilken betydelse har ersättningen haft för hur Du mår idag? (beroende variabel)	0.106	0.055	1.940	0.052
	Erhållet belopp (beroende variabel)	0.123	0.064	1.940	0.052

Tabell 16:

Erhållet belopp – Betydelsen av hög ersättningsnivå för känslan av upprättelse

Effektstorlek (Somer's d): kön		Värde (d)	Asymptotiskt standardfel	Ungefärligt T-värde	Ungefärlig signifikans (p)
Man	Symmetriskt	-0.219	0.080	-2.716	0.007
	25b. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningsnivån är hög? (beroende variabel)	-0.199	0.073	-2.716	0.007
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.243	0.089	-2.716	0.007
Kvinna	Symmetriskt	-0.081	0.080	-1.016	0.310
	25b. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningsnivån är hög? (beroende variabel)	-0.071	0.070	-1.016	0.310
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.096	0.094	-1.016	0.310
Total	Symmetriskt	-0.142	0.057	-2.509	0.012
	25b. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningsnivån är hög? (beroende variabel)	-0.127	0.050	-2.509	0.012
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.163	0.065	-2.509	0.012

4.1.4 Ersättningsnivåns signalvärde

Vi kunde inte identifiera något samband mellan erhållet ersättningsbelopp och ersättningsnivåns signalvärde för studiepopulationen i sin helhet. Bland de brottsoffer som hade erhållit kränkingsersättning för ett sexualbrott fann vi dock ett starkt positivt samband mellan nivån på erhållen ersättning och betydelsen av att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet (se tabell 17 nedan). Detta indikerar att det finns ett behov hos personer som har utsatts specifikt för sexualbrott av att samhället tydligt markerar mot den typen av brott genom att erkänna och kompensera den kränkning som brottsoffret har utsatts för. Desto högre erhållet belopp, desto större tycks signalvärdet vara för brottsoffer som har utsatts för sexualbrott. Några liknande samband för andra brottstyper har vi inte kunnat identifiera. Här ska påminnas om att ett högre erhållit belopp talar för att brottsoffret har drabbats av ett allvarligare sexualbrott, relativt sett, och som därmed har ansetts medföra en större kränkning. Att sexualbrott kan vara särskilt känsliga för brottsoffret, och därmed mer problematiska att hantera för rättsväsendet, har framkommit vid andra studier om kränkingsersättning (Antonsdottir, 2020; Stanwick Bårnås, Dahlstrand & Knutsen, 2021)

Tabell 17:

Erhållet belopp – Betydelsen av en tydlig reaktion på brottet

Effektstorlek (Somer's d): utsatt för sexualbrott		Värde (d)	Asymptotiskt standardfel	Ungefärligt T-värde	Ungefärlig signifikans (p)
Nej	Symmetriskt	-0.102	0.062	-1.641	0.101
	25c. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för? (beroende variabel)	-0.081	0.050	-1.641	0.101
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.138	0.083	-1.641	0.101
Ja	Symmetriskt	0.553	0.263	2.085	0.037
	25c. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för? (beroende variabel)	0.481	0.236	2.085	0.037
	Erhållet belopp (beroende variabel)	0.650	0.308	2.085	0.037
Total	Symmetriskt	-0.067	0.061	-1.089	0.276
	25c. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet: Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för? (beroende variabel)	-0.053	0.049	-1.089	0.276
	Erhållet belopp (beroende variabel)	-0.089	0.081	-1.089	0.276

4.2 Sammanfattning av den fördjupande reanalysen

Sammanfattningsvis bekräftar denna fördjupade reanalys i stort den bild som framkom vid den ursprungliga studien (Dahlstrand, 2012) att merparten av brottsoffren endast erhållit relativt låga belopp runt 10 000 kr (se även kap 3.1). Som svar på om brottsoffren anser att kränkningersättningen bidrar till en känsla av upprättelse är alltså resultatet nedslående. Detta resultat ligger också i linje med såväl ursprungsstudien som andra studier. Ersättningsens upplevda betydelse avgörs av en rad faktorer, exempelvis ersättningsnivån, och bör därför förstås i ett bredare socialt och rättsligt sammanhang. Det som framkom här är dock intressanta könsskillnader i svarsmönstren. Ersättningsnivån verkar ha en positiv betydelse för hur de kvinnliga brottsoffren uppger sig må när de besvarade enkäten. Det framkom även ett medelstarkt negativt samband mellan erhållet belopp och vilken betydelse som de manliga brottsoffren tillmäter att ersättningsnivån är hög. Ersättningsnivåns betydelse tycks således spela störst roll för manliga brottsoffer som har erhållit en relativt låg kränkningersättning. Resultatet kan tolkas i ljuset av att män tenderar att välja högre ersättningsbelopp än kvinnor i vinjettstudien, männen anser att ersättningsbeloppen ska vara klart högre än vad de är enligt praxis, därmed finns en risk för att de lägre ersättningsbeloppen kan orsaka besvikelse hos mottagaren. För de brottsoffer som drabbats av sexualbrott, vilka oftare är kvinnor än män, finns samtidigt ett starkt positivt samband mellan den egna uppgivna ersättningsnivån och den betydelse som samma person uppger att ersättningsens signalvärde har. Här kan således noteras att könen gör motsatta bedömningar, men båda svarsmönstren indikerar ändå att ersättningsnivån har betydelse, för männen vid de lägre ersättningsnivåerna (möjligen beroende på besvikelse över rådande praxis), medan kvinnorna som drabbats av sexualbrott och erhållit högre ersättningsnivåer betonar betydelsen av att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet. Då relativt få anmälda sexualbrott resulterar i fällande dom kan kränkningersättningen från Brottsoffermyndigheten vara ett viktigt erkännande och ha signalvärde – givet att ersättningsnivån är adekvat och i övrigt upplevs rättvis. Avslutningsvis kan en hypotes formuleras om att männen, som respondentgrupp, verkar betona ersättningsnivåerna medan kvinnorna, som respondentgrupp, verkar se erkännandet som brottsoffer utifrån ett bredare perspektiv där flera aspekter inverkar.

Utöver de effektmått som presenterats ovan upptäcktes även ett visst statistiskt stöd för sambandet mellan hur kränkande respondenten upplevde det brottsliga angreppet som lång till grund för ersättningen (fråga 12b), samt vilket belopp som respondenten uppgav ha erhållit i kränkningersättning (fråga 8), och hur respondenten mätte vid enkättillfället (fråga 9). Vi fann även ett svagt samband mellan nivån på kränkningersättning, samt respondentens mående, och

ersättningens betydelse för brottsoffrets känsla av upprättelse, vilket i sin tur hade en viss effekt på respondentens uppfattning gällande huruvida ersättningen motsvarar samhällets normer (fråga 23). Den statistiska analysmetoden som användes var PLS-PM (partial least squares path modeling) som är en multivariat metod för att undersöka relationer mellan flera olika latent beroende och oberoende variabler. En översiktlig modell som presenterar analysresultatet presenteras i bilaga 3. Bergwall (2021) har tidigare tillämpat PLS-PM för att undersöka relationen mellan olika dimensioner av upplevd rättvisa.

5 Diskussion och slutkommentar

Det är inte enskilda axiom som blir uppenbara för mig, utan ett system, i vilket slutsatser och premisser *ömsesidigt* stöder varandra.³³

5.1 Att tolka en replikation

Den studie som redovisats i denna rapport utgör en replikation av en studie som genomfördes och presenterades för ungefär tio år sedan. Undersökningsdesignen är kvantitativ och utgör sammantaget fyra enkätstudier besvarade av totalt 2737 respondenter. Det är ett relativt omfattande material som är unikt till sin karaktär. Som med all statistik bör resultat och data tolkas med försiktighet. Gränsen mellan olika lägesmått och signifikansresultat kan ibland bero på några få enkätsvar eller om resultatet har rensats från extremvärden. När resultatet av en replikation eller en uppföljning studeras och analyseras kan frågan väckas om det är skillnader eller likheter som är det intressanta. I regel brukar skillnader vara betydande, det är i skillnaderna som nyanser framkommer och nya insikter ligger. Som redovisats i rapporten finns det intressanta skillnader, men även högst betydande likheter i svarsmönster har redovisats. Detta resultat stod också i centrum för ursprungsstudien. Därför var det en intressant fråga om det resultatet skulle upprepas i replikan. Generellt får den frågan besvaras jakande. Resultatet väcker frågor och kunskapsintressen om möjligheten att studera sociala normer inom ett relativt begränsat och juridiskt-tekniskt ämne som brottsskadeersättning. Ulla V Bondesson, som inspirerat denna studie och rapport, var intresserad av att undersöka det allmänna rättsmedvetandet för att få kunskap om dess innehåll. Hon skriver att människors attityder beträffande brott och straff inte är ostrukturerade, men att kunskaperna inte är välstrukturerade (Bondesson, 1979, s. 128). Om man byter ut attityder mot normer eller värderingar speglar rapportens resultat Bondessons observation. Det betyder att det finns ett svar på frågan och en kunskap om de ”förhärskande etiska och sociala värderingarna”, som fyller en rättslig funktion

³³ Wittgenstein, 1981, s. 28.

utifrån hur lagstiftaren har bestämt att kränkingsersättningen ska bestämmas av rättstillämparen. Att respondenternas kunskap inte är så välstrukturerade är också en observation som är relevant i relation till rapportens redovisade resultat. Detta kan antas särskilt gälla respondentgruppen ”allmänheten”, som står utan egen erfarenhet utav kränkingsersättningen och viktimisering, de står ”framför lagen”.³⁴ Att respondenterna kan tänkas tolka och besvara enkätfrågorna utifrån olika kunskaper och förståelser om det rättsliga området kan tänkas ha negativ påverkan på validiteten. Det faktum att svarsmönstret delvis är så liknande talar dock för att reliabiliteten rörande denna variation är god och att den kan antas vara ganska jämnt fördelad. Sammantaget är den ”levande rätten” – den som inte är kodifierad – en gemensam tillgång eller ett kapital, för såväl samhället som de rättsvårdande aktörerna att förhålla sig till. Regelföljande och förmågan att skapa ett meningsfullt svarsmönster är en form av social grammatik – en social ”praxis”. Nedan återges en sammanfattning av den teoretiska analys som gjordes av empirin av ursprungsstudien (Dahlstrand, 2020, s. 238, 245):

När jag tolkade enkätresultaten tog jag mot denna bakgrund hjälp av Ludwig Wittgenstein begrepp ”praxis” och hans tankar om regelföljande och dess relation till grammatik och sedvänja. Wittgenstein (1953) menar att våra sätt att leva och handla – vår praxis – är den icke-rationella grunden för vårt tänkande och därmed även för vetenskapliga undersökningar. Meningen i språket och handlandet kan inte förstås direkt, utan snarare indirekt genom att förstå meningen och reglerna för användningen. Wittgenstein visar att regler inte kan ange den korrekta tillämpningen och menar att det är praxis, ett etablerat handlingsätt eller en praktik, som förbinder regeln med den korrekta tillämpningen. Praxis eller praktiken speglar rimligen även normer och olika sociala föreställningar. Att undersöka reglernas korrekta användning och därmed fånga dess mening blir en fråga om förmåga eller praktisk kompetens hos användarna. Kanske tror vi att rättfärdigandet ska ha en viss form, men enligt Wittgenstein är det i stället användningen som visar oss vad det betyder att följa regeln. [...] Fokus riktas då på meningen och betydelse inom de praktiker där regler och normer tillämpas och efterlevs. Den sociala ”grammatikens” betydelse finns i dess användning som visar sig i olika handlingsmönster inom de livsformer eller livsvärldar människor lever. De som spontant följer denna ”praxis” kan studeras, men vi når ingen essens eller absolut sanning om det aktuella fenomenet. Man kan inte nå regelns betydelse och mening genom att studera den isolerat, men studier av regelföljande – som social aktivitet där det visar sig hur begreppen brukas och genom regelföljandets

³⁴ ”Framför lagen” är den vanligaste positionen människor i deras rättsmedvetande kan inta i relation till rätt och legalitet, andra sätt som människor vanligen förhåller sig till rätten är ”med lagen” (spelar det rättsliga spelet) och ”mot lagen” (kritik och motstånd) (Ewick & Silbey, 1998). Enligt analysen av enkätresultatet kan dessa tre kategorier snarare ses som överlappande och samverkande.

praxis dess meningsinnehåll – är en källa till förståelse vad det betyder att följa en regel.

Sammanfattningen av denna teoretiska diskussion av enkätresultatet gäller även för replikan. Här bör dock tydliggöras att den rättsliga praxisen är en förutsättning för att meningsfullt kunna göra användbara jämförelser och den ger mening till den ”praxis” som respondenterna skapar, inte att man ska ersätta det ena med det andra eller att den interna rättsliga praxisen ska valideras externt, det är här snarare fråga om ett vidare ”praxisspel” med familjelikhet. Wittgenstein har formulerat en intressant paradox på ett liknade tema (Wittgenstein, 1996, s. 35):

Det finns ett ting varom man inte kan utsäga att det är 1 meter långt, inte heller att det inte är 1 meter långt, och det är standardmeters i Paris. – Därmed har vi emellertid självfallet inte tillskrivit denna någon märkvärdig egenskap utan bara karakteriserat dess egenartade roll i det på metersystemet baserade mätspelet.

Förståelsen om regler och tillämpningen av regler är sammankopplade, vilket gör att distinktioner mellan externt och internt blir mindre tydliga och men heller inte relevanta. Regelutlämpningens effekter och funktioner, dess användning, påverkar betydelsen och meningen av reglerna i en närmast hermeneutisk mening (MacCormick, 1981). Respondenterna kan sägas inta en intern synvinkel på regelföljandet som är normativ och kritisk utifrån en regelsyn där regeln och dess tillämpning utgör en form av rättesnöre och måttstock. Om begreppens meningskriterium istället utgår från en verifikationsteori uppstår meningsproblem vid begrepp som ”kränkning” eller ”upprättelse” medan den alternativa förståelsen av mening som presenteras här ser till det faktiska språkbruket bland dess användare, såväl rättsliga (formella) som sociala (informella). En sådan bruks- eller talhandlingsteori utgår från att teoretiska och praktiska utsagor har kognitivt meningsinnehåll och försöker förstå begreppens användning och därigenom meningen, istället för att meningen följer av en logisk eller empirisk verifiering (Bjarup & Dalberg-Larsen, 1994, s. 58 ff). En slutkommentar är således att respondenterna som grupp utifrån användningen av sitt vardagsspråk har en gemensam färdighet att förstå enkätämnet och i stort tillämpa de olika begreppen på ett meningsfullt sätt som förmedlar ett meningsinnehåll av relevans för den rättsliga regelförståelsen (”ersätta den skada som kränkningen innebär”). En annan slutkommentar är att undersökningen kan relateras till flera teoretiska teman; om skillnaden mellan *rättstillämpning* och *rättsskapande* eller begrepp som *social effektivitet* och den *sociala tesen* inom rättspositivismen. Vad betyder det exempelvis om rättstillämparen tillämpar regler som respondenterna besvarar vinjetfrågorna

och vad får det för konsekvenser om rättstillämparen istället utgår från en egen intern grammatik när ersättning för kränkning bestäms?³⁵

5.2 Erkännande som brottsoffer

I ursprungsstudien var kränkingsersättningens möjlighet att ge *erkännande som brottsoffer* den effekt som brottsoffren själva uppskattade fungerade i högst grad i jämförelse med andra möjliga effekter som exempel kompensera för kränkningen (Dahlstrand, 2012, s. 247). Enkätfrågan löd ”Har ersättningen gett Dig ett erkännande som brottsoffer?”. I ursprungsstudien var frågans balansmått neutral men i replikan har den blivit negativ (-10) vilket betyder att fler respondenter väljer svarsalternativen ”I begränsad grad” och ”Inte alls” än ”I ganska hög grad” och ”I mycket hög grad”. Samtidigt angav några fler procent i replikan än i ursprungsstudien att brottet skapade en förväntan på att rättsväsendet, inklusive Brottsoffermyndigheten, skulle ge respondenten ett erkännande. Ett positivare resultat är att respondentgruppen ”brottsoffer” har högre förtroende än respondentgruppen ”allmänheten” att rättsväsendet, inklusive Brottsoffermyndigheten, skulle tillvarata respondentens intressen som brottsoffer. Detta resultat gäller både ursprungsstudien och replikan. Enkätfrågan ”Att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?” har ett liknande svarsmönster för båda respondentgrupperna i såväl ursprungsstudien som replikan som visar att en klar majoritet väljer svarsalternativet ”Mycket stor betydelse”. Att ersättningen medför ett erkännande är också den orsak som respondenterna värderar ha störst betydelse för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet i jämförelse med exempelvis faktorn att ersättningsnivån är hög.

Att få ett erkännande som brottsoffer verkar spela en nyckelroll för respondenterna när det gäller kränkingsersättningens symboliska upprättelsefunktion. Detta speglas även i svaren på den öppna enkätfrågan. Den symboliska effekten att få kränkingsersättning som grundas i ett brottsligt angrepp upplever många vara ett kvitto på att något hänt som är allvarligt. Att rättsväsendet tror på den drabbades erfarenhet innebär att erkännande att denne är ett brottsoffer, även om gärningspersonen förblir okänd eller inte betalade skadeståndet. Liknade resultat har kommit fram vid motsvarande undersökningar, exempelvis vid Antonsdottir kvalitativa intervjustudie med brottsoffer (Antonsdottir, 2020). En annan

³⁵ När ursprungsstudien presenterades behandlas några av dessa teman (Dahlstrand, 2012) och även efteråt (Dahlstrand, 2013; Dahlstrand, 2018).

intervjustudie (48 informanter med erfarenhet av brottskadeersättning) i nordisk kontext är ett norskt FoU-projekt från 2019 finansierad av norska justitiedepartementet inför en ny lag om brottskadeersättning. Resultatet visade att det finns en rad olika faktorer som kan tänkas påverka upplevelsen av ersättningen från ett brottsofferperspektiv (Bårnås, Dahlstrand & Knutsen, 2021 s. 27):

Blant informantene var det ulike oppfatninger når det gjaldt betydning av voldsoffererstatning, og hva som ble vektlagt som de viktigste aspektene ved å motta erstatning. Variasjonen mellom voldsutsattes opplevelse av voldsoffererstatning og dennes betydning har sammenheng med både hvordan den voldsutsatte opplevde resten av prosessen knyttet til anmeldelse og dom, søknadsprosessen, erstatningsbeløpet og hvordan dette var opplevd som å dekke utgiftene knyttet til saken. På tross av variasjonen er det likevel en del fellestrekk, og voldsoffererstatning opplevdes jevnt over som svært betydningsfullt for mottakerne.

Att det finns så många faktorer som kan påverka upplevelsen och erkännandet som brottsoffren betyder också att det finns flera aspekter som samverkar ur brottsoffrets perspektiv; bemötandet från polisen och andra delar av rättsväsendet, handläggningen från försäkringsbolag, hur lång tid sökandeprocessen tog, ersättningsnivån, om gärningspersonen fick betala eller fick något straff och möjligheten att påverka sitt egna ärende inklusive möjligheten att överklaga beslut. Ett erkännande som brottsoffer kan således upplevas olika för olika brottsoffer och bestå av olika delar (Ibid s.28):

Den norske voldsoffererstatningens viktigste betydning, er i likhet med funn fra forskning i andre land, ikke knyttet til det økonomiske aspektet, men anerkjennelse og opplevelse av rettferdighet. Det er her voldsoffererstatningsordningen antageligvis har størst samfunnsmessig betydning, og dette er funn som samsvarer med det meste av forskning som har blitt gjort på andre ordninger til nå. Det er innenfor de nært beslektede begrepene, bekreftelse, anerkjennelse og rettferdighetsfølelse at voldsoffererstatninger, både i Norge og i andre land, har den største betydningen for mottakeren. Likevel er det viktig å påpeke at dette ikke er det samme som at den økonomiske betydning av voldsoffererstatning ikke er viktig. Anerkjennelse og følelse av rettferdighet ville for eksempel ikke vært like fremtredende dersom det ikke hadde vært fulgt opp av økonomiske tildelinger.

Flera av respondenternas berättelser i den öppna enkätfrågan som ingick i denna enkätstudie, och intervjuerna i de isländska och norska studierna, rör olika rättviseperspektiv på erkännandetematiken. Att bli erkänd kan upplevas som rättvist i sig genom att det som hänt ges betydelse och värderas enligt en social och samhällelig mening. Att så många respondenter i enkätstudien valde att lämna en

kommentar runt ämnet, ibland var kommentarerna längre berättelser om brottet, livet och samhället, kan illustrera att enkätämnet upplevdes som meningsfullt och som att respondenten har något viktigt att berätta. Det fanns dock några respondenter som reagerade negativt på att bli kontaktade i egenskap av brottsoffer därför att det var något som denne försökt lägga bakom sig. Erkännande som brottsoffer kan således ges olika innebörder och aspekten rör även en etisk aspekt av empiriinsamlingen.³⁶

Istället för att kränkingsersättningen ska kompensera för den kränkning som det brottsliga angreppet inneburit genom att fungera som upprättelse eller bidra till gottgörelse kan upplevelsen av ersättningen medföra en sekundär viktimisering. Med sekundär viktimisering brukar menas att brottsoffrets möte med rättsväsendets och dess normer medför ytterligare en kränkning. Brottsoffrets vilja att delta i den rättsliga processen kan då minska och den negativa upplevelsen av brottet förstärks. Utifrån enkätresultatet finns det anledning att misstänka att nivån på kränkingsersättningen kan riskera att resultera i en sekundär viktimisering. På enkätfrågan om respondenten tror att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället visar svarsmönstret att respondenterna är överlag kritiska och skeptiska. Samtidigt kan värderingen av kränkningen i sig upplevas problematisk eller oetisk.³⁷ I ursprungsstudien, där ett liknade resultat presenterades och analyserades, argumenterades det för att öka spridningen och anpassningen av ersättningsbeloppen för att undvika kommodifiering och objektifiering av kränkingsupplevelsen. Om inte praxis utgick från referatsamlingen skulle rättstillämparen i högre grad kunna spegla en form av "levande rätt" som närmast utgörs av typvärdena i vinjettstudien. Då skulle brottsoffrens, allmänhetens och rättstillämparens värdering av kränkningen närma sig varandra. Förutsägbarheten skulle dock samtidigt minska då tillämpningen i det enskilda fallet skulle kunna upplevas orättvis eller godtycklig. Ett sätt kringgå dessa både teoretiska och praktiska metodproblemen vore att istället frånga den rådande ambitionen att (objektivt) försöka värdera kränkningen och istället utgå från en grovt schabloniserad tillämning. Förslagsvis med ett prisbasbelopp (2022 års prisbasbelopp

³⁶ "Erkännande" spelade även en teoretisk betydelse då empirin analyserades i ursprungsstudien genom den rättsteoretiska betydelse som "the rule of recognition" spelar för Harts beskrivning av gällande rätt i relation till den svenska rättens "erkännande" av rent ideella skador (kränkning) (Dahlstrand, 2012).

³⁷ Antonsdottir, som intervjuat sexualbrottsoffer på Island, beskrev att respondenter kunde benämna ersättningen som "dirty money" (Antonsdottir, 2020). Efter terrorangreppet på Utöya 2011 intervjuades 256 ungdomar som överlevde, resultatet visar att många på samma gång är både nöjda och missnöjda med pengarna de fick. Flera av överlevarna såg ersättningen som "blodspengar" och var ambivalenta och osäkra kring syftet med ersättningen (Nilsen, Langballe & Dyb, 2016).

är 48 300 kr) om brottet har fängelse i straffskalan, om brottstypens straffskala och gärningens straffvärde kan bedömas till minst ett år i fängelse kan två prisbasbelopp vara aktuellt och vid grova brott där straffskalan och gärningens straffvärde motsvarar flera års fängelse kan tre prisbasbelopp vara aktuellt. Bedömningen får således göras grovt schabloniserat och utifrån en förenklad avvägning mellan det abstrakta (brottstypens straffskala) och konkreta (brottsliga gärningen) straffvärde. En sådan värdering av kränkingsersättningen skulle spegla den schabloniserade värdering som respondenterna av vinjettstudien gör som ju i stort sett utgår från tre nivåer; 50 000 kr, 100 000 kr och 150 000 kr, där just 50 000 kr är det vanligaste beloppet. Det rättspolitiska syftet vore då inte att objektivet värdera kränkningen och fullt ut kompensera för skadan utan ge ett erkännande till brottsoffret och sända en signal till gärningspersonen och samhället om att alla allvarliga kränkningar genom brottsliga gärningar är allvarliga. Den symboliska funktionen som ger socialt erkännande av brottsoffret är vad respondenterna verkar värdesätta. Enligt dagens skadeståndsrättsliga praxis uppskattas en allvarlig kränkning till ett belopp om lägst 5 000 kr. Innan en lagändring av brottsskadelagen 2020 (Prop. 2019/20:87) innebar det att Brottsoffermyndigheten efter ett grundavdrag på 1500 kr betalade ut 3500 kr för en allvarlig kränkning till brottsoffret. Enligt undersökningens enkätresultat riskerar dessa relativt låga ersättningsbelopp att göra mer skada än nytta ur viktimologiskt och kriminalpolitiskt perspektiv (jmf sekundär viktimisering).

Sammanfattningsvis kan erkännande alltså antas vara relaterat till rättvisa och proportionalitet, att bli sedd som brottsoffer enligt rådande social grammatik på ett relevant och meningsfullt sätt. Brottsoffer har (epistemologiskt) tolkningsföreträde avseende vad upprättelse och erkännande betyder.

5.3 Slutord

Det finns relativt få svenska studier som återkommande försöker mäta hur medborgarna bedömer och upplever olika delar av rättsväsendet, om man bortser från den allmänna förtroendemätning som årligen genomförs av SOM-institutet ("Samhälle, Opinion och Medier"). Hur enskilda myndigheters och domstolars bemötande uppfattas av besökare och parter har dock gjorts, exempelvis av Lunds tingsrätt ur ett normperspektiv (Wickenberg, 2020). Återkopplingen till lagstiftaren rörande lagars verkan är således ett förvånansvärt underutvecklat utvärderingsfält (Wahlgren, 2014). Samtidigt uppmanas allmänheten vid varje kontakt eller tjänst värdera upplevelsen (att betala är en "betalningsupplevelse") och kontaktad då "din åsikt är viktig för oss". Utifrån arbetet med såväl ursprungsstudien som den replika som presenteras i denna rapport framträder att det finns ett stort behov och

engagemang att dela med sig av sina uppfattningar och kriminalpolitiska värderingar. Människors förståelse och uppfattning av rätten utgör även en ram för rättens effekter och dess aktuella möjligheter och begränsningar. Rättssystemets egna lärande och anpassning till sin föränderliga omgivning är ett klassiskt rättssociologiskt problem (Torpman, 2002). I praktiken kan dock sägas att dessa mekanismer och rutiner är relativt outvecklade och beroende av enskilda forskares kunskapsintressen vilket medför att en samlad metoderfarenhet saknas. Samtidigt finns ett ökat fokus på bemötande, tillgänglighet och pedagogiska informationsinsatser som kan vara framgångsrika och ändamålsenliga. Behovet av metodutveckling kan dock bedömas vara stort och delvis otillfredsställt utifrån intrycken från de enkätundersökningar som här presenterats.

Att mäta det allmänna rättsmedvetandet och sociala normer är svårt, liksom att mäta kränkningar i pengar, men utifrån denna och andra rättssociologiska undersökningar kan det vara möjligt och det ger värdefull kunskap om lagars praktiska verkan. Att gällande rätt anger att någon ska betala pengar för någonting som inte går att mäta i pengar är både teoretiskt och metodologiskt intressant. Enligt denna rapport kan det dock vara möjligt att mäta dessa normer, även om det är svårt och det finns alltid metodologiska begränsningar, vilket innebär att mätproblemets lösning även har teoretisk relevans. För att följa regeln, så att kränkningen bestäms efter vad som är skäligt på ett sätt som innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet, kan kunskap om en vidare praxis eller utfallsrum rörande hur respondenterna värderar olika kränkningar ge vägledning. Det betyder inte att det därmed framträder en form av essens rörande hur kränkningar värderas, utan snarare hur kränkningssättning kan vara socialt meningsfull, eller ”meningslös” och riskera ge upphov till sekundär viktimisering. Att empiriskt undersöka hur rättsliga begrepp används och dess mening i en social kontext ligger nära en fenomenologisk variationsförståelse där betydelsen ges utifrån användningen, eller vad Norrie (2018) beskriver som ”the ‘moral grammar’ of justice” och ”the moral grammar of violation, grief and reconciliation”. Det kan återges att för hälften av de gemensamma frågorna som besvarades av båda respondentgrupperna i replikan förelåg ingen statistiskt säkerställd olikhet i svarsmönstren och när de fyra respondentgrupperna jämfördes förelåg ingen statistiskt säkerställd olikhet i svarsmönstren för tre av de mer centrala enkätfrågorna. Därtill var 50 000 kr ett tydligt återkommande svarsalternativ och lägesmått i vinjettstudien för de fyra respondentgrupperna och när praxisbeloppen jämfördes med respondenternas medelvärden för vinjettfrågorna redovisade som medianvärde ligger dessa 2,4 gånger högre såväl i urspungsstudien som i replikan. Det finns således intressanta och betydande likheter och återkommande mönster i respondenternas svarsmönster.

Denna rapport är som bekant en replika av en studie bestående av två enkätundersökningar som ursprungligen presenterades 2012. Ambitionen har därför varit att upprepa metoden och därmed kunna jämföra resultaten med varandra. Tillskillnad från ursprungsstudien har ett könsperspektiv lyfts fram i resultat- och analyskapitlet och reanalysen (se kap 4) visade även på tydliga könsskillnader mellan hur de kvinnliga och manliga brottsoffren förhåller sig till den ersättning som de erhållit. Som bekant drabbas kvinnor och män i olika grad av brottsligheten och även av olika typer av brottslighet. Kvinnor och män har också olika uppfattningar om brottslighetens karaktär och omfattning samt kriminalpolitiska värderingar om hur otrygghet och brottslighet kan motverkas (Wagnsson, Olsson, & Nilsen, 2020). Även om såväl resultatet av ursprungsstudien som replikan som presenterats här belyser likheten i svarsmönstren mellan de olika respondentgrupperna finns det anledning att i framtiden återkomma till ämnet, för att fördjupa förståelsen av såväl likheter som skillnader mellan olika respondentgrupper. Således kan konstateras att frågeställningen om den icke-ekonomiska skadan kan värderas i pengar kan behövas fortsätta studeras med olika teorier och metoder medan frågan om finns det uppfattningar om ersättningsnivåerna i samhället kan besvaras jakande, trots de teoretiska och metodiska utmaningarna att ersätta kränkningar. På frågan om Brottsoffermyndighetens praxis speglar normerna och värderingarna i samhället i enlighet med lagstiftarens ambition är svaret, i likhet med ursprungsstudien, att generellt är inte så fallet. Samtidigt ska inte frågan reduceras till enbart ersättningsnivåerna, utan enkätresultatet visar att respondenterna ser till fler faktorer. Det viktigaste är att det finns en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av brottsoffret. Därför är det inte säkert att en rättspolitisk satsning enbart på höjda ersättningsnivåer ger önskad effekt. Saken bör ses i en vidare kontext; hur ersättningen motiveras och förklaras, att gärningspersonen får betala är viktigt för många respondenter liksom tidsaspekten. Det finns även ett intressant, men komplext, samband mellan medborgarnas förtroende och tillit för rättsväsendet, upplevd proceduriell rättvisa (hur rättvis rättstillämpningen upplevs) och socialt kapital, såväl relationellt som institutionellt. Teman som dessa och om förutsättningarna för brottsoffer att nå "Access to Justice" är teman som fortsatt behöver studeras utifrån den sociala och rättsliga kontexten som brottsoffren lever.

6 Referenser

- Andersson, H. (2017) *Ersättningsproblem i skadeståndsrätten*, Uppsala: Iustus.
- Andersson, R. (2002) *Kriminalpolitikens väsen*, Stockholm: Stockholm universitet.
- Andersson, R & Nilsson R. (2017) *Svensk kriminalpolitik*, Stockholm: Liber.
- Antonsdóttir, H. F. (2020) *Decentring criminal law: understandings of justice by victim-survivors of sexual violence and their implications for different justice strategies*, Lund: Lunds universitet.
- Aubert, V., Eckhoff, T. & Sveri, K. (1952) *En lov i søkelyset: Sosialpsykologisk undersøkelse av den norske hushjelplov*, Oslo: Akademisk forlag.
- Axberger, H. (1996) *Det allmänna rättsmedvetandet*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Baier, M. & Svensson, M. (2018) *Om normer*, Malmö: Liber.
- Bengtsson, B. & Strömbäck, E. (2014) *Skadeståndslagen. En kommentar*, Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Bergwall, P. (2020) "Kritisk realism", i Schoultz, I. & Nafstad, I. (red.) *Om rättssociologisk tillämpning*, Lund: Studentlitteratur.
- Bergwall, P. (2021) *Exploring Paths of Justice in the Digital Healthcare: A Socio-Legal Study of Swedish Online Doctors*, Lund: Lund Studies in Sociology of Law.
- Bergwall, P. & Dahlstrand, K (2016) "Law, Materiality & Justice", i Wahlgren, P. (red.) *Scandinavian Studies in Law: Law without the state*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Berndtsson, J., Bjereld, U. & Ydén, K. (2020) "Svensk försvarspolitik i ny terräng", i Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.) *Regntunga skyar: SOM-undersökningen 2019*, Göteborg: SOM-institutet Göteborgs universitet.
- Bjarup, J. & Dalberg-Larsen, J. (1994) *Retsbegreb, retsanvendelse og retsvidenskab: indføring i almindelig retslære*, Århus: Juridisk Bogformidling.
- Bjerstedt, Å. (1997) *Rapportens yttre dräkt*, Studentlitteratur: Lund.
- Bondeson, U. V. (1974) *Fången i fångsamhället*, Stockholm: Norstedts.
- Bondeson, U. V. (1979) "Det allmänna rättsmedvetandet", i U., V. Bondeson (red.), *Rationalitet i rättssystemet*, Stockholm: Liber.
- Bondeson, U. V. (2005) *Crime and Justice in Scandinavia*, Köpenhamn: Thomson.

- Bondeson, U. V. (2003) *Nordic moral climates: value continuities and discontinuities in Denmark, Finland, Norway, and Sweden*, New Brunswick, N.J.: Transaction.
- Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020*. (2021) Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017*. (2016) Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Bryman, A. (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Stockholm: Liber.
- Button, M., Lewis, C., & Tapley, J. (2014) "Not a victimless crime: The impact of fraud on individual victims and their families", *Security Journal*, 27(1), 36–54.
- Bårnäs, K., Dahlstrand, K & Knutsen, V. (2021) "Voldsoffererstatningsordningen. Opplevd betydning av voldsoffererstatning blant mottakere", *Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett*, nr 1, s. 7–32.
- Christie, N. (1960) *Tvangsarbeid og alkoholbruk*, Oslo: Univforl.
- Christie, N. (1986) "The ideal victim", i Fattah, E. A. (red.) *From Crime Policy to Victim Policy*. Basingstoke: MacMillan, 17–30.
- Dahlman, C. (2010) *Rätt och rättfärdigande. En tematisk introduktion i allmän rättslära*, Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstrand, K. (2007) *Den anomiska rätten. Om undantagskonstruktionen av de rent ideella kränkningersättningarna*, Lund: Research Report in Sociology of Law.
- Dahlstrand, K. (2011) "Ersättning för kränkning ur ett rättssociologiskt perspektiv. 'En särskild typ av omtanke och kärlek'", i Tham, H. & Lernestedt C. (red), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Dahlstrand, K. (2012) *Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer*, Lund: Lund Studies in Sociology of Law.
- Dahlstrand, K. (2013) "Norms about norms - a Hartian perspective" i Baier, M. (red.) *Social and Legal Norms*, Farnham: Ashgate.
- Dahlstrand, K. (2018) "The Leaking Law" i Febbrajo, A. (red.) *Law, Legal Culture and Society: Mirrored Identities of the Legal Order*. Abingdon & New York: Routledge.
- Dahlstrand, K. (2020) "Om 'kodifierad statsrätt'", i Schoultz, I. & Nafstad, I. (red.) *Om rättssociologisk tillämpning*, Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstrand, K. & Bergwall, P. (2020) "Some preliminary results from two surveys about perceived justice in relation to criminal injuries compensation", (Konferensbidrag) *Law and Digital Society: Re-Imagining the Futures*, Lund: Lunds universitet.
- Esaiasson, P. (2007) *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Ekelöf, P.O. (1942) *Straffet, skadeståndet och vitet: en studie över de rättsliga sanktionernas verkningssätt*. Uppsala: Lundequist.
- Ericsson, D. (2019) *Myter om metod*, Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, L. D. (red.) (1967) *Varning för vård: En bok om frihetsberövande, vårdanstalter och vårdideologi*, Helsingfors: Söderström.

- Ewick, P. & Silbey, S. S. (1998) *The common place of law: Stories from everyday life*, London: University of Chicago Press.
- Falk, E. (2020) ”Den nationella SOM-undersökningen 2019”, i Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.) *Regntunga skyar: SOM-undersökningen 2019*, Göteborg: SOM-institutet Göteborgs universitet.
- Friberg, S. (2010) *Kränkningens sättnings: Skadestånd för kränkning genom brott*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Fuller, L. L. (1967) *Legal fictions*, Stanford: Calif.
- Granström, G. & Mannelqvist, R. (red.) (2016) *Brottsoffer: rättsliga perspektiv*, Lund: Studentlitteratur.
- Gunnarsson, Å., Svensson, E., Käll, J. & Svedberg, W. (2018) *Genusrättsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Hart, H. L. A. (1961) *The concept of law*, Oxford: Clarendon.
- Henson, B., Reyns, B. W., & Fisher, B. S. (2013) “Fear of Crime Online? Examining the Effect of Risk, Previous Victimization, and Exposure on Fear of Online Interpersonal Victimization”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(4), 475–497.
- Hertogh, M. L. M. (2018) *Nobody's law: Legal consciousness and legal alienation in everyday life*. London: Palgrave Macmillan.
- Hydén, H. (2002) *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Ihering v. R. (1941) *Striden för rätten*, Stockholm: Natur och kultur.
- Jansen, J., & Leukfeldt, R. (2018) “Coping with cybercrime victimization: An exploratory study into impact and change”, *Journal of Qualitative Criminal Justice and Criminology*, 6(2), 205–228.
- Jerre, K. & Tham, H. (2010) *Svenskarnas syn på straff*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Lehrberg, B. (2001) *Praktisk juridisk metod*, Uppsala: Iustus.
- Nestius, H. (red.) (1969) *Behandling som straff: 23 debattinlägg om nordisk kriminalpolitik*. Uppsala: Fören. Verdandi.
- Nilsen, L. G., Langballe, Å., & Dyb, G (2016) *Men hva er det egentlig ment for?*, Oslo: NKVTS.
- Nordin, S. (2011) *Filosoferna: Det västerländska tänkandet sedan år 1900*, Stockholm: Atlantis.
- Nordlöf, K. (red.) (2013) *Argumentation i nordisk straffrätt*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Norrie, A. (2018) ”Love in Law's Shadow: Political Theory, Moral Psychology and Young Hegel's Critique of Punishment”, *Social & Legal Studies*, 28: 10–30.
- Lernestedt, C. & Tham, H. (red.) (2011) *Brottsfretet och kriminalpolitiken*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Oorschot, I., V. (2021) *The law multiple: judgment and knowledge in practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Oscarsson, H., Bergman, T., Bergström, A. & Hellström, J. (2021) *Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige*, Stockholm: SNS Förlag.
- Ramberg, C. (2020) *Malmströms civilrätt*, Stockholm: Liber.
- Sarnecki, J. (2017) *Brottsligheten och samhället*, Lund: Studentlitteratur.
- Sandberg, B & Faugert, S. (2020) *Perspektiv på utvärdering*, Lund: Studentlitteratur.
- Schultz, M. (2008) *Kränkning: Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Stockholm: Jure.
- Shapland, J., & Hall, M. (2007) "What do we know about the effects of crime on victims?" *International Review of Victimology*, 14(2), 175–217.
- Svensson, M. & Dahlstrand, K. (2014) *Nätkränkningar: En studie av svenska ungdomars normer och beteenden*, Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Svensson, M. (2008) *Sociala normer och regelefterlevnad: Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, Lund: Lunds universitet.
- Tham, H. (2018) *Kriminalpolitik. Brott och straff i Sverige sedan 1965*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Tamm, D. (1996) *Romersk rätt och europeisk rättsutveckling*, Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Tamm, D. (2005) *Retshistorie: Danmark, Europa, globale perspektiver*, Köpenhamn: Jurist- og Økonomforb.
- Torpman, J. (2002) *Rättsystemets lärande*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Wagnsson, C., Olsson, E.-K., & Nilsen, I. (2020) "Gendered Views in a Feminist State: Swedish Opinions on Crime, Terrorism, and National Security", *Gender & Society*, 34(5), s. 790–817.
- Wahlgren, P. (2014) *Lagstiftning: Rationalitet, teknik, möjligheter*, Stockholm: Jure.
- Virkningene av voldsoffererstatning. FoU-prosjekt på oppdrag for Justis- og beredskapsdepartementet* (2019). Hämtad 11 februari 2022 från: <https://www.regjeringen.no/contentassets/7525389093a2426981176ac506def211/rapport---virkningene-av-voldsofferstatning.pdf>
- Wickenberg, P. (2020) *Norm formation from the inside of a swedish court*, Lund: Lunds universitet.
- Wittgenstein, L. (1981) *Om visshet*, Lund: Doxa.
- Wittgenstein, L. (1992) *Filosofiska undersökningar*, Stockholm: Thales.
- Wittgenstein, L. (2021) *Filosofiska undersökningar*, Stockholm: Thales.

7 Bilagor

7.1 Bilaga 1

LUNDS
UNIVERSITET

ENKÄTUNDERSÖKNING

Erfarenheter och uppfattningar om kränkingsersättning till brottsoffer

Du är kontaktad för att du har fått brottskadeersättning från Brottsoffermyndigheten. Genom att medverka i undersökningen om rättsregler och sociala normer bidrar du till kunskap om brottsoffrens behov, rättigheter och intressen. Undersökningen genomförs för att få kunskap om hur brottsoffer uppfattar ersättningen och om sociala normer som är av betydelse för hur ersättningen bestäms.

Din ifyllda enkät kommer att bearbetas statistiskt och dina svar är anonyma. Du kommer inte att kunna identifieras vid analys av det insamlade materialet. Ditt deltagande är frivilligt. Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet genomför studien i samverkan med Brottsoffermyndigheten. Studien finansieras av Ulla V. Bondesons stiftelse, se medföljande informationsbrev.

Vad innebär brottsskade- och kränkingsersättning?

Brottsoffer har rätt till ersättning om brottet medfört en allvarlig kränkning av den personliga integriteten. Ersättningen kallas kränkingsersättning och ges till den som råkat ut för brottet. Syftet med ersättningen är att ge brottsoffer upprättelse för den kränkning brottet kan medföra. Ersättningen ska spegla rådande värderingar och normer i samhället. Våld- och sexualbrott är exempel på brott som medför en skada av en persons självkänsla, värdighet eller integritet och som ger rätt till kränkingsersättning. Gärningspersonen ska betala ersättningen till brottsoffret, men om hen saknar pengar eller är okänd betalar Brottsoffermyndigheten ut ersättningen efter en prövning. Ersättningen ges utöver ersättningar för medicinska skador.

Lägg din ifyllda enkät i det bifogade svarskuvertet (frankeras ej)!

Tack för din medverkan!

Ansvarig forskare:
Fil. dr. Karl Dahlstrand
Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet
Karl.dahlstrand@soclaw.lu.se Tel: 046- 222 34 63

Om din erfarenhet som brottsoffer

1. **Kön:**

- Man
 Kvinna
 Annat

2. **Vilken är din ålder?**

- 15-20
 21-35
 36-50
 51-65
 66-

3. **Har Du utsatts för några av följande integritetskränkande brott under de senaste 24 månaderna?**

Du kan välja ett eller flera svarsalternativ.

- Stöld
 Våldsbrott
 Sexualbrott
 Frihets- och fridsbrott (t ex hot, ofredande och olaga tvång)
 Rån
 Nej

4. **Vilket eller vilka av följande brott utgjorde grunden för den kränkingsersättning som Du erhållit från Brottsoffermyndigheten?**

- Brott mot liv och hälsa (t ex misshandel)
 Stöld
 Sexualbrott
 Rån
 Frihets- och fridsbrott (t ex hot, ofredande och olaga tvång)
 Övrigt

5. **Hur lång tid tog det från brottstillfället till det att Du erhöll kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten?**

- Inom 6 mån
 Mellan 6 och 12 mån
 Mellan 13 och 18 mån
 Mellan 19 och 24 mån
 Över 24 mån

6. Hur har Du upplevt handläggningen fram till det att Du erhöll ersättningen?

- Mycket bra
- Ganska bra
- Varken bra eller dålig
- Otillfredsställande
- Mycket otillfredsställande
- Vet ej

7. Hur har Du överlag upplevt rättsprocessen?

- Mycket bra
- Ganska bra
- Varken bra eller dålig
- Otillfredsställande
- Mycket otillfredsställande
- Vet ej

8. Vilket belopp erhöll Du i kränkningsersättning från Brottsoffermyndigheten?

_____ kr

9. Har brottet påverkat hur Du mår idag?

- Nej, inte längre
- I begränsad grad negativt
- Ganska negativt
- I mycket hög grad negativt
- Till det positiva
- Vet ej

10. Vilken betydelse har ersättningen haft för hur Du mår idag?

- Mycket stor betydelse
- Ganska stor betydelse
- En begränsad betydelse
- Ingen betydelse alls
- Vet ej

11. Anser Du att ersättningen har en "symbolisk betydelse" även om den inte kan ersätta den skada Du drabbats av?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

12. Anser Du att det brottsliga angreppet medfört en kränkning av Dig personligen?

- Ja → gå till fråga 12b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 13 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 13 och fortsätt

12b. Hur kränkande upplevde Du det brottsliga angreppet som låg till grund för ersättningen?

- Mycket kränkande
- Ganska kränkande
- I begränsad grad kränkande
- Inte kränkande alls
- Vet ej

12c. Anser Du att ersättningen kunnat kompensera för den kränkning som Du drabbats av som en följd av brottet?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

12d. Till vilken grad anser Du att ersättningen har medverkat till att kompensera för den kränkning som brottet medfört?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

13. Har brottet påverkat din självkänsla?

- Ja → gå till fråga 13b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 14 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 14 och fortsätt

13b. Har ersättningen bidragit till att förbättra eller återställa Din självkänsla?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls

14. Upplevde Du brottet som förnedrande?

- Ja → gå till fråga 14b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 15 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 15 och fortsätt

14b. Har ersättningen bidragit till att kompensera för den förnedring som brottet medför?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls

15. Har kränkningen inneburit lidande för dig?

- Ja → gå till fråga 15b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 16 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 16 och fortsätt

15b. Hur har ersättningen lindrat det lidande du upplevt?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls

16. Skapade brottet ett behov av att få upprättelse?

- Ja → gå till fråga 16b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 17 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 17 och fortsätt

16b. Har ersättningen fungerat som upprättelse?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls

17. Skapade brottet en förväntan att rättsväsendet (t ex polis, åklagare, domstolar och Brottsoffermyndigheten) skulle ge Dig ett erkännande att det Du råkat ut för var fel?

- Ja → gå till fråga 17b och fortsätt
- Nej → gå till fråga 18 och fortsätt
- Vet ej → gå till fråga 18 och fortsätt

17b. Har ersättningen gett Dig erkännande som brottsoffer?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls

18. Hur har ersättningen påverkat Ditt förtroende för rättsväsendet?

- I mycket hög grad positivt
- I ganska hög grad positivt
- I begränsad grad positivt
- Negativt
- Varken positivt eller negativt

19. Har ersättningen möjliggjort några förändringar i Din livssituation?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

20. Anser Du att ersättningen motsvarar Din uppfattning av hur allvarligt det brottsliga angreppet var?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

Allmänna frågor om ersättningen

21. Om Du skulle bli utsatt för ett brott som kränker din integritet (som vålds- eller sexualbrott), hur tror Du att rättsväsendet (t ex polis, åklagare, domstol och Brottsoffermyndigheten) skulle tillvarata dina intressen som brottsoffer?

- Mycket väl
- Ganska väl
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

22. Finns det ett behov av kränkingsersättning som "plåster på såren" åt brottsoffer även om skadan inte helt kan ersättas med pengar?

- Mycket stort behov
- Ganska stort behov
- Ett begränsat behov
- Inget behov alls
- Vet ej

23. Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

24. Tror Du ersättningen till brottsoffren har någon betydelse för att brottsoffren skall känna upprättelse och kunna gå vidare efter brottet?

- Mycket stor betydelse
- Ganska stor betydelse
- En begränsad betydelse
- Ingen betydelse alls
- Vet ej

25. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet:

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	En begränsad betydelse	Ingen betydelse alls	Vet ej
... att det går lätt och snabbt att få ersättningen?	☐	☐	☐	☐	☐
... att ersättningsnivån är hög?	☐	☐	☐	☐	☐
... att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?	☐	☐	☐	☐	☐
... att det är gärningspersoner som får betala och inte staten?	☐	☐	☐	☐	☐

26. Vilken betydelse tror Du ersättningen har för att ge brottsoffer upprättelse i allmänhetens ögon?

- Mycket stor betydelse
 Ganska stor betydelse
 En begränsad betydelse
 Ingen betydelse alls
 Vet ej

27. Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?

- I mycket hög grad
 I stor grad
 I begränsad grad
 Inte alls
 Vet ej

28. Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens förväntningar på ersättningen?

- I mycket hög grad
 I stor grad
 I begränsad grad
 Inte alls
 Vet ej

29. Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens behov av ersättningen?

- I mycket hög grad
- I stor grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

Om ersättningsnivåerna

Syftet med kränkningen ersättning är att kompensera för den kränkning som brottsoffret kan ha upplevt i samband med brottet. Ersättningen betalas ut av Brottsoffermyndigheten om gärningspersonen inte kan göra det. Ersättningen ska ge gottgörelse för den kränkning som ett brottsligt angrepp medfört och ges utöver ersättningen för medicinska skador och annan ersättning.

Nedan finns olika exempel på olika integritetskränkande brott som ger rätt till ersättning. Din uppgift är att själv välja vilket belopp Du anser skulle vara skälig ersättning för kränkningen hos det integritetskränkande brottet som beskrivs i de följande fallen så att brottsoffret får upprättelse.

30. Misshandel

En ung man misshandlades av flera personer. De tilldelade honom slag i ansiktet och mot huvudet samt sparkar mot huvudet och kroppen när han låg ned. Våldet medförde bl.a. hjärnskakning, näsfraktur och tandskada.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

31. Våldtäkt

En kvinna tvingades till samlag av en man i ett skogsområde. Mannen utnyttjade att kvinnan befann sig i en särskilt utsatt situation och genomförde ett vaginalt samlag med henne mot hennes vilja. Hovrätten dömde mannen för våldtäkt.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

32. Rån

En ung man utsattes för ett rånförsök. Angriparen visade upp en pistol och gjorde en mantelrörelse. Tingsrätten dömde honom för försök till grovt rån.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

33. Sexuellt ofredande

En kvinna utsattes för sexuellt ofredande av en man när de befann sig i en tunnelbanevagn. Mannen vände sig mot henne, tog fram sitt könsorgan och onaderade inför henne. Tingsrätten dömde mannen för brottet.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

34. Stöld

När en kvinna var på väg hem till sin bostad ryckte en ung man av henne den väska som hon bar i en axelrem. Hon föll till marken och slog i ansiktet. Hon fick också vissa axelbesvär. Tingsrätten dömde pojken för grov stöld.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

35. Olaga hot

En man hotades av fyra män beväpnade med skjutvapen, batong och kniv genom att de uttalade att han och hans familj skulle dödas eller skadas. En av männen avlossade flera skott mot honom och i luften. Tingsrätten dömde två män för grovt olaga hot.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan.

_____ kr

Lägg Din ifyllda enkät i svarskuvertet och posta den

Har Du kommentarer eller reflektioner kan Du skriva dem här:

Tack för Din medverkan!

7.2 Bilaga 2

Allmänhetens erfarenheter och uppfattningar om kränkingsersättning till brottsoffer

Detta är en rättssociologisk undersökning om relationen mellan rättsregler och sociala normer som är relevanta för ersättningen till brottsoffer. Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet genomför undersökningen som är finansierad av Ulla V. Bondesons stiftelse. Din medverkan kan bidra till kunskap om brottsoffrens behov, rättigheter och intressen.

Brottsoffer har rätt till ersättning om brottet medfört en allvarlig kränkning av brottsoffrets personliga integritet. Ersättningen kallas kränkingsersättning och ges till den som råkat ut för brottet. Syftet med ersättningen är att ge brottsoffer upprättelse för den kränkning brottet kan medföra. Ersättningen ska spegla värderingar och normer i samhället. Väldis- och sexualbrott är exempel på brott som medför en skada av en persons självkänsla, värdighet eller integritet och ger rätt till kränkingsersättning. Gärningspersonen ska betala ersättningen till brottsoffret, men om hen saknar pengar eller är okänd betalar Brottsoffermyndigheten ut ersättningen efter en egen prövning. Ersättningen ges utöver ersättningar för medicinska skador.

Undersökningen genomförs för att få kunskap om hur ersättningen uppfattas i omvärldens ögon och om de sociala normerna som är av betydelse för ersättningen. Din ifyllda enkät kommer att bearbetas statistiskt och dina svar är anonyma; Du kommer inte att kunna identifieras i materialet. Ditt deltagande i enkäten är frivilligt.

Tack för din medverkan!

Ansvarig forskare:
Karl Dahlstrand
Rättssociologiska institutionen Lunds universitet
Tel 046- 222 34 63
Karl.dahlstrand@soclaw.lu.se

Har du frågor om undersökningen?

Kontakta AQ Analys
Tel 019-12 8410
info@aqanalys.se

Del I. Allmänna frågor.

1. Kön:

- Man
- Kvinna
- Vill ej ange

2. Vilken är din ålder?

- 15-20
- 21-35
- 36-50
- 51-65
- 66-

3. Har Du utsatts för några av följande integritetskränkande brott under de senaste 24 månaderna?

Du kan välja ett eller flera svarsalternativ.

- Stöld
- Våldsbrott
- Sexualbrott
- Frihets- och fridsbrott (t ex hot, ofredande och olaga tvång)
- Rån
- Nej

4. Har någon närstående till Dig utsatts för några av följande integritetskränkande gärningar under de senaste 24 månaderna?

Du kan välja ett eller flera svarsalternativ.

- Stöld
- Våldsbrott
- Sexualbrott
- Frihets- och fridsbrott (t ex hot, ofredande och olaga tvång)
- Rån
- Nej
- Vetej

5. Om Du skulle bli utsatt för ett brott som kränker din integritet (som vålds- eller sexualbrott), hur tror Du att rättsväsendet (t ex polis, åklagare, domstol och Brottsoffermyndigheten) skulle tillvarata dina intressen som brottsoffer?

- Mycket väl
- Ganska väl
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

6. Finns det ett behov av kränkingsersättning som "plåster på såren" åt brottsoffer även om skadan inte helt kan ersättas med pengar?

- Mycket stort behov
- Ganska stort behov
- Ett begränsat behov
- Inget behov alls
- Vet ej

7. Tror Du att nivån på ersättningen stämmer överens med de värderingar och normer som råder i samhället?

- I mycket hög grad
- I ganska hög grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

8. Tror Du ersättningen till brottsoffren har någon betydelse för att brottsoffren skall känna upprättelse och kunna gå vidare efter brottet?

- Mycket stor betydelse
- Ganska stor betydelse
- En begränsad betydelse
- Ingen betydelse alls

- Vet ej

9. Vilken betydelse tror Du följande orsak har för att ersättningen ska ge upprättelse för kränkningen och förnedringen av brottet:

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	En begränsad betydelse	Ingen betydelse alls	Vet ej
...att det går lätt och snabbt att få ersättningen?	☐	☐	☐	☐	☐
...att ersättningsnivån är hög?	☐	☐	☐	☐	☐
...att ersättningen medför en tydlig reaktion på brottet som ett erkännande av vad brottsoffret råkat ut för?	☐	☐	☐	☐	☐
...att det är gärningspersoner som får betala och inte staten?	☐	☐	☐	☐	☐

10. Vilken betydelse tror Du ersättningen har för att ge brottsoffer upprättelse i allmänhetens ögon?

- Mycket stor betydelse
 Ganska stor betydelse
 En begränsad betydelse
 Ingen betydelse alls
 Vet ej

11. Anser Du att ersättningen skall sända en signal om hur allvarligt samhället ser på integritetskränkande brott (som vålds- och sexualbrott)?

- I mycket hög grad
 I stor grad
 I begränsad grad
 Inte alls
 Vet ej

12. Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens *förväntningar* på ersättningen?

- I mycket hög grad
- I stor grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

13. Tror du att ersättningen motsvarar brottsoffrens *behov* av ersättningen?

- I mycket hög grad
- I stor grad
- I begränsad grad
- Inte alls
- Vet ej

Del II. Om ersättningsnivåer.

Syftet med kränkingsersättningen är att kompensera för den kränkning som brottsoffret kan ha upplevt i samband med brottet. Ersättningen betalas ut av Brottsoffermyndigheten om gärningspersonen inte kan göra det. Ersättningen ska ge gottgörelse för den kränkning som ett brottsligt angrepp medfört och ges utöver ersättningen för medicinska skador och annan ersättning.

Nedan finns olika exempel på olika integritetskränkande brott som ger rätt till ersättning. Din uppgift är att själv välja vilket belopp Du anser skulle vara skälig ersättning för kränkningen hos det integritetskränkande brottet som beskrivs i de följande fallen så att brottsoffret får upprättelse.

14. Misshandel

En ung man misshandlades av flera personer. De tilldelade honom slag i ansiktet och mot huvudet samt sparkar mot huvudet och kroppen när han låg ned. Våldet medförde bl.a. hjärnskakning, näsfraktur och tandskada.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

15. Våldtäkt

En kvinna tvingades till samlag av en man i ett skogsområde. Mannen utnyttjade att kvinnan befann sig i en särskilt utsatt situation och genomförde ett vaginalt samlag med henne mot hennes vilja. Hovrätten dömde mannen för våldtäkt.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

16. Rån

En ung man utsattes för ett rån försök. Angriparen visade upp en pistol och gjorde en mantelrörelse. Tingsrätten dömde honom för försök till grovt rån.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

17. Sexuellt ofredande

En kvinna utsattes för sexuellt ofredande av en man när de befann sig i en tunnelbanevagn. Mannen vände sig mot henne, tog fram sitt könsorgan och onanerade inför henne. Tingsrätten dömde mannen för brottet.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

18. Stöld

När en kvinna var på väg hem till sin bostad ryckte en ung man av henne den väska som hon bar i en axelrem. Hon föll till marken och slog i ansiktet. Hon fick också vissa axelbesvär. Tingsrätten dömde pojken för grov stöld.

Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som kvinnan drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

19. Olagahot

En man hotades av fyra män beväpnade med skjutvapen, batong och kniv genom att de uttalade att han och hans familj skulle dödas eller skadas. En av männen avlossade flera skott mot honom och i luften. Tingsrätten dömde två män för grovt olaga hot.

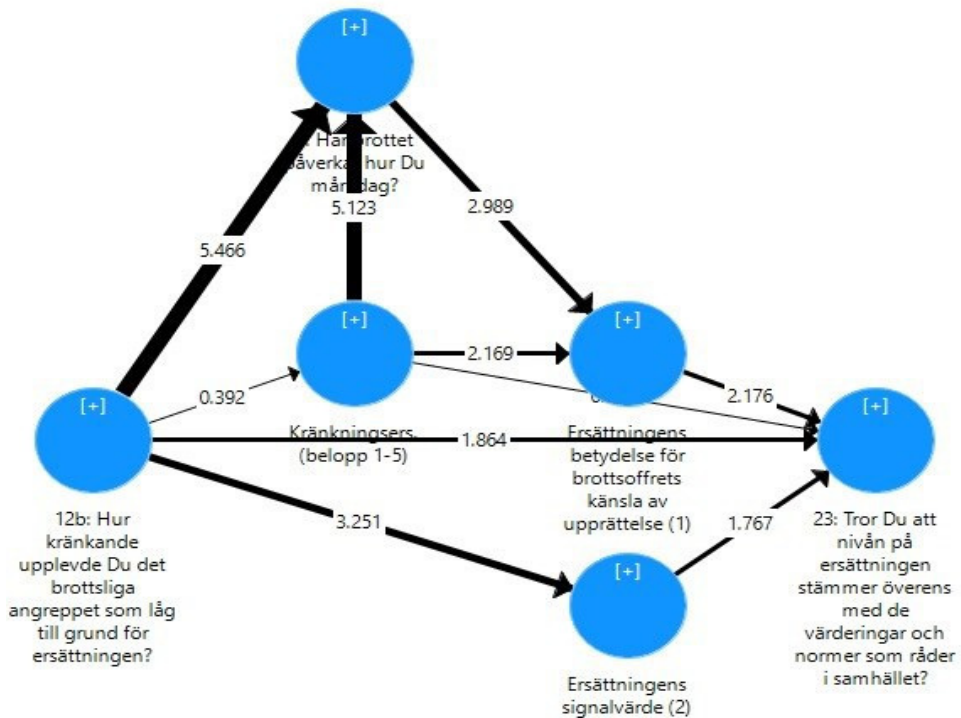
Vilket belopp (SEK) anser Du att ersättningen bör ligga på för att fungera som upprättelse för den kränkning som mannen drabbats av?

Skriv in ditt svar med siffror i fältet nedan. Bokstäver och skiljetecken får ej användas.

Har Du kommentarer eller reflektioner kring ämnet kan Du skriva dessa här:

7.3 Bilaga 3

”T Values” är det statistiska mått inom PLS-SEM som används som test av nollhypotesen (en hypotesprövning där hypotesen är att det inte föreligger något fenomen som kräver en förklaring), d.v.s. om den kan förkastas eller inte. Generellt sett så anses T-värden över 1.96 ge stöd för att nollhypotesen kan förkastas. Se kap. 4.2 för kommentar.

Publikationer från Rättssociologiska institutionen Lunds universitet

Beställning och aktuella priser på: <http://lupak.srv.lu.se/mediatryck/>
Böckerna levereras mot faktura.

Lund Studies in Sociology of Law (ISSN 1403-7246)

- 1 Hydén, Håkan (red) *Rättssociologi – då och nu: En jubileumsskrift med anledning av rättssociologins 25 år som självständigt ämne i Sverige* 148 sidor ISBN 91-89078-23-3 (1997)
- 2 Hydén, Håkan & Alf Thoor (red) *Rätt i förändring: Om kristendenser i svensk rätt* 146 sidor ISBN 91-89078-24-1 (1997)
- 3 Hydén, Håkan *Rättssociologi som rättsvetenskap* 130 sidor ISBN 91-89078-47-0 (1998)
- 4 Carlsson, Bo *Social Steerage and Communicative Action: Essays in Sociology of Law* 326 sidor ISBN 91-89078-65-9 (1998)
- 5 Wickenberg, Per *Normstödjande strukturer: Miljötematiken börjar slå rot i skolan* 546 sidor ISBN 91-89078-78-0 (ak. avh. 1999)
- 6 Gillberg, Minna *From Green Image to Green Practice: Normative action and self-regulation* 218 sidor ISBN 91-89078-80-2 (ak. avh. 1999)
- 7 Carlsson, Bo *Social Norms & Moral Feelings: Essays in Sociology of Law* 86 sidor ISBN 91-89078-83-7 (1999)
- 8 Hydén, Håkan *Rättssociologi som emancipatorisk vetenskap* 221 sidor ISBN 91-89078-89-6 (1999)
- 9 Bartolomei, María Luisa & Håkan Hydén (eds.) *The Implementation of Human Rights in a Global World: Recreating a cross-cultural and interdisciplinary approach* 186 sidor ISBN 91-89078-92-6 (1999)
- 10 Carlsson, Bo *Excitement, Fair Play, and Instrumental Attitudes: Images of Legality in Football, Hockey, and PC Games* 89 sidor ISBN 91-7267-010-X (2000)
- 11 Ryberg-Welander, Lotti *Arbetstidsregleringens utveckling: En studie av arbetstidsreglering i fyra länder* 412 sidor ISBN 91-7267-011-8 (ak. avh. 2000)

- 12 Carlsson, Bo *Rättssociologi och populärkultur* 102 sidor ISBN 91-7267-118-1 (2001)
- 13 Pfannenstill, Annika *Rättssociologiska studier inom området autism: Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö* 214 sidor ISBN 91-7267-120-3 (ak. avh. 2002)
- 14 Gustavsson, Håkan *Rättens polyvalens: En rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet* 478 sidor ISBN 91-7267-135-1 (ak avh 2002)
- 15 Avellan, Heidi *Brännpunkter i nyhetsflödet: Rättssociologiska nedslag 2003* 60 sidor ISBN 91-7267-152-1 (2003)
- 16 Rejmer, Annika *Vårdnadstvister: En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* 248 sidor ISBN 91-7267-142-4 (ak. avh. 2003)
- 17 Baier, Matthias *Norm och rättsregel: En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* 197 sidor ISBN 91-7267-144-0 (ak. avh. 2003)
- 18 Friis, Eva *Sociala utredningar om barn: En rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde* 290 sidor ISBN 91-7267-150-5 (ak. avh. 2003)
- 19 Olsson, Patrik *Legal Ideals and Normative Realities: A Case Study of Children's Rights and Child Labor Activity in Paraguay* 178 sidor ISBN 91-7256-155-6 (ak. avh. 2003)
- 20 Hoff, David *Varför etiska kommittéer?* 306 sidor ISBN 91-7256-156-4 (ak. avh. 2004)
- 21 Zanderin, Lars *Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner: En rättssociologisk studie* 319 sidor ISBN 91-7267-177-7 22 (ak. avh. 2004)
- 22 Staaf, Annika *Rättssäkerhet och tvångsvård: En rättssociologisk studie* 356 sidor ISBN 91-7267-196-3 (ak. avh. 2005)
- 23 Hallerström, Helena *Rektorers normer i ledarskapet för skolutveckling* 183 sidor ISBN 91-7267-217-X (ak. avh. 2006)
- 24 Friberg, Staffan *Normbildningsprocess – genom brukarsamverkan* 235 sidor ISBN 91-7267-221-8 (ak. avh 2006)
- 25 Börrefors, Johanna *En essä om estetisk efterrättelse* 231 sidor ISBN 91-7267-235-8 (ak. avh 2007)
- 26 Appelstrand, Marie *Miljömålet i skogsindustrin – styrning och frivillighet* 323 sidor ISBN 91-7267-240-4 (ak. avh 2007)

- 27 Sonander, Anna *Att arbeta med barn som brottsoffer – En rättssociologisk studie* 233 sidor ISBN 91-7267-252-8 (ak. avh 2008)
- 28 Svensson, Måns *Sociala normer och regelefterlevnad – Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* 244 sidor ISBN 91-7267-271-4 (ak. avh 2008)
- 29 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per (eds.) *Contributions in Sociology of Law – Remarks from a Swedish Horizzon* 245 sidor ISBN 91-7267-276-5
- 30 Bergman, Anna-Karin *Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES* (ak. anh 2009)
- 31 Baier, Matthias (ed.) *Participative aspects of law – a socio-legal perspective.*
- 32 Wedin, Lina *Going Green – A Study of Public Procurement Regulation* 193 sidor ISBN 91-7267-295-1 (ak. avh 2009)
- 33 Persson, Lars *Pedagogerna och demokratin – En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola* 188 sidor ISBN 91-7267-309-5 (ak. avh 2010)
- 34 Leo, Ulf *Rektorer bör och rektorer gör – En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer* 190 sidor ISBN 91-7267-314-1 (ak. avh. 2010)
- 35 Johansson, Susanna *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* 254 sidor ISBN 978-917473-101-9 (ak. avh. 2011)
- 36 Stefan Larsson *Metaphors and Norms – Understanding copyright law in a digital society* 167 sidor ISBN 91-7267-335-4 (ak. avh. 2011)
- 37 Håkan Hydén (ed.) *Norms between law and society – A collection of Essays from Doctorates from Different Academic Subjects and Different Parts of the World* 168 sidor ISBN 91-7267-330-3
- 38 Agevall, Charlotte *Väldet och kärleken – Väldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* 304 sidor ISBN 91-7267-341-9 (ak. avh. 2012)
- 39 Dahlstrand, Karl *Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer* 344 sidor ISBN 91-7267-342-7 (ak. avh. 2012)
- 40 Urinboyev, Rustamjon *Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley* 220 sidor ISBN 91-7267-530-8 (ak. avh. 2013)

- 41 Pizzolatto Konzen, Lucas *Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City* 334 sidor ISBN 91-7267-351-6 (ak. avh. 2013)
- 42 Monciardini, David *Quello che conta – A Socio-Legal Analysis of Accounting for Sustainable Companies* 237 sidor ISBN 91-7267-358-3 (ak. avh. 2013)
- 43 Gustafsson, Håkan, Vinthagen, Stellan & Oskarsson, Patrik *Law, Resistance and Transforation – Social Movements and Legal Strategies in the Indian Narmada Struggle* 162 sidor ISBN 91-7267-352-4
- 44 Erlandsson, Lennart *Rätt, norm och tillämpning – En studie av normativa mönster vid beslut enligt LSS på tre arenor* 188 sidor ISBN 978-91-7473-931-2 (ak. avh. 2014)
- 45 Vargas, Ana Maria *Outside the Law. An Ethnographic Study of Street Vendors in Bogotá* 267 sidor ISBN 978-91-7623-804-2 (ak. avh. 2016)
- 46 Svenaeus, Lena *Konsten att upprätthålla löneskillnader mellan kvinnor och män. En rättssociologisk studie av regler i lag och avtal om lika lön* 392 sidor ISBN 978-91-7753-150-0 (ak. avh. 2017)
- 47 Hartzén, Ann-Christine *The European Social Dialogue in Perspective. Its future potential as an autopoietic system and lessons from the global maritime system of industrial relations* 388 sidor ISBN 978-91-7753-275-0 (ak. avh. 2017)
- 48 Michelson, Staffan *Empowerment and Private Law. Civil Impetus for Sustainable Development* 296 sidor ISBN 978-91-7223-748-3 (ak. avh. 2018)
- 49 Joormann, Martin *Legitimized Refugees - A Critical Investigation of Legitimacy Claims within the Precedents of Swedish Asylum Law* 267 sidor ISBN 978-91-7267-411-0 (ak. avh. 2019)
- 50 Antonsdóttir, Hildur Fjóra *Decentering Criminal Law: Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and their Implications for Different Justice Strategies*, 196 sidor, ISBN 978-91-7895-434-6 (ak. avh. 2020)
- 51 Bergwall, Peter *Exploring Paths of Justice in the Digital Healthcare. A Socio-Legal Study of Swedish Online Doctors*. 242 sidor. ISBN 978-91-7895-843-6 (print) (ak. avh. 2021)
- 52 Lundholm, Mikael *The Social Contingency of Law - Studies of Social Control during Foreclosure in Sweden*. 217 sidor. ISBN Tryck 978-91-8039-061-3 ISBN PDF 978-91-8039-062-0 (ak. avh. 2021)

Research Reports in Sociology of Law (ISSN 1404-1030)

- 1998:1 Hydén, Håkan (red) *Rättssociologiska perspektiv på hållbar utveckling* 218 sidor ISBN 91-89078-43-8
- 1999:1 Grip, Elsa *Kan kommunen kontrollera kretsloppen? En studie i styrmedel för den fysiska samhällsplaneringen i riktning mot kretsloppssamhället* 107 sidor ISBN 91-89078-70-5
- 1999:2 Grip et al, Elsa ”Den som tar ska ge igen”: *Balansering – ett rättvist system för miljöhänsyn i samhällsbyggandet?* 106 sidor ISBN 91-89078-79-9
- 1999:3 Hydén, Håkan (red) *Aspekter av och perspektiv på normer: Rättssociologer reflekterar kring normer* 177 sidor ISBN 91-7267-001-0
- 2000:1 Wickenberg, Per *Greening Education in Europe: Research Report on Environmental Education, Learning for Sustainable Development and local Agenda 21 in Europe* 112 sidor ISBN 91-7267-021-5
- 2000:2 Hydén, Håkan, Minna Gillberg & Per Wickenberg *Miljöledning i Citytunnelprojektet: MiC-projektet, delrapport 1: Bakgrund och samråd* 74 sidor ISBN 91-7267-025-8
- 2003:1 Wickenberg, Per *Brunnarna i Holma: Samrådets konkreta genomförande 2000-2002 för Citytunnelprojektet i Malmö* 274 sidor ISBN 91-7267-149-1
- 2004:1 Åström, Karsten *Prioriteringar i socialtjänsten: En analys av rättsliga förutsättningar* 46 sidor ISBN 91-7267-163-7
- 2004:2 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per *Utvärderingsstudie av Venprojektet* 44 sidor ISBN 91-7267-180-7
- 2004:3 Hydén, Håkan (red) *Landskrona 1970–2010 i tid och rum* 111 sidor ISBN 91-7267-181-5
- 2004:4 Platzer, Ellinor *En icke-lag i sökljuset: Exemplet hushållstjänster i Sverige* 122 sidor ISBN 91-7267-184-X
- 2004:5 Rejmer, Annika (red) *Normvetenskapliga reflektioner* 178 sidor ISBN 91-7267-185-8
- 2005:1 Svensson, Måns *Strategier för ökad regelbundenhet på trafikområdet* 45 sidor ISBN 91-7267-197-1

- 2005:2 Friis, Eva, Wickenberg, Per & Aurell, Justus *Projekt Nätverk Handel Malmös modell för kompetensutveckling av deltidarbetslösa inom handeln* 105 sidor ISBN 91-7267-198-X
- 2005:3 Hallerström, Helena *Skolledarskap för förändring och utveckling* 182 sidor ISBN 91-7267-199-8
- 2005:4 Johansson, Susanna, Larsson, Stefan & Wickenberg, Per *Elevinflytande i Lomma kommuns skolor (skolår 7-9)* 105 sidor ISBN 91-7267-201-3
- 2006:1 Agevall, Chalotte *Att skapa goda arbetsmiljöer – med hjälp av design och jämställdhet: En utvärdering av projektet Skåne i god form. Ett samarbetsprojekt mellan LO-distriktet i Skåne, SvenskIndustridesign och Svenska ESF-rådet* 70 sidor ISBN 91-7267-215-35
- 2006:2 Hansen, Helena *Slutrapport till Kronofogdemyndigheten – Otillåten påverkan inom Kronofogdemyndigheten i Malmö* 35 sidor ISBN 91-7267-222-6
- 2006:3 Carlsson, Lina & Waara, Fredrik *Offentlig upphandling ur upphandlarens perspektiv: Resultat från två studier med fokus på byggupphandling och ekologisk hållbarhet* 37 sidor ISBN 91-7267-226-9
- 2007:1 Dahlstrand, Karl *Den anomiska rätten – Om undantagskonstruktion av de rent ideella kräningsersättningarna* 130 sidor ISBN 91-7267-241-2
- 2007:2 Johansson, Susanna *”Man är kanske mer kapabel än vad man trodde...” – Utvärderingsrapport av projekt Mötesplats Social Ekonomi Malmö – arbetsträning för långtidarbetslösa och långtidsjukskrivna* 103 sidor ISBN 91-7267-247-1
- 2007:3 Hallerström, Hellena *Invandrarkvinnor på väg mot arbete genom utbildning och Kooperation – Extern utvärdering av projekt Trappan i stadsdelen Rosengård, Malmö* 55 sidor ISBN 91-7267-250-1
- 2008:1 Rejmer, Annika, Rasmusson, Bodil, Johansson, Susanna, Friis, Eva & Åström, Karsten *Barnahusens organisation, samverkan och verksamhet – Lägesrapport April 2006 – Delrapport 1 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* ISBN 91-7267-261-7
- 2008:2 Pavlovskaja, Evgenia & Åström, Karsten *Rättsliga perspektiv på barnet som brottsoffer – Delrapport 2 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 56 sidor ISBN 91-7267-260-9

- 2008:3 Friis, Eva *Sociala utredningar om brottsutsatta barn – Målgrupp, handläggning och insatser – Delrapport 3 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 108 sidor ISBN 91-7267-259-5
- 2008:4 Johansson, Susanna *Myndighetssamverkan i barnahus – organisering, innehåll och process – Delrapport 4 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 98 sidor ISBN 91-7267-262-5
- 2008:5 Rejmer, Annika och Hansen, Helene ”... känner du till skillnaden mellan lögn och sanning” – *En analys av förundersökningar – Delrapport 5 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 80 sidor ISBN 91-7267-263-3
- 2008:6 Rasmusson, Bodil ”Det är ju inget dagis precis...” *Barns och föräldrars upplevelser av kontakter med barnahus – Delrapport 6 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 84 sidor ISBN 91-7267-255-2
- 2008:7 Åström, Karsten & Rejmer, Annika ”Det blir nog bättre för barnen” – *Slutrapport i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 142 sidor ISBN 91-7267-264-1
- 2008:8 Svensson, Måns & Persson, Lars *Socialtjänsten som kunskapskälla – En modell för psykosocial rapportering inför strategiska beslut på kommunal ledningsnivå avseende bland annat hållbar utveckling och folkhälsa* 88 sidor ISBN 91-7267-258-7
- 2008:9 Hallerström, Helena & Tallvid, Martin *Egen dator som redskap för lärande. Utvärdering av projektet ”En-till-En” i två grundskolor i Falkenbergs kommun – Delrapport 1* 95 sidor ISBN 91-7267-274-9
- 2009:1 Svensson, Måns & Larsson, Stefan *Social Norms and Intellectual Property – Online norms and the European legal development* 66 sidor ISBN 91-7267-305-2
- 2010:1 Friis, Eva *Projekt Trapphuset Rosengård: Utbildningsverkstad och empowermentstation för invandrarkvinnor på väg mot arbete – En rättssociologisk undersökning av måluppfyllelse, genomförande och normstödjande arbete .Slutrapport från den externa utvärderingen* 82 sidor ISBN 91-7267-325-7
- 2012:1 Özascilar, Mine *Fear of Crime – Comparing the ‘Shadowing Effect’ of Fear of Sexual Assault on Turks and Swedes* 70 sidor ISBN 91-7267-345-1

- 2013:1 Wickenberg, Per & Leo, Ulf *Ett steg fram och ett tillbaka... – Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner* 40 sidor ISBN 91-7267-534-0
- 2013:2 Sonander, Anna & Wickenberg Per *Folkhögskola 2.0 – ett kompetensutvecklingsprojekt* 66 sidor ISBN 91-7267-360-5
- 2015:1 Serrano Cardona, Nicolas & Baier, Matthias *Stockholm and Bogotá Citizenship Culture Surveys comparison* 58 sidor ISBN 978-91-7267-383-0
- 2016:1 Wedin Hansson, Lina & Johansson, Susanna *Hållbar samverkan? En fallstudie av samverkan i hållbar offentlig byggupphandling* 50 sidor ISBN 978-91-7267-388-5
- 2016:2 Wedin Hansson, Lina *Report on Best Practice Interviews on sustainable and innovative public procurement* 73 sidor ISBN 978-91-7267-390-8
- 2016:3 Wedin Hansson, Lina *Going Green in Construction A study of sustainability and innovation practices in public procurement of construction works.* 76 sidor ISBN 978-91-7267-391-5
- 2018:1 Vuleta, Davor *Ekonomisk otrygghet -en deskriptiv analys av migranternas överskuldssättning.* 85 sidor ISBN 978-91-7753-587-4
- 2019:1 Wickenberg, Per *Norm formation from the Inside of a Swedish Court.* 33 sidor ISBN 978-91-7267-408-0
- 2019:2 Måns Svensson & Oscar Björkenfeldt *New Enviromental Zones for Passenger Cars Attitudes, norms and legal compliance.* 70 sidor ISBN 978-91-7267-408-0
- 2019:3 Wickenberg, Per, Rasmusson, Bodil & Leo, Ulf (eds.) *International Studies on Enactment of Children's Rights in Education. 30 researchers from non-western countries.* 301 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-419-6 ISBN PDF: 978-91-7267-420-2
- 2020:1 Baier, Matthias & Wickenberg, Per *RQ2020. Report on Research Quality Process, RQ20.* 100 sidor ISBN Tryck 978-91-7267-421-9 ISBN PDF: 978-91-7267-422-6
- 2020:2 Urinboyev, Rustamjon (ed) *Central Asian Law: Legal Cultures, Governance and Business Environment in Central Asia.* A Collection of Papers from Central Asian Guest Researchers Seconded to Lund University. 151 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-429-5, ISBN PDF 978-91-7267-430-1

- 2020:3 Sonander, Anna & Muhire, Heraclitos *Rinkeby - en tunnelbanestation som alla andra En utvärdering av samverkan vid lokalt brottsförebyggande arbete*. 58 s.
- 2021:1 Wickenberg, Per, Rasmusson, Bodil, Leo, Ulf (eds.) *Children's Rights in Education. Experiences from 16 countries in the Global South during 18 years as researchers and teachers*. 78 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-435-6, ISBN PDF 978-91-7267-437-0
- 2021:2 Ponnert, Lina & Sonander, Anna *Barnens och barnets bästa - möjligheter och utmaningar* (Best interests of Children and Best interests of the Child - Possibilities and Challenges). 143 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-442-4, ISBN PDF 978-91-7267-443-1
- 2021:3 Berdymyrat Ovezmyradov & Yolbars Kepbanov *Human capital and liberalization in central Asia: comparative perspectives on development (1990-2020)*. 140 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-448-6, ISBN PDF 978-91-7267-449-3
- 2021:4 Palmstierna, Charlotte & Sonander, Anna *Tid för förändring - det är känt sedan gammalt. En studie av förutsättningarna för att beakta barnkonventionen i Malmö stad*. 197 sidor. ISBN Tryck 978-91-8039-155-9, ISBN PDF 978-91-8039-156-6
- 2022:1 Karl Dahlstrand & Peter Bergwall *Kränkning och upprättelse - En replikation av en rättssociologisk enkätstudie* 131 sidor ISBN Tryck: 978-91-7267-457-8 ISBN PDF 978-91-7267-458-5

Sociology of Law Dissertations 1978–

1. Widerberg, Karin: *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976* (1978)
2. Hydén, Håkan: *Rättens samhällsliga funktioner* (1978)
3. Magnusson, Dan: *Konkurser och ekonomisk brottslighet* (1979)
4. Kalderstam, Johnny: *De laglösa. Om rättens betydelse för levnadsförhållandena i en kriminell subkultur* (1979)
5. Akalu, Aster: *The Process of Land Nationalization in Ethiopia. Land Nationalization and the Peasants* (1982)
6. Esping, Hans: *Förvaltningsrätt och reformpolitik* (1983)
7. Ericsson, Lars: *Ett surt regn kommer att falla. Naturen, myndigheterna och allmänheten* (1985)

8. Carlsson, Bo & Isacson, Åke: *Hälsa, kommunikativt handlande och konfliktlösning. En studie av patientens ställning och av Hälso- och sjukvårdslagens ansvarsnämnd* (1989)
9. Eriksson, Kjell E.: *Jag slutar! Individuell konfliktlösning i arbetslivet* (1991)
10. Ödman, Ella: *Planlagstiftningen och välfärden: tendenser i utvecklingen av svensk planlagstiftning* (1992)
11. Olsson, Sven-Erik: *Kvinnor i arbete och reproduktion. Havandeskaps-penningens tillämpning* (1993)
12. Gutto, Shadrack: *Human and Peoples Rights for the Oppressed. Critical Essays on Theory and Practice from Sociology of Law Perspective* (1993)
13. Schlytter, Astrid: *Om rättvisa I barnomsorgen. Den kommunala barnomsorgens fördelningsregler ur ett vardagsperspektiv* (1993)
14. Rolfsson, Margaretha: *Unga på drift. Om sociala normer och social kontroll i Rosengård* (1994)
15. Banakar, Reza: *Rättens dilemma. Om konflikthantering i ett mångkulturellt samhälle* (1994)
16. Kähl, Ingela: *Socialarbetarkåren – den lindansande professionen* (1995)
17. Svenning, Margaretha: *Miljökriget. Miljöarenan och politikens möjligheter att styra vår miljö* (1996)
18. Hammarsköld, Claes-Göran: *FINSAM: Förändring av en välfärdsorganisation genom försöksverksamhet* (1997)
19. Mascaro, Joakim: *Aurea Norma* (1998)
20. Gillberg, Minna: *From Green Image to Green Practice. Normative action and self-regulation* (1999)
21. Wickenberg, Per: *Normstödjande strukturer. Miljötematiken börjar slå rot i skolan* (1999)
22. Ryberg, Lottie: *Arbetstidsregleringens utveckling* (2000)
23. Pfannenstill, Annika: *Rättssociologiska studier inom området autism. Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö* (2002)
24. Rejmer, Annika: *Vårdnadstvister. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* (2003)

25. Baier, Matthis: *Norm och rättsregel. En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* (2003)
26. Friis, Eva: *Sociala utredningar om barn. En rättssociologisk studie av lag-stiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde* (2003)
27. Olsson, Patrik: *Legal Ideas and Normative Realities. A case study of children's rights and child labor activity in Paraguay* (2003)
28. Hoff, David: *Varför etiska kommittéer?* (2004)
29. Zanderin, Lars: *Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner. En rättssociologisk studie* (2004)
30. Staaf, Annika: *Rättsäkerhet och tvångsvård. En rättssociologisk studie* (2005)
31. Hallerström, Helena: *Rektorers normer i ledarskapet för skolutveckling* (2006)
32. Friberg, Staffan: *Normbildningsprocess genom brukarsamverkan* (2006)
33. Börrefors, Johanna: *En essä om estetisk efterrättelse* (2007)
34. Appelstrand, Marie: *Miljömålet i skogsbruket – styrning och frivillighet* (2007)
35. Sonander, Anna: *Att arbeta med barn som brottsoffer. En rättssociologisk studie* (2008)
36. Svensson, Måns: *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* (2008)
37. Anna Piasecka: *European Integration vs. European Legal Cultures. A Comparative Case Study concerning Harmonization and Implementation of EU Migration Law* (PhD, within the Renato Treves International Doctorate in "Law and Society", Milan)(2008)
38. Bergman, Anna-Karin: *Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES* (2009)
39. Wedin, Lina: *Going Green – A Study of Public Procurement Regulation* (2009)
40. Persson, Lars: *Pedagogerna och demokratin – En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola* (2010)
41. Leo, Ulf: *Rektorer bör och rektorer gör – En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer* (2010)
42. Johansson, Susanna: *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* (2011)

43. Larsson, Stefan: *Metaphors and Norms – Understanding Copyright Law in a Digital Society* (2011)
44. Agevall, Charlotte: *Våldet och kärleken – Våldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* (2012)
45. Dahlstrand, Karl: *Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer* (2012)
46. Urinboyev, Rustamjon: *Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley* (2013)
47. Pizzolatto Konzen, Lucas: *Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City* (2013)
48. Monciardini, David: *Quello che conta – A Socio-Legal Analysis of Accounting for Sustainable Companies* (2013)
49. Erlandsson, Lennart: *Rätt, norm och tillämpning. En studie av normativa mönster vid beslut enligt LSS på tre arenor* (2014)
50. Vargas, Ana Maria: *Outside the Law. An Ethnographic Study of Street Vendors in Bogotá* (2016)
51. Lena Svenaeus: *Konsten att upprätthålla löneskillnader mellan kvinnor och män. En rättssociologisk studie av regler i lag och avtal om lika lön* (2017)
52. Ann-Christine Hartzén: *The European Social Dialogue in Perspective. Its future potential as an autopoietic system and lessons from the global maritime system of industrial relations* (2017)
53. Staffan Michelson: *Empowerment and Private Law. Civil Impetus for Sustainable Development* (2018)
54. Martin Joormann: *Legitimized Refugees - A Critical Investigation of Legitimacy Claims within the Precedents of Swedish Asylum Law* (2019)
55. Hildur Fjóla Antonisdóttir: *Decentring Criminal Law: Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and its Implications for Different Justice Strategies* (2020)
56. Peter Bergwall: *Exploring Paths of Justice in the Digital Healthcare. A Socio-Legal Study of Swedish Online Doctors* (2021)

57. Mikael Lundholm: *The Social Contingency of Law - Studies of Social Control during Foreclosure in Sweden* (2021)

Sociology of Law Licentiate Dissertations

Platzer, Ellinor: En icke-lag i sökljuset. Exemplet hushållstjänster i Sverige. Licentiatavhandling (2004).

Larsson, Stefan: Between daring and deliberating – 3g as a sustainability issue in Swedish spatial planning. Licentiatavhandling (2008).

Kränkning och upprättelse

Rapporten presenterar ett rättssociologiskt forskningsprojekt som haft arbetstiteln ”Replika av en rättssociologisk undersökning om det allmänna rättsmedvetandet och brottsskadeersättningen”. Att projektet är en replika betyder att syftet har varit att göra en uppföljning av ett ursprungligt forskningsprojekt, i det aktuella fallet av två enkätundersökningar som presterades i avhandlingen ”Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer” (Dahlstrand, 2012). Det ursprungliga projektet finansierades av Brottsofferfonden och pågick 2007–2012 medan den replika som presenteras här finansierats av Ulla V Bondesons stiftelse för rättssociologisk och kriminologisk forskning. Avrapporteringen av repikationen görs tio år efter det att den ursprungliga studien presenterades. Nu presenteras även en fördjupad analys av svarsmönstren utifrån kön.

Det rättssociologiska kunskapsintresse som motiverar replikan utgår från de teoretiska och praktiska utmaningarna att värdera brottsoffrens kränkningersättning. Utgångspunkten vid ersättning för kränkning brukar beskrivas som ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet, hens privatliv och människovärde, och vid bestämmande av kränkningersättning ska en skönsmässig bedömning utifrån förhärskande etiska och sociala värderingar i samhället göras. Syftet med kränkningersättningen är, förenklat uttryckt, att den ska bidra till en känsla av upprättelse hos brottsoffret, men om nivån på ersättningen ligger för långt från förväntningarna finns en risk att den ger upphov till sekundär viktimisering. Det är därför viktigt att ersättningsbeloppet står i proportion till hur allvarlig kränkningen kan anses vara, vilket motiverar den rättssociologiska kunskap som presenteras här. En central fråga vi ställer är därför: Anser brottsoffer att ersättningen bidrar till en känsla av upprättelse?

LUND
UNIVERSITY